

Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 56

*МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ*

www.lex-line.com.ua

6-7 грудня
2023 р.

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYSZCZĄ SZKOŁĄ ZA ZDARZENIA I FIDELITYTACJĄ
WŁADZ

Україна, Тернопіль – Польща, Опольце 2023

Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 56: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 6–7 грудня 2023 р.) / редкол.: О. Яремко та ін. ГО “Наукова спільнота”. WSZIA w Opolu. Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. 2023. 124 с. ISSN 2617-2364.

У виданні вміщено наукові публікації Міжнародної наукової інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Випуск 56) з юридичних та історичних питань, яка відбулася 6-7 грудня 2023 р. за сприянням Громадської організації “Наукова спільнота” (Україна) та Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu (Польща).

Матеріали конференції також оприлюднено на сайті конференції:
www.lex-line.com.ua

Оргкомітет ГО Наукова спільнота:

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:
46005, м. Тернопіль, а/с 797
тел. +380979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

**ПРАВОВИЙ ЗВИЧАЙ У ТЕОРІЇ ЧИСТОГО ПРАВОЗНАВСТВА
ГАНСА КЕЛЬЗЕНА**

Бедрій Мар'ян Миронович

кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,

докторант кафедри історії держави, права та

політико-правових учень юридичного факультету

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID: 0000-0003-4021-1980

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3718

Ефективний розвиток української юриспруденції на сучасному етапі історії державотворення вимагає звернення до текстів класичних праць видатних правознавців, їхнього переосмислення та розумного використання кращих надбань. Особливо цінною та важливою є наукова спадщина Г. Кельзена (1881-1973), внесок якого у світову юриспруденцію ХХ ст. був визначальним. Серед аспектів, які ще не отримали повного висвітлення в українських дослідженнях, є питання правового звичаю у теорії чистого правознавства, що стала опорним пунктом течії нормативізму, заснованої Г. Кельзенем.

У теорії чистого правознавства Г. Кельзен вибудував ієрархію джерел (форм) права держави, на чолі якої була Конституція. Другий після Конституції щабель займали «загальні правові норми, створені законодавством або звичаєм» [1, с. 251]. Відтак, у працях Г. Кельзена закон і правовий звичай тлумачилися як рівнопорядкові джерела права. Вчений був переконаним, що звичаєве право може вважатися позитивним, як і право, встановлене законом, при умові, що «має бути такий індивідуальний або колективний вольовий акт, суб'єктивним сенсом якого була б повинність, що тлумачилася б як об'єктивно чинна норма – як звичаєве право» [1, с. 252]. Інакше кажучи, звичаєва практика суспільства повинна виробити відповідну модель поведінки, тобто правило, яке можна було б визнати правовою нормою.

Г. Кельзен критикував концепції звичаєвого права, запропоновані німецькою історичною школою права (передусім Ф. Савіньї) та французькою соціологічно-правовою теорією (зокрема Л. Дюгі). Як перша, так і друга бачили у звичаї вираження вже існуючого права,

попередньо створеного відповідно народним духом або суспільною солідарністю. Аналогічною була їхня оцінка щодо значення закону в праві. На думку Г. Кельзена, їхня помилка полягала у слідуванні теорії природного права, в якій звичаї та закони виражали право, створене природою. Будучи прихильником позитивістського праворозуміння, видатний правознавець наполягав на тому, що «установча, себто правотворча функція звичаю, узвичаєння є такою ж безперечною, як і функція законодавства» [1, с. 253-254].

Формування звичаєвого права Г. Кельзен описав наступним чином: «Коли люди, які живуть разом в одному суспільстві, протягом певного часу поводитимуться певним однаковим чином у відповідних однорідних умовах, то і в окремого індивіда виникає воління поводитися так само, як поводяться члени цього суспільства. Акти, що конституюють обставини звичаю, спочатку не є повинністю. Лише коли вони успішно проіснують певний проміжок часу, в окремого індивіда виникає уявлення, що й він повинен поводитися так, як часто поводяться інші члени суспільства. Крім того, в індивіда виникає воління про те, щоб інші члени суспільства також поводитися саме таким чином. Коли ж певен учасник суспільних відносин поводитиметься не так, як звикли поводитися інші, його поведінка не схвалюватиметься, відштовхуватиметься іншими... Саме таким чином обставини звичаю стають колективною волею, суб'єктивним значенням якої є повинність» [1, с. 19-20].

Однак за згаданих умов згідно з теорією Г. Кельзена звичай ще є не є «об'єктивно чинною нормою» (правовим звичаєм – М. Б.). Для цього звичай повинен бути встановлений «за допомогою вищої норми як нормотворчої обставини» [1, с. 20]. При цьому варто наголосити, що Г. Кельзен не мав на увазі відомого державного санкціонування звичаю, якого вимагав Дж. Остін [2, с. 532] і його послідовники. Це слідує з наступних пояснень видатного уродженця Праги. Зокрема він стверджував, що зі звичаю можуть постати як моральні норми, так і правові. Правові норми можуть сформуватися звичаєм, якщо «основний закон суспільства встановлює, що якийсь чітко визначений звичай є основою для встановлення правової норми» [1, с. 20].

Аби належно зрозуміти це положення теорії Г. Кельзена доцільно проаналізувати закон Папуа-Нової Гвінеї про основоложне право 2000 р. Зокрема у ньому йдеться про те, що на території вказаної держави застосовується звичаєве право, в тому числі звичаї корінних народів [3]. Як відомо, деякі держави світу (наприклад, Республіка

Польща [4, с. 17-18]) у текстах своїх конституцій містять перелік чинних на їхніх територіях джерел права. З цього слідує, що Г. Кельзен вважав слушною вказівку в Конституції (основному законі) про те, чи застосовуються на її території звичаї, за яких умов і які саме. Наведене дозволило б пояснити, про яку «вищу норму як нормотворчу обставину» мав на увазі видатний правознавець. І тим паче ця гіпотеза дає можливість зрозуміти таку репліку класика юриспруденції – «Але суб'єктивний сенс звичаєвого факту як об'єктивно чинну правову норму можна тлумачити лише тоді, коли цей отак скваліфікований факт уведено в конституцію як факт правової нормотворчості» [1, с. 252].

Та чи кожна Конституція містить таку норму – положення про те, що право на території відповідної держави може творитися шляхом звичаю? Ні, адже прикладів таких актів є обмаль. Тому в розумінні Г. Кельзена вказаний стан конституційного регулювання був би найбільш доцільним, однак його відсутність аж ніяк не спричиняє нечинності правового звичаю. Вчений пояснив цю обставину в такий спосіб, що чинність звичаєвого права може бути визнана не тільки в юридичній, але й у фактичній Конституції: «впровадження звичаю як правотворчого факту відбувається уже в засадничій нормі – як Конституції в юридично-логічному розумінні» [1, с. 253].

Щоб роз'яснити наведену цитату, варто нагадати, що Г. Кельзен розрізняв Конституції в позитивно-правовому (юридична Конституція) та юридично-логічному (фактична Конституція) розуміннях. Зокрема він зазначав: «засаднича норма, виступаючи як Конституція в юридично-логічному сенсі, стосується не безпосередньо Конституції в позитивно-правовому розумінні слова, а безпосередньо правового порядку, що виник шляхом узвичаєння» [1, с. 253].

Г. Кельзен був переконаним, що у взаємодії звичаєвого права та законодавства (позитивного права) спостерігається правило *lex posterior*, згідно з яким пізніші правила можуть скасовувати чинність тих, що діяли раніше. Інакше кажучи, положення закону можуть заборонити застосування чи замінити існуючі на той час звичаєві норми, але й нові правові звичаї аналогічно здатні позбавити фактичної чинності положення нормативно-правового акта, який був прийнятий до їхнього утворення в суспільстві. Як відомо, конституційний закон не може бути змінений або скасований простим законом, а лише шляхом прийняття нового конституційного закону. Натомість, як вважав Г. Кельзен, звичаєве право здатне скасувати навіть конституційний закон, і в тому числі такий, що забороняє застосування звичаєвого права [1, с. 253].

Правозастосовні органи, як стверджував Г. Кельзен, можуть використовувати в своїй діяльності норми звичаєвого права лише тоді, коли вони уповноважені на це. На його переконання, згадане уповноваження повинно відбутися в Конституції – як юридичній (бажано, але є рідкістю), так і фактичній (необхідно для легального застосування звичаю) [1, с. 252]. Це особливо важливий аспект в концепції звичаєвого права Г. Кельзена, оскільки він наголошував, що питання про те, чи «існує або ні факт звичаю може вирішувати лише правозастосовний орган» [1, с. 254].

Водночас він заперечував поширену думку про те, що суди створюють правові звичаї, оскільки своїми рішеннями санкціонують звичаєві норми. Г. Кельзен акцентував увагу на тому, що суди здійснюють застосування вже існуючих правових норм, і в тому числі таких, які мають звичаєве походження: «як той орган, якому доводиться застосовувати певну створену шляхом узвичаєння норму, має визначити факт узвичаєності, себто вирішити питання, чи застосовувану ним норму справді вироблено шляхом звичаю, так мусить і орган, що йому треба застосувати норму, вироблену законодавчим шляхом, визначити факт прийняття відповідного закону». Відтак, суд або інший правозастосовний орган повинен у своїй діяльності встановити факт існування та конституційність правової норми незалежно від її походження – чи від закону, чи зі звичаю [1, с. 254].

Г. Кельзен писав про відмінність між створенням законодавства і звичаєвого права (звичаєвою правотворчістю), яка «полягає в тому, що перше створюється шляхом відносно централізованої процедури, а друге – відносно децентралізованої. Закони ухвалюються спеціальними органами, створеними саме для цієї мети, які функціонують відповідно до ідеї розподілу праці. Норми звичаєвого права творяться через певну поведінку суб'єктів, підпорядкованих правовому порядку. У першому випадку нормовстановчий авторитет і підпорядковані нормам суб'єкти не є тотожними; в другому вони тотожні, принаймні до певної міри» [1, с. 255].

Відоме припущення про те, що звичаєве право є мовчазною угодою [5], Г. Кельзен піддавав критиці та категорично з ним не погоджувався. На його переконання, для утворення правового звичаю немає необхідності, щоб усі суб'єкти, на яких поширюється його чинність, брали участь у формуванні звичаєвої норми, а достатньо більшості. За таких умов може виявитися, що навіть ті індивіди, які не брали участі у створенні

правового звичаю, виявляться підпорядкованими його регулюванню. Це стосується в тому числі звичаєвих норм, які набули чинності давно [1, с. 255]. Зі зрозумілих причин фізичні особи, на яких поширює свою чинність більш як столітній звичай, не могли брати участь у його формуванні.

Таким чином, у науковій спадщині Г. Кельзена присутня оригінальна та цілісна концепція правового звичаю, яка є ваговою складовою його теорії чистого правознавства. Згідно з цією концепцією правовий звичай твориться не мовчазною згодою, а одноманітною поведінкою більшості суб'єктів, які беруть участь у конкретних відносинах в певному часі та просторі. Він заперечує ідею Дж. Остіна та інших позитивістів про необхідність державного санкціонування звичаю задля перетворення у правову норму. На думку Г. Кельзена, суди встановлюють факт існування правового звичаю, а не створюють його. Видатний правознавець розділяв існуючі в суспільстві звичаї на моральні та правові. Правовими у його концепції визнаються ті звичаї, допустимість існування яких передбачено в конституції (засадничій нормі). При цьому він мав на увазі передусім фактичну конституцію (поточний конституційний устрій), але й підтримував існування відповідних положень у юридичній конституції. В ієрархії джерел права, запропонованій Г. Кельзенем, правовий звичай займав спільний щабель із законами, тому ним не розглядалася доцільність санкціонування звичаю законом.

Список використаних джерел:

1. Кельзен Г. Чисте правознавство. 3 дод. (Проблема справедливості) / Пер. з нім. О. Мокровольського. Київ. Юніверс, 2004. 496 с.
2. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права: в 2-х т. Т. 2. Право. Москва: Проспект, 2007. 760 с.
3. Underlying law Act Papua New Guinea No 13 of 2000. URL: http://www.paclii.org/pg/legis/consol_act/ula2000173/.
4. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Kraków, 2015. 48 s.
5. Fuller L. L. Anatomy of the Law. New York, London: The Pall Mall Press, 1968. 122 p.

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

USAGE OF THE FROZEN ASSETS OF THE RUSSIAN FEDERATION IN ECONOMIC AND POLITICAL INTERESTS OF UKRAINE: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Darya Shvydka

*second-year student of the Faculty of International Trade
and Law State University of Trade and Economics, Kyiv*

Supervisor: Tetiana Poharchenko

*PhD in Law, Associate Professor Department of International,
Civil and Commercial Law, State University of Trade and Economics, Kyiv*

Internet address of the article on the web-site:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3730

The second year of the Russian Federation's full-scale invasion of Ukraine is coming to an end. During this time, millions of Ukrainians around the world have witnessed a significant number of historical events with their own eyes. Some are writing the history of our nation by being at the frontlines as a part of the Armed Forces of Ukraine, some are doing the same from the stands of authorities, international organizations, summits, etc. This study will focus on the latter, or rather on the results of their fruitful work in the international arena and one of the most important challenges related to the future of our state – restoration.

The international community has been extremely effective in their actions concerning economic issues since the first days of the invasion. The elite of the Russian officials and oligarchs was hit by the impact of the sanctions instantly. The international ambitions of the largest Russian banks in Europe and beyond were destroyed by its banishment from SWIFT, which is widely believed to be an achievement of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine.

It is known that the majority of the frozen Russian funds are currently stored in the countries of the European Union. Most of them (197 billion euros) are blocked in the largest European depository, Euroclear in Brussels, Belgium [1]. It has to be noted that frozen assets are working and generating

profits, which could totally be used in Ukraine's interests. Therefore, a significant number of lawyers in the whole world is working on a solution to the named issue at this exact moment.

Thankfully, the results were not awaited for long. According to Bloomberg's latest reports, on 12 December, the European Commission is going to publish the final draft of a plan on possible ways to use the Russian assets frozen in the EU for the benefit of Ukraine. The Commission tentatively plans to unveil its legislative proposal to impose a windfall tax on profits generated by the frozen assets. The draft plan would clarify that the EU proposal won't interfere with national taxes or other measures [2]. A strong message, conducted with such initiative, may result in positive changes in the positions of other states which are currently holding frozen assets of a terrorist state.

It has to be mentioned that in recent months, the European Union has been active about discussing the matter of the implementation of the possibility of applying a tax on excess profits from Russian assets and directing these funds to the recovery of Ukraine. This can only be viewed as a sign of a long-awaited support from Ukraine's partners. The EU is working hard to provide all the necessary actions to its second newest candidate.

Menno T. Kamminga believes that freezing Russia's foreign Central Bank assets was a reversible measure aimed at inducing Russia to cease its aggression against Ukraine, so it was permissible as a third-party countermeasure aimed at the cessation of a serious breach of an obligation under a peremptory norm of international law, while confiscation of such assets would not qualify as a countermeasure because it would be an irreversible measure aimed at repairing the damage done to an injured state. This conclusion is supported by an existing precedent, which is the state practice consisting of freezing measures previously taken by the member states of the European Union and other states against the foreign assets of the central banks of Afghanistan, Iran and Syria [3, p. 14].

I consider the above-mentioned theoretical aspects to be completely true. They may also serve as an explanation to certain actions of the European Union and reasons they decided not to use confiscation as one of the sanctions.

Anton Moiseienko proposed two more options in dealing with frozen Russian assets: claims against private persons and enforcement of a foreign judgment or international award [4, p. 36]. However, implementation of such mechanisms would require the reformation of sovereign immunity rules, which may take a colossal amount of time as well as just effort. I can also see international community strongly opposing to this initiative, as amendments to all the national legislations would need to be provided.

In conclusion, the problem of supporting Ukraine's restoration is yet far away from being solved. Nevertheless, many massive players on international arena have made their intentions clear by conducting activities in the aspect of sanctioning Russian Federation: Belgium has created a special fund to help Ukrainians with the usage of the frozen assets, the Committee on Foreign Affairs of the House of Representatives of the US Congress by a majority of votes has supported a draft on the use of frozen assets for aid to Ukraine, Canada has implemented the confiscation of assets of persons subject to sanctions into its legislation. If this tendency progresses and expands over the time, a new prevention mechanism might be developed, so the world knows fewer terrorist states throughout its existence.

References:

1. Laura Dubois, Nikou Asgari Euroclear earns €3bn from Russian assets frozen by west, Financial Times, 2023. URL: <https://www.ft.com/content/88ff88c4-6efe-40b7-b635-80eb6bd73c2c>
2. Stephanie Bodoni, Jorge Valero EU Aims to Unveil Plan to Tap Frozen Russian Assets Amid Doubts, Bloomberg, 2023. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-11-30/eu-aims-to-unveil-plan-to-tap-frozen-russian-assets-amid-doubts>
3. Menno T. Kamminga Confiscating Russia's Frozen Central Bank Assets: A Permissible Third-Party Countermeasure? 2023. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40802-023-00231-7>
4. Anton Moiseienko Frozen Russian Assets and the Reconstruction of Ukraine: Legal Options. 2022. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4149158

ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Буханевич Анастасія Сергіївна

студентка 4 курсу Навчально-наукового інституту права,

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

Науковий керівник: Савіцька Вікторія Валентинівна

кандидат юридичних наук,

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3726

У зв'язку із військовою агресією російської федерації мільйони українців вимушені були покинути свої домівки, залишивши при цьому рідних і все своє майно, та переселятися в області, де наразі відносно безпечніше. Такі громадяни на територіях, які контролює українська влада, можуть отримати статус внутрішньо переміщеної особи (далі – ВПО).

Правовий статус ВПО визначений Законом України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" від 20.10.2014 № 1706-VII, який був прийнятий у 2014 р. внаслідок тимчасової окупації частини території України. Зараз, в умовах воєнного стану в Україні, він залишається основним документом, який визначає права та пільги переселенців з регіонів України, де ведуться активні бойові дії.

ВПО визнається громадянин України, іноземець, або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік ВПО, а підставою для взяття на облік є проживання на території, де виникли зазначені вище обставини. Механізм видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи здійснюється відповідно до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік ВПО від 01.10.2014 №509 затвердженого постановою Кабінету Міністрів України.

Зазвичай при зверненні по таку довідку достатньо надати паспорт із позначкою про реєстрацію місця проживання на непідконтрольній

території. Утім, чинне законодавство України визначає альтернативні способи підтвердження факту проживання на тимчасово окупованій території. Це може бути військовий квиток з відомостями щодо проходження військової служби; трудова книжка із записами про трудову діяльність; документ, що підтверджує право власності на рухоме або нерухоме майно; свідоцтво про базову загальну середню освіту, атестат про повну загальну середню освіту, документ про професійно-технічну освіту, документ про вищу освіту, довідка з місця навчання тощо [1].

Внутрішньо переміщені особи користуються тими ж правами та свободами відповідно до Конституції, законів України та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України. Водночас, законодавство встановлює низку спеціальних прав і обов'язків для внутрішньо переміщених осіб. До таких, зокрема, належить отримання щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг. Порядок виплати і умови такої допомоги передбачені Постановою Кабінету Міністрів України № 505 від 01.10.14. «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг».

Окрім того, ВПО мають право на безкоштовне тимчасове проживання. В травні 2023 року Кабінет Міністрів України схвалив зміни до Порядку формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб. Так, Уряд затвердив перелік соціально незахищених категорій населення з-поміж внутрішньо переміщених осіб, які мають право на отримання тимчасового житла. Відтепер, житлові приміщення для тимчасового проживання, зокрема, будуть надаватися з фонду ВПО з-поміж працівників підприємств, що були релоковані у безпечні регіони, а також – ВПО, які належать до вразливих верств населення – це такі групи як особи з інвалідністю; особи віком понад 60 років; діти-сироти та позбавлені батьківського піклування; особи, які самостійно виховують дитину; сім'ї військовослужбовців, які беруть безпосередню участь у бойових діях; багатодітні та малозабезпечені сім'ї тощо.

До інших прав, які мають ВПО належать такі права: на отримання соціальних виплат і соціального забезпечення; на зайнятість, пенсійне забезпечення, державне соціальне страхування; на отримання статусу безробітного; на продовження здобуття певного освітнього рівня; на

реєстрацію підприємницької діяльності за місцем фактичного проживання на території України тощо [2].

Оскільки головними проблемами ВПО в Україні залишаються припинення або відмова у нарахуванні соціальних виплат, перевірки, питання щодо відновлення документів, тому слід окремо згадати, що відповідно до пункту 2-1 частини 2 статті 14 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу», ВПО мають право на безоплатну правову допомогу на всі види правових послуг.

Література:

1. Каліущенко І. М. Міжнародно-правові стандарти забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб та їх впровадження в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 2. С. 160-162.
2. Актуальний стан забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. Доповідь представлена до Універсального періодичного огляду Організації Об'єднаних Націй. Двадцять восьма сесія Ради з прав людини ООН. 2018. С. 8.

ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ICAO

Васильченко Дар'я Ігорівна
Національний авіаційний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3725

Вступ. Міжнародна організація цивільної авіації (ICAO) є спеціалізованим агентством Організації Об'єднаних Націй, яке відіграє ключову роль у розвитку міжнародної авіаційної індустрії [0]. Створена в 1944 році з метою сприяння безпечному та організованому розвитку міжнародної цивільної авіації, ICAO є основною платформою для координації стандартів та регулювань у цій сфері. Організація відповідає за розробку і підтримку міжнародних стандартів та рекомендованих практик, відомих як SARPs (Standards and Recommended Practices), які визначають правила та процедури в усіх аспектах міжнародних авіаційних операцій [0].

Стандарти ІСАО охоплюють широкий спектр питань, починаючи від безпеки польотів, експлуатації повітряних суден, аеронавтичної інформації, до захисту довкілля та обробки персональних даних пасажирів. Ці стандарти мають величезний вплив на глобальну авіаційну індустрію, оскільки вони забезпечують єдиність процедур та поліпшують координацію між країнами. Наприклад, стандарти ІСАО в області безпеки польотів допомагають забезпечити, що авіакомпанії та аеропорти по всьому світу виконують однакові вимоги безпеки.

Важливістю стандартів ІСАО є також і їх вплив на обробку та захист персональних даних у авіаційній індустрії. У сучасному світі, де пасажирів постійно діляться своїми персональними даними з авіакомпаніями, аеропортами, та іншими службами, стандарти ІСАО відіграють критичну роль у встановленні мінімальних вимог до захисту цих даних. Це включає в себе не тільки захист від несанкціонованого доступу чи використання, а й правила щодо збору, зберігання та передачі персональних даних між різними країнами та організаціями.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є всебічний аналіз впливу міжнародних стандартів ІСАО на різні аспекти авіаційної індустрії. Це включає оцінку того, як стандарти ІСАО впливають на безпеку польотів, управління повітряним рухом, обробку персональних даних, захист конфіденційності та взаємодію з національним законодавством. Особлива увага приділяється оновленням та адаптаціям цих стандартів відповідно до сучасних технологічних та соціальних викликів, а також прогнозуванню майбутніх тенденцій та їх впливу на глобальну авіаційну промисловість.

Виклад основного матеріалу. В авіаційній індустрії збір та обробка персональних даних є невід'ємною частиною повсякденних операцій, починаючи від бронювання квитків до контролю безпеки в аеропортах. Персональні дані, які зазвичай збираються, включають основну інформацію про пасажирів, таку як ім'я, прізвище, дата народження, паспортні дані, контактні відомості, а також більш специфічні дані, такі як інформація про банківські картки для оплати послуг. Ця інформація використовується для різноманітних цілей: від забезпечення особистої ідентифікації пасажирів до управління бронюваннями та здійснення платежів.

Крім базової ідентифікаційної інформації, авіаційна індустрія також збирає дані, пов'язані з подорожами пасажирів, включаючи інформацію про маршрути польотів, бронювання готелів та оренду автомобілів. Ці

дані використовуються не тільки для надання послуг, але й для аналізу та оптимізації роботи авіакомпаній, планування маршрутів та управління запасами. Наприклад, аналіз історії польотів пасажирів може допомогти авіакомпанії пропонувати персоналізовані послуги, що підвищує загальне задоволення клієнтів.

Окрім комерційного використання, персональні дані в авіації відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки та дотриманні законодавства. Авіакомпанії та аеропорти обмінюються інформацією з урядовими та регуляторними органами для виконання міграційних правил, а також для запобігання та розслідування злочинів та терористичних актів. Це включає передачу пасажирських даних урядовим органам відповідно до міжнародних та національних законів. Така практика допомагає забезпечити глобальну безпеку польотів, але також висуває питання щодо конфіденційності та захисту даних, що вимагає ретельного балансування між потребами безпеки та правами індивідумів на приватність.

Міжнародні стандарти ІКАО, що стосуються обробки персональних даних, відіграють вирішальну роль у регулюванні та захисті інформації, яка збирається в авіаційній індустрії [0]. Основна мета цих стандартів полягає у забезпеченні безпечної обробки персональних даних, при цьому зберігаючи баланс між потребами авіаційної безпеки та приватністю особистості. Стандарти ІКАО вимагають, щоб всі заінтересовані сторони в авіаційній індустрії – від авіакомпаній до аеропортів – дотримувалися певних принципів при обробці персональних даних.

Перш за все, ІКАО наголошує на важливості прозорості у зборі та використанні персональних даних. Це означає, що пасажирів мають бути повідомлені про те, які дані збираються, з якою метою, та куди вони можуть бути передані. Крім того, ІКАО акцентує на необхідності отримання згоди від пасажирів перед збором їх персональних даних, особливо коли йдеться про чутливі категорії даних, такі як інформація про здоров'я або етнічне походження.

Другий важливий аспект стандартів ІКАО – це безпека даних. Організація вимагає, щоб всі зібрані персональні дані зберігалися в безпечному середовищі з використанням сучасних технологій захисту. Це включає захист від несанкціонованого доступу, зміни, розкриття або знищення даних. Також важливим є забезпечення цілісності даних, тобто їх точності та актуальності.

Нарешті, ІСАО підкреслює необхідність дотримання міжнародних правил та регулювань у сфері передачі персональних даних між різними країнами. Це особливо актуально у контексті глобалізованої природи авіаційного транспорту, де дані можуть переміщуватися через кордони. Стандарти ІСАО наголошують на важливості встановлення чітких договірних умов та використання адекватних заходів захисту при міжнародному обміні даними, щоб гарантувати, що права та свободи індивідів захищені на всіх етапах обробки даних.

Захист даних та конфіденційність є критичними аспектами в обробці персональних даних у авіаційній індустрії, особливо у світлі стандартів ІСАО. Ці стандарти вимагають від авіакомпаній, аеропортів та інших учасників авіаційного сектору впроваджувати суворі заходи безпеки для забезпечення конфіденційності та цілісності персональних даних. Одним з основних методів захисту є використання передових технологій шифрування, які забезпечують, що дані захищені під час їх зберігання та передачі. Шифрування допомагає запобігти несанкціонованому доступу до даних, зокрема, у випадку кібератак або витоку інформації.

Крім технічних заходів безпеки, ІСАО також наголошує на важливості адміністративних та організаційних процедур для захисту даних. Це включає розробку та впровадження політик конфіденційності, стандартних операційних процедур, та програм навчання для співробітників. Забезпечення, щоб кожен працівник розумів свою роль у захисті персональних даних та дотримувався відповідних процедур, є ключовим у зниженні ризиків ненавмисного розголошення чи неправильного використання даних [0].

ІСАО також звертає увагу на важливість регулярного моніторингу та переоцінки заходів безпеки, щоб гарантувати, що вони залишаються актуальними та ефективними у світлі нових загроз та змін у технологічному ландшафті. Це може включати регулярні аудити систем безпеки, оцінки вразливостей та виконання стрес-тестів, щоб ідентифікувати потенційні слабкі місця. Активне відстеження та реагування на інциденти безпеки також є важливою частиною загальної стратегії захисту даних.

Окрім цього, ІСАО підкреслює необхідність дотримання міжнародних норм та законодавства у сфері захисту даних. У контексті глобальної авіації, де дані можуть бути передані між різними юрисдикціями, важливо впевнитися, що всі заходи безпеки відповідають міжнародним стандартам та законодавству країн, з якими ведеться

взаємодія. Це забезпечує не тільки захист даних, але й сприяє довірі та впевненості клієнтів, що їхні персональні дані обробляються з належною увагою до їхньої приватності.

Міжнародні стандарти, розроблені ІКАО, мають значний вплив на національне законодавство різних країн, особливо в контексті авіаційної індустрії. Ці стандарти встановлюють глобальні норми та рекомендації, які слугують як основа для розробки та оновлення національних законів та регулювань у сфері цивільної авіації. Держави-члени ІКАО, як правило, прагнуть впроваджувати ці міжнародні стандарти у своє національне законодавство, щоб забезпечити безпеку, ефективність та стабільність авіаційних операцій на своїй території.

Один з ключових аспектів впливу стандартів ІКАО на національне законодавство полягає у гармонізації правил і норм. Це дозволяє країнам координувати свої правила з іншими державами, спрощуючи міжнародні польоти, обмін інформацією та співпрацю в сфері безпеки авіації. Наприклад, стандарти ІКАО в галузі безпеки польотів та управління повітряним рухом допомагають забезпечити, що повітряний простір використовується ефективно та безпечно в усьому світі, і вимагають від кожної країни впровадити сумісні системи та процедури.

Крім того, стандарти ІКАО відіграють важливу роль у формуванні національних політик щодо захисту персональних даних в авіаційній індустрії. Оскільки ці стандарти встановлюють мінімальні вимоги до збору, обробки та зберігання даних, вони слугують керівництвом для країн при розробці власних законів у цій сфері. Це забезпечує єдність підходів до захисту інформації пасажирів та сприяє міжнародній довірі та співпраці.

Вплив стандартів ІКАО на національне законодавство також відображає глобальний тренд до забезпечення більшої відповідності та інтеграції у світовому авіаційному співтоваристві. Це дозволяє країнам адаптуватися до швидких змін у технологіях, управлінні та безпеці авіації, а також відповідати на нові виклики, такі як кібербезпека та захист навколишнього середовища. Завдяки цьому, стандарти ІКАО сприяють створенню більш безпечного, ефективного та стійкого міжнародного авіаційного середовища [0].

Застосування стандартів ІКАО у світовій авіаційній індустрії супроводжується низкою викликів, які необхідно враховувати для забезпечення їх ефективності та релевантності. Одним з основних викликів є постійна потреба в адаптації стандартів до швидкозмінних

технологічних інновацій та зростаючих вимог безпеки. Авіаційна промисловість є високотехнологічною та швидко розвивається, що вимагає постійного оновлення стандартів для відображення нових технологій, таких як безпілотні літальні апарати, цифрова авіація, та покращені системи управління повітряним рухом.

Інший важливий виклик пов'язаний з уніфікацією стандартів на міжнародному рівні. Авіаційна індустрія є глобальною за своєю природою, але кожна країна має свої регулятивні рамки та законодавчі вимоги. Гармонізація цих різних національних підходів є складним завданням, що вимагає гнучкості та співпраці між країнами. Це особливо важливо у контексті захисту даних та кібербезпеки, де необхідно знайти баланс між захистом приватності пасажирів та необхідними заходами безпеки.

Перспективи розвитку стандартів ІКАО обіцяють бути зосередженими на посиленні безпеки, стійкості до змін клімату, та підвищенні ефективності авіаційної галузі. З огляду на зростаюче усвідомлення екологічних проблем, ІКАО може приділяти більше уваги стандартам, спрямованим на зниження впливу авіації на довкілля, таким як зменшення викидів вуглекислого газу та використання альтернативних палив. Окрім цього, зростаюча роль цифрових технологій в авіації також спонукатиме до подальшого розвитку стандартів, пов'язаних з кібербезпекою та інтеграцією нових технологій, таких як штучний інтелект і великі дані, у всі аспекти авіаційних операцій.

Таким чином, виклики та перспективи, що стоять перед стандартами ІКАО, відображають потребу в постійному розвитку та адаптації у відповідь на зміни в технологіях, регулюванні та суспільних очікуваннях. Збалансований та прогресивний підхід до оновлення цих стандартів є ключовим для забезпечення безпеки, ефективності та стійкості міжнародної авіаційної індустрії.

Розгляд кейс-стадій та прикладів застосування стандартів ІКАО у різних країнах відкриває цікаву перспективу щодо реалізації міжнародних стандартів у локальних контекстах. Один з яскравих прикладів – це впровадження стандартів ІКАО в області безпеки польотів в Європейському Союзі. ЄС взяв на себе зобов'язання дотримуватися міжнародних стандартів безпеки, встановлених ІКАО, і інтегрував їх у своє законодавство. Це призвело до створення Європейської агенції авіаційної безпеки (EASA), яка відповідає за моніторинг та забезпечення виконання стандартів ІКАО в усіх державах-членах [0]. Результатом стало

значне покращення безпеки польотів та зменшення кількості авіаційних інцидентів у регіоні.

Ще один приклад відображає виклики, з якими можуть зіткнутися країни, намагаючись адаптувати стандарти ІКАО до місцевих умов. У країнах, що розвиваються, особливо в Африці та Азії, інфраструктурні та фінансові обмеження можуть ускладнити впровадження стандартів ІКАО, зокрема в областях таких як управління повітряним рухом та аеропортова інфраструктура. Проте, завдяки співпраці з міжнародними організаціями та впровадженню програм допомоги, багато країн змогли покращити свої стандарти безпеки та ефективності.

Інший важливий аспект – це впровадження стандартів ІКАО, що стосуються обробки персональних даних, як це було реалізовано в Канаді. Канадське законодавство про захист персональних даних було адаптовано так, щоб відповідати міжнародним стандартам ІКАО. Це включало заходи щодо зберігання та обробки інформації про пасажирів, забезпечуючи високий рівень захисту даних, водночас дотримуючись міжнародних вимог.

Ці приклади демонструють, як стандарти ІКАО можуть бути адаптовані та впроваджені в різних географічних та соціально-економічних контекстах, незважаючи на існуючі виклики. Вони підкреслюють значення міжнародної координації та співпраці у зміцненні глобальної безпеки та ефективності авіаційної індустрії.

Майбутнє обробки персональних даних в авіації обіцяє бути змінним та викликає значний інтерес, особливо в контексті постійного розвитку технологій та зростаючої уваги до приватності. Одним із напрямків, який може вплинути на майбутні стандарти ІКАО, є зростання використання технологій штучного інтелекту та машинного навчання в авіаційній галузі. Ці технології можуть використовуватися для аналізу великих обсягів даних про пасажирів, покращення персоналізації послуг та забезпечення більш ефективного управління польотами. Водночас, це викликає нові питання щодо конфіденційності та безпеки даних, які ІКАО потрібно буде враховувати у своїх стандартах.

Іншим важливим аспектом є посилення міжнародних норм та законодавства щодо захисту даних, як це демонструє загальний регламент ЄС про захист даних (GDPR) [0]. Оскільки багато країн починають впроваджувати подібні правила, стандарти ІКАО з обробки персональних даних, можливо, потребуватимуть ревізії та оновлення, щоб гарантувати їх відповідність новим міжнародним нормам. Це може включати в себе

більш строгі вимоги до згоди на обробку даних, повідомлення про порушення даних, та права осіб на доступ та видалення своїх даних.

Крім того, передбачається, що в майбутньому буде більше уваги приділятися кібербезпеці та захисту від кібератак. Зі зростанням кількості даних, що збираються та обробляються в авіаційній індустрії, важливо забезпечити захист цих даних від несанкціонованих доступів та витоків. ІКАО може впровадити більш суворі стандарти для кібербезпеки, включаючи вимоги до шифрування, регулярних аудитів безпеки та реагування на інциденти.

Усі ці зміни відображають ширшу тенденцію до більшої прозорості, підзвітності та захисту у сфері обробки персональних даних в авіації. З урахуванням глобалізації та зростаючої залежності від цифрових технологій, майбутні стандарти ІКАО будуть відігравати ключову роль у формуванні безпечнішого та більш відповідального підходу до обробки персональних даних у світовій авіаційній галузі.

Висновки. У заключенні, аналіз основних аспектів міжнародних стандартів ІКАО та їх застосування у авіаційній індустрії виявляє їх критичну роль у формуванні безпеки, ефективності та стійкості глобального авіаційного сектору. Стандарти ІКАО в області безпеки польотів, управління повітряним рухом, обробки персональних даних, і захисту довкілля не тільки встановлюють єдині вимоги та процедури, але й сприяють гармонізації міжнародних підходів. Використання цих стандартів у різних країнах, незалежно від їх економічного розвитку та географічного розташування, є свідченням їхньої універсальності та ефективності.

Особливе значення має адаптація стандартів ІКАО до сучасних викликів, таких як захист персональних даних у світі, що цифровізується, та зростаюча увага до питань екологічної стійкості. Враховуючи зростання обсягів обробки даних та збільшення кіберзагроз, ІКАО має важливе завдання постійно оновлювати свої стандарти, щоб вони відповідали сучасним вимогам безпеки та конфіденційності. Крім того, інтеграція нових технологій та інноваційних підходів до управління авіаційним трафіком та покращення екологічної стійкості авіації є ключовими факторами, які визначатимуть майбутнє галузі.

На завершення, можна сказати, що стандарти ІКАО відіграють незмінну роль у формуванні майбутнього авіаційної промисловості. Вони не тільки сприяють безпеці та ефективності, але й є основою для міжнародної співпраці та взаємодії, важливими у глобалізованому світі.

Враховуючи непередбачуваність майбутніх викликів, гнучкість та здатність до адаптації цих стандартів будуть вирішальними для забезпечення тривалого успіху та розвитку авіаційної галузі.

Список використаних джерел:

1. Чулінда Л., Бем Н. Використання персональних даних відповідно до міжнародних стандартів ICAO. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*. 2022. № 1 (2). С. 64-73.
2. European Aviation Safety Agency. *Official web-site*. URL: <http://easa.europa.eu/>
3. General Data Protection Regulation. URL: <https://gdpr-info.eu/>
4. International Civil Aviation Organization. *Official web-site*. URL: <https://icao.int/>
5. SARPs – Standards and Recommended Practices. ICAO. URL: <https://www.icao.int/safety/safetymanagement/pages/sarps.aspx>
6. The Importance of Data Privacy in the Aviation Industry. URL: <https://www.panasonic.aero/blog-post/the-importance-of-data-privacy-in-theaviation-industry/>

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЄС

Віннікова Олександра Олександрівна
студентка 3 року навчання першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 293 «Міжнародне право»
міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Гнітій Андрій Олександрович
асистент кафедри права Європейського Союзу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3728

Верховенство права є основоположним принципом всієї європейської правової систем, виступає одним з головних стандартів взаємовідносин не тільки держави та особистості, суспільства в цілому, а і основним регулюючим фактором суспільних відносин на теренах об'єднаної Європи.

Як і будь-яке динамічно прогресуюче наддержавне утворення, Європейський Союз тяжіє до максимальної інтеграції у всіх галузях суспільно-економічного розвитку, зокрема уніфікації правових норм. Додержання прав і свобод особи, узгоджена діяльність держав та інституцій ЄС вимагають поглиблення процесу взаємного проникнення різних автономних систем права, що призводить до виникнення колізій, які мають вирішення через дискусії як міждержавного рівня, так і на рівні окремих суб'єктів, що застосовують право безпосередньо у державах-членах.

Початкові базові документи: Договір про Європейський Союз [1] та Договір про функціонування Європейського Союзу [2] – хоча і мають значний обсяг, але все ж таки містять загальні норми, які не можуть врегулювати усього спектру відносин, усунути постійно виникаючі протиріччя.

Відповідно до ст. 19 Договору про Європейський Союз функцію вирішення конфліктів та заповнення правових прогалин покладено на Суд Справедливості Європейського Союзу (далі – Суд ЄС), який у свою чергу сформував принцип верховенства права ЄС, його примату над національним правом.

Так у статті 267 Договору про функціонування Європейського Союзу, зазначено, що Суд Європейського Союзу має юрисдикцію виносити попередні рішення стосовно: (а) тлумачення Договорів; (б) чинності та тлумачення актів установ, органів, служб та агенцій Союзу.

Якщо таке питання порушено в будь-якому суді держави-члена, цей суд, якщо вважає, що рішення з цього питання є необхідним для надання йому можливості винести рішення, може звернутися із запитом до Суду винести рішення щодо цього питання. Якщо будь-яке таке питання порушено у справі, розгляд якої триває в суді держави-члена, чиї рішення не можна оскаржити за допомогою правових засобів національного законодавства, цей суд виносить питання на розгляд Суду. Якщо таке питання порушено у справі, розгляд якої триває в суді держави-члена стосовно особи, яка перебуває під вартою, Суд Європейського Союзу діє із мінімальною затримкою [2].

Зазначена норма визначає процедуру преюдиційних рішень, коли Суд Справедливості Європейського Союзу формує відповіді на правові питання судів держав-членів, у тому числі щодо тлумачення або чинності норм права Європейського Союзу.

Декларація № 17 додана до заключного акта міжурядової конференції, що ухвалила Лісабонський договір від 13.12.2007, яка має відповідну назву – «Декларація щодо вищої юридичної сили», визначає, що «згідно з усталеним прецедентним правом Суду Європейського Союзу Договори та законодавчі акти, ухвалені Союзом на основі Договорів, мають вищу юридичну силу порівняно із законодавчими актами держав-членів згідно з умовами, встановленими прецедентним правом» [3].

Складовою частиною Декларації № 17 у вигляді Додатка є Висновок Юридичної служби Ради від 22 червня 2007 року, у якому прямо зазначено, що «з прецедентного права Суду Європейського Союзу випливає, що вища юридична сила права ЄС є наріжним принципом права Співтовариства. Відповідно до Суду цей принцип випливає з особливої природи Європейського Співтовариства. На час прийняття першого рішення у рамках прецедентного права (Costa/ENEL від 15 липня 1964 року, Справа 6/64) положення щодо вищої юридичної сили не згадувалося в Договорі. Такий стан речей існує і на сьогодні. Той факт, що принцип, який передбачає наділення права ЄС вищою юридичною силою, не буде включений до майбутнього Договору, жодним чином не впливає на існування цього принципу й існуюче прецедентне право Суду» [3].

У примітці стосовно справи 6/64 Costa/ENEL від 15 липня 1964 року [4], Юридична служба Ради робить висновок: «Таким чином, (...) право, що походить з Договору, незалежного джерела права, не може через свою особливу й унікальну природу бути нижчим за будь-які внутрішні правові норми у будь-якому форматі без позбавлення його статусу права Співтовариства та без того, щоб поставити під сумнів правові засади самого Співтовариства» [3].

Відтак, у справі 6/64 Costa/ENEL Суд справедливості Європейського Союзу [4] сформував наступні правові позиції:

1) приєднуючись до ЄС, держави-члени погодились, що буде створено окремий правопорядок, який стане частиною правових систем держав-членів, що у свою чергу обмежить їх суверенні права;

2) верховенство права ЄС є визначальним для досягнення цілей Співтовариства, недотримання якого призведе до неоднакового правового застосування у державах-членах, незабезпечення балансу між їх правами та обов'язками, як членства Союзу, що у свою чергу обмежить ефективність норм права ЄС.

Принцип верховенства права отримав подальший розвиток та деталізацію у рішенні по справі 11/70 Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, де суд ЄС роз'яснив, що юридична природа прийнятої державою-членом норми права немає значення для принципу верховенства права ЄС, і що права гарантовані конституціями чи принципами конституційної системи держави, не можуть бути підставами для оскарження верховенства права ЄС [5].

У рішенні від 09.03.1978 у справі 196/77 «Simmenthal SpA» Суд ЄС зазначив, що у разі колізії норм національного права з нормами Європейського Союзу будь-який національний суд повинен віддати перевагу у застосуванні праву ЄС. При цьому він не повинен звертатись із відповідними запитами до інших органів державної влади та чекати поки ця норма буде скасована законодавчими органами країни-члена [6].

Загалом Судом Справедливості Європейського Союзу сформовано судову практику, у якій принцип верховенства права ЄС полягає у тому, що:

- 1) у разі виникнення колізії між нормою національного права та *acquis* ЄС пріоритет у застосуванні повинна мати норма права ЄС;
- 2) національні суди повинні тлумачити норми національного права згідно норм права ЄС для уникнення подальших протиріч.

Таким чином, основне завдання принципу верховенства права ЄС полягає у забезпеченні однакового та ефективного застосування права ЄС у всіх країнах-членах.

Підсумовуючи, зазначимо, що принцип верховенства права Європейського Союзу належить до загальних принципів права ЄС і є однією з фундаментальних засад правової системи ЄС. Зазначений принцип наряду не передбачений нормами договорів щодо Європейського Союзу, а впливає перш за все з практики Суду Справедливості ЄС. Принцип верховенства права ЄС визначає його примат над національним правом держав-членів, у тому числі конституційними нормами. Він стосується не лише застосування, але й прийняття національного законодавства, яке не суперечить нормам Союзу, що є безумовно правильним, оскільки сприяє інтеграції для досягнення головної мети – забезпечення прав людини як найвищої соціальної цінності.

Використані джерела:

1. Договір про Європейський Союз від 7 лютого 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення 01.12.2023).
2. Договір про функціонування Європейського Союзу URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення 01.12.2023).
3. Декларація щодо вищої юридичної сили № 17 додана до Заключного акту міжурядової конференції, що ухвалила Лісабонський договір від 13.12.2007, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення 01.12.2023).
4. Рішення Суду ЄС від 15.07.1964 у справі № 6/64 Costa v. E.N.E.L. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/judgment_of_the_court_of_justice_costa_v_enel_case_6_64_15_july_1964-en-cb4154a0-23c6-4eb5-8b7e-7518e8a2a995.html (дата звернення 01.12.2023).
5. Рішення Суду ЄС від 17.07.1964 у справі 11/70. ECJ. Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. Case No. 11-70. Judgment of 17 December 1970. § 3. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61970CJ0011> (дата звернення 01.12.2023).
6. Рішення Суду ЄС від 09.03.1978 у справі 106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato проти Simmenthal SA URL: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=0455BA4044BA85A641D2B68209AA7F99?text=&docid=89693&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3286105> (дата звернення 01.12.2023)..

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ПРАВОВА ЦІННІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Парайко Микола Ілліч

студент 4 курсу юридичного факультету

Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича

Науковий керівник: Строїч Марія Іванівна

асистент кафедри Міжнародного права та

порівняльного правознавства юридичного факультету

Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3721

Необхідність у розумінні та інтегрованому усвідомленні правових цінностей Європейського Союзу створена викликами, які постають перед нашою державою на шляху виконання положень «Угоди про асоціацію» між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої. Основними проблемами у цьому важливому процесі є: необхідність істотних змін у правовій системі, в тому числі й у національному законодавстві, адже наявна недостатня обізнаність українського суспільства про значення цінностей ЄС, і часто неправильне або викривлене їх розуміння. Відповідно, сьогодні надзвичайно актуальним є дослідження механізму захисту прав людини як правової цінності ЄС, закріпленої у статті 2 Договору про Європейський Союз, встановлення її юридичного значення, створення на цьому фундаменті загального усвідомлення, що дозволить критично осмислити європейський вибір України та моделі правового регулювання суспільних відносин, заснованих на європейських цінностях.

Метою нашого дослідження є з'ясування та встановлення механізму визнання і захисту прав людини та її основоположних свобод як правової цінності Європейського Союзу.

Слід зазначити, що засновниками перших Європейських Співтовариств сфера захисту прав людини на пряму не розглядалась, адже процеси економічної інтеграції не могли призвести до порушення прав фізичних осіб. В ті часи почала свою діяльність Рада Європи – міжнародна міжурядова організація, основним пріоритетом якої було забезпечення захисту прав кожного, хто перебуває під юрисдикцією

Високих Договірних Сторін. У рамках цієї міжнародної організації була прийнята «Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.», яка встановила механізми контролю, які реалізовували Європейська комісія та Європейський суд з прав людини, що гарантувало повагу до прав людини на регіональному рівні [1, с. 143].

Варто підкреслити й те, що початкові тексти договорів Європейських Співтовариств не містили переліку прав людини, в них закріплювались права соціально-економічного характеру, що безпосередньо були необхідними для розбудови ринку промислових товарів і забезпечення чотирьох свобод, які були закріплені в Договорі про створення Європейського співтовариства вугілля та сталі 1951 р., а саме: право на вільне пересування і проживання працівників в межах територій держав-членів; принцип заборони їх дискримінації за національною ознакою у питаннях працевлаштування, оплати праці та інших умов праці і найму (ст. 69 Договору про ЄСВС). Винятком не були й Римські Договори 1957 р. «Про заснування Європейського економічного співтовариства» та «Європейського співтовариства з атомної енергії». Так, наприклад, стаття 7 Договору про ЄЕС закріплювала, що в рамках його застосування «забороняється будь-яка дискримінація з міркувань національної приналежності» [2]. Інших документів, що містять положення про основоположні права людини, у праві Співтовариств в тоді не існувало, тому «початок еволюції інституту прав людини в праві ЄС характеризується появою перших положень про такі права, які спрямовані виключно на реалізацію економічних цілей, для яких і створювались Співтовариства» [3, с. 68].

Важливий внесок у формування концепції прав людини в праві ЄС здійснив Суд Правосуддя ЄС. Саме він наголосив на важливості забезпечення поваги до прав людини не лише на національному, але й на наднаціональному рівні, а також обґрунтував наявність у правопорядку Співтовариств правосуб'єктності фізичних і юридичних осіб» [4]. Суд ЄС визнав, «що рішення Комісії 1969 р., котре надавало державам-членам дозвіл на встановлення пільгових цін для певних категорій населення, не містить нічого такого, що здатне порушити основні права людини, які охороняються Судом ЄС і закріплені у загальних принципах права Європейських Співтовариств. Тому тут йдеться не про порушення прав людини з боку інститутів об'єднання, а про необхідність внесення

змін до внутрішнього законодавства, яке регламентує користування пільгами» [5, р. 425]. Через рік, у справі 11/70 Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr – und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, Суд підтвердив, що «повага основоположних прав людини є невід’ємною частиною принципів права Співтовариств та їх захист в подальшому повинен забезпечуватися в тому числі і Судом Європейських Співтовариств» [6, р. 1134].

Вагоме значення для визнання прав людини складовою права Європейських Співтовариств стало ухвалення Єдиного європейського акту 1986 р., у преамбулі якого зазначалось, що «держави-члени сповнені рішучості сприяти розвитку демократії, яка спирається на основні права, визнані конституціями і законодавством держав-членів, ЄКПЛ і Європейською соціальною хартією».

Проте лише із заснуванням Європейського Союзу у 1992 р. концепція прав людини отримала нормативне закріплення на рівні установчих договорів. Так, у Маастрихтському договорі зазначається історична цінність прийняття даного документа, який «відзначає новий етап у процесі створення міцнішого союзу народів Європи». Важливим кроком стало й закріплення громадянства ЄС, який створювався з метою «посилення захисту прав та інтересів громадян держав-членів» та був символом єдності європейських народів. Інститут надавав кожній особі, що мала громадянство держави-члена ЄС, додаткові політичні і економічні права [1, с. 144]. Особливе місце відводилося уповноваженому ЄС із захисту прав, який контролював дотримання інститутами, органами та агенціями Союзу прав і свобод громадян ЄС або фізичних чи юридичних осіб-резидентів.

Сучасний етап захисту прав людини посідає одне з центральних місць як елемент забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку та визначається установчими договорами ЄС, а саме: Договором про Європейський Союз 1992 р., Договором про функціонування Європейського Союзу 1957 р., а також Хартією ЄС про основоположні права 2000 р.. Так, у статті 2 ДЄС проголошується, що: «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема, осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх

держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність та рівність жінок і чоловіків».

Стаття 3 вказаного Договору зазначає, що «на рівні із заснуванням внутрішнього ринку Євросоюзу, однією з цілей об'єднання є боротьба з соціальним відчуженням і дискримінацією, сприяння справедливості та захисту, рівності, солідарності між поколіннями і захисту прав дитини. Стаття 6, у свою чергу, закріплює принцип поваги до основних прав і свобод людини. У ній наголошується, що основні права, гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод і передбачені конституційними традиціями, спільними для всіх держав-членів, становлять загальні принципи права Союзу».

Потрібно врахувати й те, що захист прав людини – основний обов'язок ЄС та держав-членів, тому, власне, Європейська Комісія здійснює загальний нагляд за дотриманням прав людини. На рівні ЄС запроваджено механізм судового захисту прав людини, який застосовується у разі порушення прав людини з боку ЄС або ж держав-членів. Також, в рамках Союзу запроваджено так званий механізм призупинення членства. Тобто вразі встановлення наявності постійного та істотного порушення країною-членом цінностей, закріплених у статті 2 ДЄС, Рада ЄС має право призупинити окремі права цієї держави-члена що впливають із застосування Договорів, включаючи право голосу представника уряду країни-члена у Раді (ст. 7 ДЄС). При цьому установчі документи не містять положень про виключення ЄС, тому така санкція не може бути застосованою щодо держави-члена.

Система гарантій прав і свобод в праві Європейського Союзу забезпечується на двох рівнях, на рівні ЄС і держав-членів, та складається з інституційних, процесуальних й матеріальних елементів [7].

Інституційних гарантії включають судові та позасудові механізми захисту, як: Європейську Комісію, суди ЄС, Євроомбудсмена, Європейського контролера із персональних даних, Загальний контрольний орган у межах Європолу, дипломатичні та консульські представництва держав-членів у третіх країнах.

Процесуальні гарантії реалізуються при здійсненні правосуддя та складаються з: права особи на справедливий і публічний розгляд її справи протягом розумного строку незалежним і неупередженим судом; права на правову допомогу; презумпції невинності; недопущення повторного

притягнення до кримінальної відповідальності за злочин, за який особа вже була покарана чи виправдана у державах-членах; заборони позбавлення свободи за борги та інші.

Матеріальні гарантії полягають у компенсації збитків, завданих особам іншими особами. Майнову відповідальність несуть фізичні та юридичні особи, органи ЄС та держави-члени. Майнова відповідальність фізичних і юридичних осіб регулюється переважно внутрішнім правом країн-членів.

На кінець зазначимо, що повага до прав людини – обов’язкова умова вступу держави до ЄС. Стаття 49 ДЄС особливо наголошує, що претендувати на членство може лише країна, яка «поважає цінності ЄС та віддана їх поширенню». Також Копенгагенськими критеріями членства визначено, що держава-претендент повинна забезпечити стабільне функціонування інституцій, що гарантують верховенство права, демократію, права людини та повагу і захист меншин. Більше того, навіть у міжнародних угодах ЄС з третіми країнами містяться особливі положення про права людини, дотримання яких є істотною умовою співробітництва сторін [1, с. 145].

Отже, на основі вищезазначеного, приходимо до висновку, що основне місце серед правових цінностей ЄС посідає захист основоположних прав людини. Щодо формування системи правових норм на рівні ЄС, котрі гарантують захист прав і свобод особи, слід зазначити, що воно відбувалося поступово протягом десятиліть. Таким чином, на перших етапах свого формування, в Євросоюзі не приділялось достатньої уваги питанням захисту прав людини в межах самого об’єднання. Проте, згодом Суд ЄС у своїх прецедентних рішеннях обґрунтував необхідність дотримання фундаментальних прав людини в процесі застосування права ЄС. При цьому, посилаючись, як на ЄКПЛ 1950 р., так і на конституційні традиції держав-членів ЄС у сфері.

Новим етапом у розвитку нормативного закріплення прав людини з притаманними їй юридичною силою і механізмами реалізації стала розробка Хартії основних прав ЄС 2000 р. та набуття нею статусу джерела первинного права разом з Лісабонським договором 2007 р. котрі визнали захист прав людини, як правову цінність ЄС, що має першочергове значення, оскільки через неї здійснюється формування, спрямування та виправдання одних напрямів діяльності та засудження інших.

В умовах євроінтеграції України, відданість правовим цінностям Союзу, удосконалення власної системи захисту прав людини мають стати важливими геополітичними та соціокультурними завданнями для нашої країни, оскільки відповідно до критеріїв вступу до ЄС лише держава із високим рівнем дотримання прав та основних свобод людини може стати повноправним членом Євросоюзу.

Література:

1. Маринів І. І., Мохочук П. С. Захист прав людини в Європейському Союзі. Право та інноваційне суспільство № 1 (12), 2019. С. 67-72.
2. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства): міжнародний документ від 25.03.1957 р. Офіційний сайт Верховної Ради України: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017 (Дата доступу 22.11.2023 р.)
3. Judgment of the Court of 12 November 1969. Erich Stauder v City of Ulm – Sozialamt. Reference for a preliminary ruling: Verwaltungsgericht Stuttgart – Germany. Case 29-69.
4. Case 29-69, Erich Stauder v. City of Ulm – Sozialamt. European Court Reports. 1969. P. 425.
5. Case 11-70, Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr – und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. European Court Reports. 1970. P. 1134.
6. Шишкова Н. Хартія основних прав Європейського Союзу і проблеми її конституційного розвитку. Юридичний журнал. 2004. № 4. С. 35.
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифіковано Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (Дата доступу 22.11.2023 р.)

Е-УРЯДУВАННЯ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Петришина Марина Олександрівна

*кандидатка юридичних наук, п.н.с. відділу правового регулювання
структурно-технологічного та регіонального інноваційного розвитку,
Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного
розвитку Національної академії правових наук України
ORCID: 0000-0002-5702-0112*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3717

Згідно з положеннями схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р Концепції розвитку е-урядування в Україні електронне урядування – форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [1].

Урізноманітнення адміністративних послуг, що можуть надаватися органами державної влади та місцевого самоврядування, невинний розвиток технологій призводять до появи нових форм е-демократії [2]. При цьому, е-урядування, зазвичай, відбувається у межах таких моделей (типів), а саме:

- 1) уряд – громадянин (G2C або government-to-citizen);
- 2) уряд – бізнес (G2B або government-to-business);
- 3) уряд – уряд (G2G або government-to-government);
- 4) уряд – найманий працівник (G2E або government-to-employee) [3].

Робимо застереження щодо широкого розуміння термінів «уряд», «урядування».

Серед означених вище, найпоширенішим типом електронного урядування є G2C. Основною метою якого є надання послуг громадянам, забезпечуючи при цьому доступність публічної інформації через використання веб-сайтів і скорочуючи тим самим час і витрати на проведення відповідних операцій (транзакцій). Ініціювання типу G2C здатне об'єднати громадян, які інакше не могли б вступити в контакт,

полегшити та розширити участь громадян в управлінні (громадська ініціатива, участь у прийнятті рішень та контроль тощо).

Тип G2B передбачає надання різного роду послуг, якими обмінюються уряд і бізнес-сектор. Йдеться про отримання поточної бізнес-інформації, нових регуляторних актів, завантаження форм заявок, сплата податків, продовження ліцензій, реєстрація підприємств, отримання дозволів та багато інших. Операції G2B приносять значну користь як уряду, так і бізнесу, підвищують ефективність і якість взаємодії та операцій з бізнесом, спрямовані на забезпечення рівності і прозорості державно-приватного партнерства, угод, проектів тощо.

Тип G2G стосується онлайн взаємодії між урядовими організаціями, департаментами та агентствами на основі єдиної бази даних ('super government database'). Розвиток типу G2G спрямований на посилення та вдосконалення міжурядових організаційних процесів шляхом оптимізації співпраці та координації. Використання інформаційних технологій органами влади для обміну чи збирання, обробки інформації або автоматизації та оптимізації міжурядових бізнес-процесів здатне привести до економії часу та коштів і покращення якості надання адміністративних (публічних та інших) послуг.

У свою чергу, тип G2E є сьогодні найменшим сектором е-урядування. Цей тип стосується лише відносин між урядом та його службовцями і має на меті обслуговувати найманих працівників, пропонуючи деякі онлайн-послуги, такі як онлайн-заявка на щорічну відпустку, перевірка балансу відпустки та перегляд звітів про виплату заробітної плати, серед іншого. G2E – це доволі успішний спосіб забезпечення електронного навчання, об'єднання співробітників, стимулювання обміну знаннями тощо. Це надає працівникам можливість доступу до відповідної інформації щодо політики компенсацій і пільг, можливостей навчання та підвищення кваліфікації, а також дозволяє їм керувати своїми пільгами онлайн за допомогою простої та швидкої моделі спілкування.

Ураховуючи основні правові, організаційні, матеріально-технічні форми діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування, у межах означених вище моделей (типів) електронного урядування, можна виділити відповідні форми електронної демократії в системі місцевого самоврядування. Адже е-урядування в системі місцевого самоврядування виявляється у відповідних формах е-демократії. Дійсно передумови для

створення електронної демократії створюються за допомогою впровадження електронного урядування.

В Україні е-демократія повинна забезпечуватися можливістю кожного через ІКТ взяти участь у формуванні та реалізації державної і муніципально-правової політики. До таких форм участі громадськості у формуванні та реалізації муніципально-правової політики, здійснення публічно-владних повноважень, забезпечення надання публічних послуг належать, зокрема: консультативні референдуми у режимі он-лайн; участь у роботі органів місцевого самоврядування; надання пропозицій у режимі он-лайн щодо поліпшення діяльності органів місцевого самоврядування, а також врегулювання суспільних відносин, умов життя різних верств населення, розвитку держави і суспільства в цілому; електронні петиції; електронні звернення тощо.

Таким чином, е-урядування тісно пов'язане з таким явищем, як е-демократія, яка відображає можливість кожного брати участь у формуванні та реалізації муніципально-правової політики, прийнятті рішень органами влади, використовуючи при цьому ІКТ для двостороннього інтерактивного зв'язку між владою та громадянами. Суть е-демократії полягає у використанні ІКТ з метою посилення демократичних процесів в умовах представницької демократії.

Література:

1. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text>
2. What is e-governance? By Kate Oakley. Integrated Project 1: e-Governance Workshop 10-11 June, 2002, Strasbourg. URL: https://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/E-governance/Work_of_egovernance_Committee/Kate_Oakley_eGovernance_en.asp
3. D. J. Calista, J. Melitski. e-government and e-governance: converging constructs of public sector information and communications technologies. Public Administration Quarterly. Vol. 31, No. 1/2 (spring 2007 – summer 2007), pp. 87-120.

ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ ЯК ЄВРОПЕЙСЬКА ЦІННІСТЬ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Семенець Катерина Миколаївна
студентка 2 курсу ОС «Магістр»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: Сінькевич Олена Василівна
професор, доктор юридичних наук,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3724

«Гідність держави зрештою залежить від гідності особистостей, які її створюють», – казав британський філософ Джон Стюарт Мілль. Актуальність цього твердження сьогодні демонструє, що українці виборюють незалежність, свободу і відстоюють суверенітет України, формуючи більш свідоме суспільство, нові звичаї і традиції, переконання і віру у світле та процвітаюче майбутнє держави.

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну підтверджує, що українці знають, що таке гідність, розуміють цінність права на повагу до гідності, а тому, відповідно до філософії Мілля, наша держава є, була і буде гідною, чого не можна сказати про країну-агресора та людей, які виступають на боці окупанта.

Так що ж є людською гідністю з наукової та практично юридичної точки зору і чи існують аспекти людської гідності, які Україною законодавчо не імplementовано?

Конституція України у статті 3 визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Окрім цього, у статті 28 Конституція України декларує право на повагу до гідності, де ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [1]. Так, у практиці Конституційного Суду України людська гідність тлумачиться як право, гарантоване статтею 28 Конституції, і як конституційну цінність. Саме остання, на думку Суду, наповнює сенсом людське буття та є мірилом визначення сутності прав людини та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав, що гармонійно вписується у зміст Основного Закону [2].

Право на людську гідність у юриспруденції розглядається як абсолютне позитивне право, а власне людська гідність як конституційна свобода людини, як одне з фундаментальних прав, яке реалізується системно, не оминаючи важливі аспекти інших прав і свобод. П. Рабінович наголошує, що гідність людини – це її чеснота, тобто цінність людини як такої, самої по собі (самоцінність) – незалежно від будь-яких її біологічних чи соціальних властивостей. Із цього випливає й засада рівності всіх людей з огляду на їх гідність. Вчений зауважує, що гідність – це моральна риса, яка відображає унікальну природу людини. Від народження кожної людини її гідність є однаковою, рівною з гідністю всіх інших людей [3, с. 29]. Поділяють позицію науковця також В. Погорілко та В. Федоренко, які розуміють гідність як невід’ємне внутрішнє ставлення людини до себе як до унікальної цілісної особи [4, с. 127].

Оскільки Україна, будучи європейською державою, прагне вступити у Європейський Союз, то міжнародні стандарти і принципи гідності людини, право на повагу до гідності потребують деталізації при їх екстраполяції в українську правову систему, праворозуміння, правосвідомість та рівень правової культури.

Варто зауважити, що у європейських конституціях та практиці конституційних судів зустрічаються загальні та абстрактні характеристики окремих аспектів поняття гідності людини. Так, гідність характеризується як непорушна, невід’ємна, верховна, джерело прав та свобод людини, фундамент політичного порядку та соціального миру [5, с.31].

Що ж стосується Європейського Союзу в цілому, то з моменту набрання чинності Амстердамським договором 1999 року, перші статті договорів ЄС тепер мають містити чіткий перелік «цінностей» (спочатку в Амстердамському договорі вони називалися «принципами», але пізніше змінено на «цінності» в Лісабонській угоді 2010 р.), в яких сказано, що Європейський Союз стверджує, що ЄС базується на цінностях верховенства права, демократії та прав людини, а також рівність, людська гідність і свобода, і заявляє, що ці цінності є «спільними для держав-членів». Тоді повага до цих цінностей є передумовою та умовою приєднання будь-якої держави до Європейського Союзу [6, с. 14]. Таким чином, людська гідність є однією з основних цінностей ЄС.

На міжнародній арені право на людську гідність тлумачиться і захищається, зокрема, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та Європейським судом з прав людини.

Так, стаття 3 Конвенції закріплює одну з найбільш фундаментальних цінностей демократичних суспільств (справа «Буїд проти Бельгії»): заборона катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання є цінністю цивілізації, тісно пов'язаною з повагою до людської гідності [7, с. 5].

У цьому розрізі цікавою та важливою для нас є практика Європейського суду з прав людини. Місце людської гідності у конвенційній системі прав можна прослідкувати на прикладі справи «Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства», у якій Євросуд визнав захист людської гідності головною метою Конвенції [8]. Позиції судів про безумовний характер захисту права на повагу до людської гідності та беззастережну заборону катувань дозволяють зробити висновок про визнання ЄСПЛ абсолютного характеру людської гідності. Це означає, що за жодних умов обмеження цього права не можуть бути виправданими. Підтвердженням наведеного висновку може бути також відсутність в Конвенції будь-якого застереження про допустимість посягання на людську гідність.

Оцінка ЄСПЛ самої дії як жорстокого, нелюдського і принижуючого гідність поводження залежить від сукупності таких обставин, як тривалість й інтенсивність відповідного поводження, наслідки таких дій для здоров'я людини, стать, вік, попередній стан здоров'я та інші індивідуальні особливості, тобто кожна конкретна ситуація аналізується, а рішення виносяться тільки після врахування усієї сукупності обставин, що спричинили порушення статті Конвенції. Крім того, з рішення ЄСПЛ у справі «Кемпбелл і Косанс проти Сполученого Королівства» випливає те, що кожна людина оцінює себе індивідуально і суб'єктивно, тому у деяких випадках, наприклад, «погроза (школяру фізичним покаранням) на адресу невразливої людини може не справити на неї якогось помітного впливу, однак може бути такою, що принижує гідність; і навпаки, – уразлива людина може бути надзвичайно глибоко вражена погрозою, яку можна було б визнати як таку, що принижує гідність, лише спотворивши звичайне значення цього слова» [9].

На думку ЄСПЛ, держави мають позитивні зобов'язання згідно зі статтею 3 Конвенції, які включають, по-перше, зобов'язання запроваджувати нормативно-правову базу для захисту права; по-друге, за певних чітко визначених обставин зобов'язання вживати оперативні заходи для захисту конкретних осіб від ризику поводження, що

суперечить цьому положенню; і, по-третє, зобов'язання провести ефективне розслідування небезпідставних заяв про застосування такого поводження. Загалом кажучи, перші два аспекти цих позитивних зобов'язань класифікуються як «матеріальні», тоді як третій аспект відповідає процесуальним зобов'язанням держави («Х та інші проти Болгарії») [7, с. 5, 25]

При цьому, поводження вважається «таким, що принижує гідність», якщо воно принижує або зневажає особу, демонструє відсутність поваги до її людської гідності чи применшує її, або викликає почуття страху, душевного страждання чи неповноцінності, і може зламати здатність особи до морального і фізичного опору. Щоб поводження вважалось таким, що принижує гідність, може бути достатньо приниження жертви у її власних очах, а не на думку інших осіб. Окрім того, хоча питання про те, чи було метою поводження принизити або зневажити жертву, є чинником, який слід брати до уваги, відсутність будь-якої такої мети не може остаточно виключити визнання факту порушення статті 3 («Гефген проти Німеччини») [7, с. 9].

Належну увагу практика ЄСПЛ приділяє випадкам, коли інформація про поводження, що принижує гідність особи, набула широкого розголосу. На думку ЄСПЛ, наведена обставина, як і наявність мети принизити особу, може посилити тяжкість поводження чи покарання. Однак відсутність такої інформації чи мети не обов'язково є перешкодою для визнання понесеного покарання як такого, що принижує людську гідність. Така позиція пов'язана з тим, що навіть якщо особа не була принижена в очах інших людей, вона може бути принижена у власних очах [10].

Таким чином, можемо дійти до висновку, що гідність людини як європейська цінність, яка складає фундаментальну основу прав людини, є надважливою частиною європейського майбутнього України. Так, існує чимало аспектів, зазначених, зокрема, Європейським судом з прав людини, над якими ми можемо попрацювати: встановлення чітких та зрозумілих критеріїв для розмежування видів поводження з людиною, які заборонені Конституцією, введення у законодавчий обіг поняття гідності людини. Адже так зможемо наблизитися до стандартів та механізмів Європейського Союзу, членом якого Україна та Український народ так прагне стати.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к / 96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-п/2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text>
3. Рабінович П. М. Право людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Харків: Право. 1997. 64 с.
4. Погорілко В. Ф. Конституційне право України. Київ : Наук. думка, 2002. 732 с.
5. Стецик Назарій. Природа гідності людини (на основі аналізу сучасних європейських конституцій та прецедентної практики конституційних судів). Український часопис конституційного права. 2018. №1. С. 28-39.
6. Gráinne de Búrca. Poland and Hungary's EU membership: On not confronting authoritarian governments. Editorial Reflection. № 20 (2022). P. 13-34.
7. Керівництво із застосування статті 3 Європейської конвенції з прав людини (Заборона катування). 31 серпня 2022р. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_3_UKR
8. Case of Christine Goodwin v. United Kingdom від 11.07. 2002. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125318>
9. Case of Campbell and Cosans v. the United Kingdom від 25.02.1982. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-57455%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-57455%22]})
10. The case of «Tyrer v. United Kingdom», no. 5856/72, ECHR, 25 April 1978. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104180>

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

**ПРЕДСТАВНИЦТВО ЗА РИМСЬКИМ ПРАВОМ
ТА ЙОГО РЕЦЕПЦІЯ У СУЧАСНОМУ
ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

Кузуб Софія Юріївна

*студентка, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Науковий керівник: Владикін Олександр Насирбенович

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
інтелектуальної власності та приватного права,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3720

Тема представництва за римським правом та особливості його рецесії в сучасне цивільне право України є досить цікавою та актуальною. Насамперед, варто зазначити, що саме в римському праві були закладені підвалини конструкції представництва як правового інституту. Римські юристи виробили фундаментальні принципи діяльності представників, їх повноважень та відповідальності. Водночас сучасні реалії потребують оновлення підходів до правового регулювання представницьких відносин.

Саме тому дослідження генези представництва та простеження еволюції його принципів є необхідним для удосконалення цивільного законодавства України з огляду на вимоги господарського обороту. Ця тема має як теоретичний, так і вагомий практичний інтерес.

Згідно з висловленнями Сєвєрової Є.С., яке вказує на тривалу історію представництва, можна погодитись із твердженням, що вже у Стародавньому Римі цей інститут набував значущості. Дійсно, вже в римському праві з'являються випадки, коли одна особа вчиняла правочини в інтересах іншої особи, яка сама не могла цього зробити.

У Стародавньому Римі таке представництво мало вимушений характер і базувалося саме на сімейних зв'язках чи приписах влади, а не на вільному волевиявленні сторін. Наприклад, батько як глава сім'ї (*pater familias*) вчиняв правочини в інтересах своїх неповнолітніх дітей чи дружини, опікуни представляли підопічних. У деяких випадках можливе було представництво осіб, що не володіють повною правоздатністю (на відміну від сучасного права, така категорія осіб існувала у римському праві, яке не наділяло всіх громадян правоздатністю «автоматично», з моменту народження). Відповідно до *juscivile* для того, щоб визнати фізичну особу як суб'єкта права, йому необхідно було знаходитися в певному стані (*status*): право свободи, право громадянства, право сімейного статусу. Втрата одного із статусів або зменшення цивільної честі приводили до обмеження правоздатності, яка компенсувалася представником [2, с. 31].

Важливим є вказівка на те, що представництво може бути як добровільним, так і обов'язковим, зароджується воно на підставі домовленості сторін, особливо у сфері торговельних відносин [3, с. 91]. Тобто основи сучасного інституту представництва були закладені саме римськими юристами. Ці ідеї згодом рецепіювалися у цивільному праві більшості країн світу, зокрема і в українському цивільному законодавстві, так чи інакше воно виконує важливу функцію в забезпеченні реального здійснення прав та обов'язків суб'єктами права.

Серед основних відзначених підстав для представництва були родинні зв'язки, приписи закону, а також розпорядження державних органів [1, с. 1].

Також зазначено, що представництво є не лише теоретично значущим, але і має практичне значення, з цим я також цілком погоджуюсь, оскільки в сучасних умовах воно допомагає оптимізувати та активізувати реалізацію цивільних прав і обов'язків, включаючи підприємницькі відносини. Зокрема, в умовах розширення кількості учасників економічних відносин та посилення їхньої автономії, представництво стає ефективним інструментом розвитку та поживлення цивільного обігу [1, с. 2].

Сучасне використання представництва в Україні в контексті реформування цивільного законодавства говорить про пошук оптимальних рішень для забезпечення ефективної та повноцінної участі суб'єктів правовідносин в цивільних справах. Зокрема, врахування ролі представництва для юридичних осіб, а також забезпечення прав та

інтересів осіб, які унаслідок різних обставин потребують представництва, стає важливим елементом реформ. Досвід римського приватного права слугує джерелом інформації та ідей для розвитку і сучасних підходів до представництва. Зазначені інститути не лише стали важливим елементом історії права, а й зберегли свою актуальність у сучасному правовому колі. Такий підхід вивчення теми сприяє глибокому розумінню її сутності та можливостей застосування в нашому правовому середовищі. Насамперед, воно виступає основним інструментом участі недієздатних громадян в правовідносинах та забезпечує оптимізацію та активізацію придбання та реалізації суб'єктивних прав і обов'язків.

Стосовно договору доручення (*mandatum*), можна погодитись з думкою, вираженою авторкою щодо його ролі в інтересах довірителя та можливості укладання угод в інтересах третьої особи [1, с. 11]. Вважаю, важливою є концепція безоплатного характеру мандату у початковому етапі, що в подальшому дозволяло введення гонорару чи умов про винагороду. Це свідчить про еволюцію інституту з моменту його виникнення. Щодо “фактичного представництва” (*negotiorum gestio*), то я розумію його роль у захисті інтересів осіб, відсутніх чи тих, які не мають змоги самотійно вчинити захист щодо себе, без її доручення, але з метою захисту її інтересів. Цей тип представництва, хоча і не мав жорсткої юридичної підстави, але відповідав необхідності захисту майна та інтересів осіб, які не були фізично присутні. Основою виникнення таких відносин була добра воля *gestor*, спрямована на захист інтересів *dominus negotii*. *Gestor* повинен був діяти так само розумно й ретельно, як діяв би *dominus negotii*. Він несе відповідальність за недобросовісні та нерозумні дії.

Якщо говорити про патронат, то він доповнює картину різноманіття форм представництва в римському праві та підкреслює, як різні ситуації вимагали відповідних юридичних відповідей. Патронат мав узагальнений, всеохоплюючий характер – патрон представляв інтереси клієнта в усіх сферах життя.

Говорячи про рецепцію цих інститутів у сучасному цивільному праві України, можна зазначити, що їх значення продовжує бути актуальним, бо інститут представництва залишається важливим механізмом для забезпечення захисту прав та інтересів різних суб'єктів. Зокрема, новий Цивільний кодекс України враховує ці принципи та надає правовий фундамент для їхнього застосування.

Беручи до уваги представництво в Римській Імперії, висновки щодо обов'язкового та добровільно-примусового представництва відображають деяку різноманітність ситуацій, в яких воно використовувалося. Наприклад, обов'язкове представництво на підставі закону та добровільно-примусове відображають різні варіації застосування цього інституту. Крім того, згадка про різні види добровільного представництва, такі як прокуратор та представництво на підставі договору доручення, надає більше уявлення про широкий спектр його застосувань [5, с.100]. Наприклад стаття 237 Цивільного Кодексу визначає представництво як правовідносини, де одна сторона вчиняє правочин від імені іншої сторони, яку вона представляє [4]. Це визначення конкретизує сутність представництва в теперішньому цивільному праві, вказуючи на його обов'язковий аспект – вчинення дій в інтересах довірителя. На мою думку важливо, що в сучасному цивільному праві України добровільне представництво набуло провідного значення. ЦК України чітко регламентує можливості та межі повноважень представника, зокрема забороняє вчиняти правочини в інтересах самого представника чи інших осіб. Це відповідає сучасним тенденціям розвитку цивільних відносин та забезпечує баланс інтересів учасників представництва.

Отже, проаналізувавши, можна зробити декілька ключових висновків. По-перше, враховуючи різноманітність форм представництва в Римській Імперії, можна погодитися, що їхні різновиди відображають необхідність адаптації цього інституту до конкретних суспільних та економічних умов.

По-друге, сутність цього правового інституту, виявленої у римському праві, залишається актуальною і в сучасних цивільних правовідносинах.

По-третє, розділення на обов'язкове та добровільне представництво, яке було властивим римському праву, знайшло своє відображення в сучасному законодавстві України, де певні види представництва можуть базуватися як на обов'язкових, так і на добровільних основах.

У Стародавньому Римі представництво існувало як в приватному, так і в публічному праві. Поширеним було обов'язкове представництво на підставі закону, а також добровільно-примусове (наприклад, раб як представник інтересів господаря). З часом з'являється добровільне представництво на основі договорів доручення.

Попри очевидну наступність у регулюванні інституту представництва від римського права до цивільного законодавства України, його адаптація до сучасних реалій відбувається не лише шляхом запозичення окремих конструкцій. Насправді, вона полягає у творчому переосмисленні та оновленні принципів представництва з огляду на зміну балансу приватних і публічних інтересів у суспільстві. Таким чином, інститут представництва ефективно адаптовано до потреб цивільного обороту.

Виходячи з цього, можна погодитись, що ідеї та принципи, закладені в римському представництві, продовжують впливати на розвиток цього інституту в сучасному цивільному праві України.

Література:

1. Сєверова Є. С. Представництво за римським приватним правом та його рецепція у сучасному цивільному праві : автореф. Одеса, 2004. 21 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1263/Сєверова.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 20.11.2023).
2. Чванкін Сергій Анатолійович. Судове представництво у давньоримському приватному праві. м. Одеса. С. 30-33. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8232/ilovepdf_com-30-33.pdf?sequence=1 (дата звернення: 20.11.2023).
3. Броніч М. Р. Представництво за римським приватним правом та його рецепція у сучасному цивільному праві. Одеса, 2021. С. 91. URL: [http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15887/Збірник_Римське_25.06.2021_07.10%20\(2\).pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=91](http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15887/Збірник_Римське_25.06.2021_07.10%20(2).pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=91) (дата звернення: 20.11.2023).
4. Цивільний кодекс України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
5. Подрез О. Інститут представництва за римським правом та цивільним правом України. римське право і сучасність. кодифікація та рекодифікація цивільного законодавства в Україні: досвід і перспективи. URL: [http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15887/Збірник_Римське_25.06.2021_07.10%20\(2\).pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=100](http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15887/Збірник_Римське_25.06.2021_07.10%20(2).pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=100) (дата звернення: 20.11.2023).

ПОНЯТТЯ МИРОВОЇ УГОДИ ЗА ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

*Купка Олена Іванівна
студентка Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова*

*Науковий керівник: Святошнюк Арина Леонідівна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3719

Цивільно-процесуальним законодавством України не визначено поняття «мирова угода», а лише містяться окремі статті, що регулюють порядок укладання та виконання сторонами мирової угоди.

У юридичній науці також відсутня єдина точка зору з приводу визначення вказаного поняття. Так, М. Й. Штефан зазначає, що: «Мирова угода - це укладена в цивільному процесі угода між сторонами у справі і затверджена судом про умови припинення спору, на підставі взаємних уступок – відмови позивача від частини своїх вимог або їх зміни, визнання відповідачем зміненого позову чи зменшення розміру позовних вимог» [1, с. 304].

Є. О. Ятченко вказує, що: «Під мировою угодою розуміють складну юридичну конструкцію, яка містить договір в значенні цивільно- правової угоди і ряду процесуальних складових»[2].

Л. М. Орлова надає таке визначення: «Мирова угода – це двостороння або взаємна домовленість сторін, яка містить у собі узгоджене вираження волі обох сторін [3].

На нашу думку найбільш вдалим є визначення Є. О. Ятченко, оскільки мирова угода має подвійний характер: вона базується на матеріальному праві, визначаючи права та обов'язки сторін у цивільних відносинах, та відповідає вимогам процесуального права, оскільки укладається в рамках встановленого процедурного порядку. Затверджуючись судом, він надає їй правовий статус та визнання її юридичної сили. Це забезпечує виконання умов угоди та захищає інтереси сторін у майбутньому.

З аналізу статті 207 Цивільно-процесуального кодексу України можна виокремити низку ознак мирової угоди, насамперед:

1. Укладення мирової угоди є добровільним актом сторін. Вона може бути укладена будь-коли під час судового процесу або навіть до його початку, і має на меті вирішення конфлікту або спору. Створюючи мирову угоду, сторони мають можливість самостійно вирішити питання, що стоять перед ними, та уникнути довготривалого та витратного судового процесу.

2. Мирова угода може бути укладена тільки між сторонами судового процесу, які беруть участь у конкретному судовому спорі. Це означає, що право на укладання мирової угоди мають позивач, відповідач, а також треті особи, які мають самостійні вимоги щодо предмета спору. Проте, органи або особи, які діють в інтересах інших осіб, зазвичай не мають повноважень укладати мирові угоди. Їхні повноваження можуть обмежуватися на вчинення певних дій, але вони не мають права укладати мирові угоди в інтересах інших осіб без належного представництва чи дозволу.

3. Укладання мирової угоди дає сторонам право звернутися до суду із спільною заявою про її затвердження. Суд, розглянувши заяву сторін і відповідно перевіrivши відповідність умов угоди законодавству, приймає рішення. Якщо мирова угода відповідає вимогам закону, суд може винести постанову про її затвердження.

4. Умови мирової угоди мають відповідати закону та не повинні порушувати права, свободи чи інтереси інших осіб. Якщо умови угоди не відповідають законодавству або можуть призвести до порушення прав чи інтересів інших осіб, суд може відмовити у затвердженні мирової угоди та продовжити розгляд справи.

5. Мета мирової угоди полягає у вирішенні судового спору або позову шляхом узгоджених домовленостей між сторонами. Угода спрямована на зупинення судового процесу або уникнення подальших судових витрат і часу, дозволяючи сторонам самостійно вирішити конфлікт. Її зміст обмежується правами, обов'язками та предметом позову, що становлять основу судового спору.

На основі виокремлених ознак можемо запропонувати наступне визначення мирової угоди у цивільному процесі: мирова угода – це домовленість між сторонами судового процесу, що спрямована на

уникнення подальшого судового розгляду чи врегулювання конфлікту. Цей документ визначає предмет суперечки та умови його вирішення. Основні засади мирової угоди полягають у тому, щоб вона не суперечила законодавству, не порушувала права третіх осіб і стосувалася виключно вже існуючого спору між сторонами.

Література:

1. Штефан М. Й. Цивільний процес: підручник. Ін Юре, 1997. 608 с.
2. Ятченко О. Є. Укладення мирової угоди під час здійснення судочинства та у виконавчому провадженні: Судова Апеляція, 2015. С.41-48. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Suap_2015_4_7
3. Орлова Л. М. Права сторін у цивільному процесі, 1973. 192 с.

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

*Онофрейчук Олександра Сергіївна
студентка юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

*Науковий керівник: Руденко Оксана Валеріївна
кандидат юридичних наук, доцент
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3727

Регулювання шлюбно-сімейних відносин у сфері міжнародного приватного права має вагоме значення через відмінності між національними правовими системами, тому законодавці намагаються врегулювати ці питання шляхом створення нормативно-правових актів.

Правове регулювання шлюбно-сімейних відносин у міжнародному приватному праві є однією з найскладніших та інтенсивно досліджуваних сфер вітчизняного права. Слід звернути увагу на процес гармонізації та

уніфікації шлюбних відносин, що відбувається зараз в Європі. Необхідно вивчати та порівнювати відповідне законодавство інших країн з метою інкорпорації певних норм та інститутів в українське законодавство. Виступаючи гарантом більшості соціальних прав громадян, у тому числі права на шлюб, держава зобов'язана запровадити на законодавчому рівні ефективні механізми захисту цих прав.

У законодавстві багатьох країнах гарантується право на шлюб, але через розбіжності устрою норм матеріального права кожної окремої держави виникають проблеми при укладанні та розірванні шлюбів між громадянами цих країн. Умови укладання і реєстрації шлюбу в різних країнах часто не збігаються, тому шлюб укладений із дотриманням усіх вимог у межах одного правопорядку, не означає, правомірність та дійсність такого шлюбу в іншій країні [1, с. 246].

Право на шлюб, яке також закріплене в основних законах інших країн, визначається з точки зору дотримання принципу верховенства права та поваги до основоположних прав і свобод людини і, безперечно, є цивілізаційним надбанням людства. Витоки свободи укладання шлюбу закріплені в Загальній декларації прав, стаття 16 якої визначає, що чоловіки й жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися й засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження, під час шлюбу та під час його розірвання. Шлюб може укладатися тільки за повної та вільної згоди сторін, що одружуються. Сім'я є природним та основним осередком суспільства, має право на захист з боку держави.

Право на шлюб закріплено в більшості конституцій країн світу (стаття 32 Конституції Іспанії, стаття 29 Конституції Італії, стаття 41 Конституції Туреччини, стаття 14 Конституції Швейцарії тощо).

Конституцією України (стаття 51) [2] визначено, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки й чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права й обов'язки у шлюбі та сім'ї. Сім'я, дитинство, материнство й батьківство охороняються державою.

Відповідно до статті 55 Закону України «Про міжнародне приватне право» [3], право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу. У разі укладення шлюбу в Україні застосовуються вимоги Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу.

Частина 1 зазначеної статті містить колізійну норму, що відсилає до особистого закону особи, яка має намір укласти шлюб, з метою встановлення в неї, відповідно, правоздатності та дієздатності для його укладення.

Кожна країна має власні правила визначення правоздатності у шлюбі та дієздатності власних громадян. На думку В. Ткаченко, норми матеріального права містяться в національному законодавстві кожної країни, і питання полягає у виборі права, яке визначає попередні правові умови для того, щоб шлюб вважався укладеним і був визнаний дійсним у країні обох осіб, які вступають у шлюб. Для вирішення цього питання існує низка спеціальних колізійних прив'язок. По-перше, це особистий закон, який у країнах розуміється й застосовується по-різному. Зокрема, закон громадянства – *lex patriae* (*lex nationalis*) – діє, наприклад, для громадян Казахстану, Італії, ФРН, Іспанії, Греції, Австрії, Бельгії, Єгипту, Швеції; закон місця проживання використовується в Австралії, Новій Зеландії, Великобританії. Виділяють також змішану форму прив'язок, коли об'єднуються закон громадянства й закон доміцилю. Така форма застосовується, зокрема, в Болгарії та Франції. І ще одна прив'язка – *lex loci celebrationis* – закон місця укладення шлюбу, який діє в США, країнах Латинської Америки, є частиною більш загальних прив'язок – *lex loci actus/lex loci contractus* (закону місця вчинення дії/закону місця укладання угоди) [4, с. 282]. Отже, визначальною передумовою укладення шлюбу є визначення суб'єктивного права особи на укладення шлюбу.

Відповідно до статті 23 Сімейного кодексу України [5], право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку. За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

Статтею 22 Сімейного кодексу України конкретизовано поняття шлюбного віку: шлюбний вік для чоловіків і жінок встановлюється у вісімнадцять років. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день реєстрації шлюбу.

Варто зазначити, що в міжнародному приватному праві не існує достатньо уніфікованих правил щодо шлюбного віку, який є однією з передумов виникнення суб'єктивного права на шлюб. Відповідно до статті 2 Конвенції про згоду на шлюб, шлюбний вік і реєстрацію шлюбів, держави-учасниці приймають законодавство, що встановлює мінімальний

шлюбний вік. Шлюб не може укладатися з особою, яка не досягла встановленого віку, за винятком випадків, коли компетентні органи влади з серйозних причин в інтересах осіб, які беруть шлюб, роблять виняток з цього вікового правила.

Також статтею 1 зазначеної Конвенції встановлюється, що не допускається укладення шлюбу без повної та вільної згоди обох сторін, яка має бути висловлена ними особисто, відповідно до закону, після належного оголошення, у присутності представника влади, який має право на оформлення шлюбу, і в присутності свідків. Пункт 2 цієї статті дозволяє винятки із цього правила: незважаючи на постанови пункту 1 статті 1 зазначеної Конвенції, присутності однієї зі сторін не потрібно, якщо відповідний компетентний представник влади упевниться, що в наявності є виняткові обставини та що ця сторона перед будь-яким компетентним представником влади й у порядку, передбаченому законом, виявила згоду та не взяла його назад.

Статтею 58 Закону України «Про міжнародне приватне право» передбачено, що шлюб між громадянами України, шлюб між громадянином України та іноземцем, шлюб між громадянином України та особою без громадянства, що укладений за межами України, відповідно до права іноземної держави, є дійсним в Україні за умови дотримання щодо громадянина України вимог Сімейного кодексу щодо підстав недійсності шлюбу. Фактично можна припустити, що громадянин/ка України та громадянин/ка іноземної держави або особа без громадянства однієї статі можуть укласти шлюб за кордоном, згідно з українським законодавством, він може визнаватися в нашій країні за умов, зазначених у статті 58 Закону України «Про міжнародне приватне право», але укласти такий шлюб на території України виявляється неможливим.

Більшість країн світу мають законодавство про звичайний шлюб, яке поширюється також і на одностатеві пари; в Ізраїлі не дозволено укладати шлюб між людьми однієї статі, але визнаються такі шлюби, укладені за кордоном за законодавством інших країн. Деякі країни світу, не дозволяючи укладати звичайні шлюби між особами однієї статі, запровадили для таких пар правову форму реєстрації подружніх відносин, альтернативну до звичайного шлюбу (у юрисдикціях вона називається по-різному: реєстроване партнерство, цивільний союз, домашнє партнерство, життєве партнерство тощо). У федеративних і

децентралізованих державах, де сімейні стосунки регулюються на місцевому рівні, можуть існувати ситуації, коли одностатеві шлюби або партнерства реєструються тільки в окремих юрисдикціях (і визнаються або на всій території держави, або тільки в цих юрисдикціях). У Європі одностатеві шлюби укладалися в деяких країнах, причому в деяких із них як альтернатива шлюбу також були доступні реєстровані партнерства. Тільки одностатеві партнерства, але не шлюби дозволені у деяких країнах Європи. Деякі країни свого часу запровадили реєстроване партнерство, а потім дозволили одностатевим парам укладати звичайний шлюб, або автоматично конвертували укладені партнерства в шлюби, або просто припинили реєструвати нові партнерства, але залишили вже зареєстровані в тому ж статусі (Данія, Норвегія, Швеція, Ісландія). Водночас інші зберегли обидві форми реєстрації сімейного стану – як шлюби, так і партнерства, з можливістю конвертації партнерства в шлюб. Зазвичай у країнах, які визнають реєстровані одностатеві партнерства, але не одностатеві шлюби, такі шлюби, укладені за кордоном, визнаються як одностатеві партнерства за місцевим законодавством [5, с. 284]. Серед передумов реалізації суб'єктивного права на шлюб можна виділити й інші, але, на нашу думку, описані вище є основними, які можуть вплинути на виникнення шлюбних відносин з іноземним елементом, ураховуючи норми законодавства України.

Як зазначають К. Карп'як, К. та Л. Саванець, шлюби з іноземцями стають все більш поширеним явищем у сучасному суспільстві. Характерною особливістю міжнародних шлюбів є складність міжнародних приватних відносин, що виникають у зв'язку з іноземними елементами. У відповідності із п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право», іноземним елементом називають ознаку, що характеризує міжнародні приватні правові відносини. Цей іноземний елемент завжди буде виявлятися в одній із таких форм: суб'єкт правовідносин (громадянин України, що проживає за її межами, іноземець, особа без громадянства або іноземна юридична особа), об'єкт правовідносин, який знаходиться на території іноземної держави та юридичний факт, що створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави [6, с. 125]. У випадку встановлення сімейних відносин іноземний елемент буде відзначатись або суб'єктом правовідносин, або юридичним фактом. У випадку коли на

території певної країни укладається шлюб між громадянином цієї держави та громадянином іноземної країни – іноземним елементом виступає суб'єкт правовідносин, тобто іноземець. Якщо ж громадяни однієї держави уклали шлюб на території іншої країни, то іноземним елементом буде виступати юридичний факт, а саме факт укладення шлюбу на території іншої держави [7, с. 76].

Таким чином, проблема неузгодженості норм матеріального права щодо шлюбних відносин впливає на регулювання у цій сфері. Крім того, за законодавством зарубіжних країн форма шлюбу має визначатися місцем укладення шлюбу, а матеріальні умови визначаються особистим законом кожної особи, яка вступає в шлюб. Для практичного вирішення таких колізійних питань у сфері шлюбно-сімейних відносин недостатньо знати лише колізійні норми та положення права держави, до якої вони відсилають. Необхідно також враховувати положення чинних міжнародних договорів та конвенцій між державами, які передбачають можливість зворотного відсилання та звернення до права третіх країн і регулюють вирішення певних колізійних питань.

На сучасному етапі шлюбні відносини зазнають значних змін, особливо під впливом нових тенденцій щодо одностатевих шлюбів та шлюбів з небінарними особами. Ці виклики 21 століття вимагають більш глибоких наукових досліджень, практичного розвитку та вдосконалення колізійного законодавства, а також посилення процесу уніфікації правового регулювання в міжнародному приватному праві.

Література:

1. Зінченко У. В. Проблеми укладення і розірвання шлюбу між громадянами України і іноземцями. Римське право і сучасність : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 травня, 2019 року) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2019. С. 245-247.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. Голос України. 2005. С. 34.
4. Ткаченко В. Колізійні питання реалізації права на шлюб у міжнародному приватному праві. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 6. С. 282-286.

5. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
6. Карпак, К. В., Саванець Л. М. Деякі аспекти правового регулювання шлюбно-сімейних відносин ускладнених іноземним елементом. Правова система України в умовах європейської інтеграції : погляд студентської молоді: зб. тез доп. XIII Всеукр. студ. конф. Тернопіль : Вектор, 2016. С. 125.
7. Чумак О. Особливості колізійного регулювання укладання шлюбу. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 2. С. 74-78.

ВКЛЮЧЕННЯ ДО ЛІКВІДАЦІЙНОЇ МАСИ ЖИТЛА БОРЖНИКА, ЯКЕ Є У СПІЛЬНІЙ ЧАСТКОВІЙ ВЛАСНОСТІ, В МЕЖАХ ПРОЦЕДУРИ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ

Цеберський Володимир Віталійович

студент 1 курсу магістратури,

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3732

Внаслідок проведеної приватизації житлового фонду багато українців набула у власність житлову нерухомість. Житло надавалося саме спільну часткову власність членам сім'ї в рівних частках. У 2019 році було введено в дію Кодекс України з процедур банкрутства, яким уведено новий інститут – процедуру неплатоспроможності фізичної особи. Внаслідок економічних проблем через пандемію та повномасштабне вторгнення дана процедура набуває все більшої актуальності для громадян, у тому числі для тих, хто володіє житловою нерухомістю.

Зокрема, частиною шостою статті 131 Кодексу України з процедур банкрутства встановлено, що до складу ліквідаційної маси не включається житло, яке є єдиним місцем проживання сім'ї боржника (квартира загальною площею не більше 60 кв. м. або житловою площею не більше 13,65 кв. м. на кожного члена сім'ї боржника чи житловий будинок загальною площею не більше 120 кв. м.) та не є предметом забезпечення.

Однак на практиці виникає проблема – що робити у випадку наявності у боржника саме частки у спільній частковій власності на житловий будинок чи квартиру, площа яких перевищує встановлені статтею 131 Кодексу України з процедур банкрутства межі, а вирахована пропорційно площа ідеальної частки є меншою ніж такі межі.

Буквальне тлумачення статті нашо́вхує на думку, що все-таки така частка у праві власності на нерухомість повинна бути включена до ліквідаційної маси. З іншого боку, таке тлумачення суперечить принципу справедливості та визначеності законодавства.

Суди, у свою чергу, вирішують це питання практично однозначно.

Зокрема, Господарський суд Сумської області в ухвалі від 02.11.2022 у справі № 920/1350/21 встановив, що частка в житлі, є меншою граничного розміру, передбаченого ч. 6 ст. 131, а тому відповідна квартира не повинна включатися до ліквідаційної маси.

Господарський суд Чернівецької області в ухвалі від 15.06.2023 у справі № 926/4840-б/21 зазначив, що квартира, загальною площею 76 кв. м., яка належить п'ятьом співвласникам, не включається до ліквідаційної маси в силу положень згаданої норми.

Господарський суд Харківської області в ухвалі від 17.05.2023 у справі № 922/5069/21 зазначив, що частка власності складає 5/6 загальна площа частки квартири, яка належить боржнику становить, 56,75 кв. м. та є єдиним житлом боржника. У зв'язку з зазначеним, вказана квартира не вноситься до ліквідаційної маси боржника.

Ухвалою Господарського суду міста Києва від 20.03.2023 у справі № 910/6054/21 було визначено, що, зважаючи на те, що загальна площа частки в квартирі яка належить боржнику не перевищує 50 кв. м, таке майно не підлягає включенню до ліквідаційної маси та не підлягає реалізації на прилюдних торгах.

Ухвалою Господарського суду міста Києва від 15.03.2023 у справі № 910/6211/21 встановлено, що у власності боржника перебуває 1/6 частина квартири загальною площею 70,6 кв. м. Оскільки загальна площа частки в квартирі, яка належить боржнику, не перевищує 60 кв. м., таке майно не підлягає включенню до ліквідаційної маси та не підлягає реалізації.

Варто зазначити, що таке питання дуже рідко є предметом розгляду в апеляційній чи касаційній інстанції, оскільки кредитори, які є потенційними скаржниками, не мають великого інтересу у включенні такого майна до ліквідаційної маси через його неліквідність та складність реалізації.

Однак проблема залишається невирішеною і може призвести до несправедливої реалізації майна боржників в межах процедури неплатоспроможності. Згідно з принципом правової визначеності неточність регулювання цього питання повинне бути вирішене на законодавчому рівні, зокрема шляхом зазначення про те, що повинна враховуватися також площа частки у житлі, яке може бути реалізоване на прилюдних торгах.

Також не варто розраховувати на те, що з'явиться якась правозастосовна практика, оскільки через специфіку процедури неплатоспроможності таке питання може бути розглянуте Верховним Судом лише в межах касаційного оскарження ухвали про закриття провадження і звільнення від боргів, що поки не є поширеним в Україні.

Література:

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Кодекс України; Закон, Кодекс від 18.10.2018 № 2597-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2597-19>;
2. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107100253>;
3. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111610843>;
4. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110394118>;
5. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109742484>;
6. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109671844>.

ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ПОГЛЯД ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЕННОГО СТАНУ

Шебела Віталіна Віталіївна

*курсант 2-го курсу Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівця для підрозділів Національної поліції*

Науковий керівник: Резворович Кристина Русланівна

*доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
цивільного права та процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, м. Дніпро*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3716

Відповідно до норм цивільного законодавства України, процес прийняття спадщини регулюється кількома ключовими аспектами. По-перше, визначається чи спадкоємець постійно проживав разом із спадкодавцем на момент відкриття спадщини. Важливим є саме місце постійного проживання, а не реєстрації разом із спадкодавцем. Згідно з ч. 3 ст. 1268 Цивільного кодексу України, якщо спадкоємець проживав із спадкодавцем на час відкриття спадщини і не подав заяву про відмову від спадщини протягом встановленого строку, він вважається тим, хто прийняв спадщину. По-друге, якщо спадкоємець бажає прийняти спадщину, але не проживав постійно із спадкодавцем на момент відкриття спадщини, йому необхідно подати заяву про прийняття спадщини нотаріусу або уповноваженій посадовій особі органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, відповідно до ч. 1 ст. 1269 ЦК України. Це відкриває можливість вибору між фактичним і формальним способами прийняття спадщини. По-третє, важливо звернути увагу на термін для виявлення спадкоємців, який становить шість місяців з моменту відкриття спадщини. Відповідно до ч. 2 ст. 1220 ЦК України, цей строк починається з дня смерті особи або дня, з якого вона оголошується померлою [1].

У воєнний час, для захисту інтересів спадкоємців та інших учасників спадкових відносин, прийнята постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 та внесені зміни до Порядку вчинення нотаріальних дій. Зокрема, в умовах воєнного або надзвичайного стану спадкова справа може бути заведена

будь-яким нотаріусом України за зверненням заявника, незалежно від місця відкриття спадщини [2, с. 4].

Ці зміни дозволяють забезпечити більш гнучкий підхід до прийняття спадщини в умовах воєнного стану та забезпечити захист прав спадкоємців у важких умовах.

Відповідно до положень частини 3 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 № 164, у період воєнного стану припиняється перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від неї. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям лише після завершення цього періоду. Зазначено, що в умовах воєнного стану не видається свідоцтво про право на спадщину, якщо відкриття спадщини відбулося до 24 лютого 2022 року, і термін для його прийняття зупиняється, відновлюючись після припинення воєнного стану [4, с. 300].

Також вводяться додаткові правила для випадків прийняття спадщини в умовах воєнного стану:

У випадку відсутності доступу до Спадкового реєстру під час воєнного або надзвичайного стану, нотаріальне посвідчення заповіту, внесення змін до нього та його скасування здійснюються без використання цього реєстру, з подальшим внесенням відповідних відомостей протягом п'яти робочих днів з дня відновлення доступу. В умовах воєнного або надзвичайного стану, за відсутності доступу до Спадкового реєстру, нотаріус заводить спадкову справу та перевіряє наявність інших спадкових документів протягом п'яти робочих днів з дня відновлення доступу. Якщо встановлено існування раніше заведеної спадкової справи, її передають до нотаріуса, що раніше реєстрував її. В іншому випадку, здійснюється реєстрація спадкової справи в Спадковому реєстрі. Забороняється видача свідоцтва про право на спадщину, що виникла у спадковій справі, заведеній без використання Спадкового реєстру, до її реєстрації в Спадковому реєстрі [2, с. 5].

У випадку відсутності доступу до Спадкового реєстру, реєстрація відомостей про заповіти, їх зміни, скасування заповітів, спадкові справи, спадкові договори, зміни до них, розірвання спадкових договорів, видані свідоцтва про право на спадщину та їх дублікати проводиться протягом п'яти робочих днів з дня відновлення доступу до Спадкового реєстру [3, с. 59].

Таким чином, згідно з нововведеннями, внесеними до законодавства України через постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 № 164, умови воєнного стану суттєво впливають на процес прийняття спадщини та пов'язані з ним нотаріальні процедури. З метою захисту прав спадкоємців та інших учасників спадкових відносин, ряд змін і доповнень були внесені для забезпечення ефективного функціонування нотаріату в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс. Закон України від 16.01.2003 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Лукасевич-Крутник, І. С. Змінення строків для прийняття спадщини в умовах воєнного стану в Україні. Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету 2023 р. 108-112 с.
3. Чабан О. М. Особливості прийняття спадщини в умовах воєнного стану. Вісник ОНУ. 2022 р. 38 с.
4. Ямковий, В. І. Особливості спадкування в умовах воєнного стану. Рекомендовано до друку Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ (протокол № 3 від 31 жовтня 2022 року) 2022 р. 314 с.

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ПОЛІТИКА ЩОДО ОКРЕМИХ ЗЛОЧИНІВ.
ЧИМ ВІДРІЗНЯЄТЬСЯ ВІД МІЖНАРОДНОГО
ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА**

*Василенко Микита Олександрович
студент, Дніпровський державний технічний університет*

*Науковий керівник: Якуніна Алла Олександрівна
кандидат історичних наук доцент,
Дніпровський державний технічний університет*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3729

У сучасному світі процес глобалізації не лише змінює економічні та соціокультурні структури, але й ставить перед правовою наукою низку викликів та завдань. У цьому контексті особливе значення набуває вивчення кримінального права Європейського Союзу, яке визначається не лише внутрішніми потребами самого союзу, але й прагненням до створення єдиної юридичної просторової системи. Ця наукова публікація спрямована на дослідження основних понять та політики щодо окремих злочинів у кримінальному праві Європейського Союзу. Аналізуючи правові аспекти реагування ЄС на злочинні явища, ми маємо можливість долучитися до розуміння та обговорення формування єдиної кримінально-правової системи, сприяючи тим самим подальшій гармонізації правових норм у міжнародному вимірі.

Кримінальне право Європейського союзу потребує відокремлення від міжнародного кримінального права та європейського кримінального права.

Існують різні типи міжнародного кримінального права. Перш за все, є необхідність у нормах, які б встановлювали, який саме суд має юрисдикцію та законодавство якої країни потрібно застосувати, коли злочин стосується більше, ніж однієї країни. Наприклад якщо громадянина Німеччини було вбито у Франції, хто повинен приймати

рішення і на яких підставах? Буде застосовуватися кримінальне законодавство однієї із зацікавлених держав, а юрисдикцію матиме один з національних судів (національне міжнародне кримінальне право) [1, с. 453].

Європейське кримінальне право є регіональним кримінальним правом. Його можна дефініювати як спільне визначення всіх суттєвих кримінальних стандартів та процедур, які витікають з права та практики Європейського Союзу та Ради Європи, та має на меті значною мірою гармонізувати національне кримінальне законодавство [1, с. 454].

Що ж стосується кримінального права Європейського Союзу, то на час його зансування кримінальне право ще не відігравало настільки значної ролі, як сьогодні. Цілі Співтовариства були виключно економічними, тому держави-засновники не бачили необхідності у кримінальних положеннях. Більш того, навіть якщо вони усвідомлювали їх необхідність, намагання країн-членів Європейського Союзу зберегти незалежність у питаннях кримінального права були б занадто сильними. Транснаціональна злочинність використовувала існуючі прогалини та недоліки у транскордонному судовому переслідуванні, в той час як національне кримінальне законодавство було спрямоване лише на попередження завдання шкоди національним інтересам [1, с. 456].

Спираючись на власні механізми, Європейський Союз вжив низку заходів у певних сферах кримінального права, найважливіші з яких доцільно розглянути більш детально [1, с. 470].

Шахрайство проти Європейського Союзу – це шахрайство з фондами, які надходять до/та з бюджету Співтовариства [1, с. 470]. Операційним інструментом Євросоюзу у боротьбі із шахрайством є Європейське управління у справах боротьби з шахрайством (ЄУБШ), який з 1 червня 1999 р. несе відповідальність за боротьбу з шахрайством з бюджетними коштами Євросоюзу. Управління замінило Координаційний відділ боротьби з шахрайством (КВБШ) Комісії, створений у 1988 р. ЄУБШ має повноваження слідкувати за управлінням та фінансуванням інституцій та органів Європейського Союзу, а його операційна незалежність гарантується Директором Європейського управління у справах боротьби з шахрайством та Наглядним комітетом [1, с. 472].

Відмивання грошей може бути визначен як легалізація активів та власності, отриманих в результаті кримінальної діяльності, шляхом приховування їхнього проходження за допомогою проведення

різноманітних фінансових операцій. Це явище практикується у досить широкому масштабі [1, с. 473]. Політика Європейського союзу у цій галузі провадиться з ініціативи Ради Європи та ООН. У рамках останньої була прийнята Конвенція про відмивання, пошук, арешт, та конфіскацію доходів, отриманих злочинним шляхом, від 8 листопада 1990 р., яка забезпечує гармонізацію визначення злочину відмивання грошей. Вона зобов'язує країн-учасниць визнати відмивання грошей злочином [1, с. 474].

Корупція у широкому сенсі означає зловживання повноваженнями з метою отримання особистої вигоди, включаючи, таким чином, як приватний, так і державний сектори. Зазвичай розглядаються два види корупції: активне та пасивне хабарництво. У Європейському Союзі в основному протидіяли корупції шляхом боротьби з її випадками в інституціях Євросоюзу та наближення кримінального законодавства членів ЄС. Відправним пунктом Європейського Союзу у боротьбі з корупцією у державному секторі був захист його фінансових інтересів. З цією метою Конвенція про захист фінансових інтересів Співтовариства 1995 р. зобов'язала країни-члени Євросоюзу вживати ефективні, пропорційні та попереджуючі заходи, включаючи можливість позбавлення волі у випадках серйозного шахрайства [1, с. 475].

Рамкове рішення 2003 р. про боротьбу з корупцією у приватному секторі, особливо спрямоване на проблеми, які постають у зв'язку з приватизацією колишніх державних компаній. Її головними завданнями є встановлення, з одного боку, кримінальної відповідальності за злочини активної корупції у приватному секторі, яка включала б ефективні, пропорційні та попереджуючі покарання, та, з іншого боку, встановлення відповідальності юридичних осіб [1, с. 476].

Список літератури:

А. В Хрідочкін Право Європейського Союзу. Підручник. Видавництво "Інновація". – 453-476 с.

**ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ТА ОБ'ЄКТА НЕСАНКЦІОНОВАНОГО
ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ
(АВТОМАТИЗОВАНИХ), ЕЛЕКТРОННИХ, ІНФОРМАЦІЙНО-
КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ, ЕЛЕКТРОННИХ
КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ (ст.ст.361, 361-1 КК УКРАЇНИ)**

Дрижакова Діна Юріївна

директор Товариства з обмеженою відповідальністю

“Юридична компанія ‘Пріма лідер груп”, аспірант 1 курсу

081 Право Навчально-науковий інститут права, кафедра

кримінально-правової політики та кримінального права,

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

Науковий керівник: Волинець Руслан Анатолійович

професор, доктор юридичних наук,

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3734

Розпочата російською федерацією війна проти України триває не тільки у реальному просторі, але й у віртуальному – кіберпросторі.

Разом з тим у законодавстві України поняття кібервійни не закріплене. Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» надається визначення таким поняттям як кібербезпека, кіберзлочин та ін. Так, під кіберзлочином (комп'ютерним злочином), згідно п. 8 ч. 1 цього Закону, мається на увазі суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України [2].

Питання визначення об'єкта та предмета злочину є важливими у кримінальному праві, оскільки без з'ясування цих питань неможливо досліджувати та вирішувати питання відповідальності за вчинені злочини.

Стаття 361 КК України передбачає відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж, що призвело до витоку,

втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації. Створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту, а також розповсюдження або збут шкідливих програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж передбачає відповідальність за ст. 361 КК України.

Об'єктом злочину є предмет, на який спрямований і з приводу якого вчинений злочин, при цьому слід враховувати, що об'єктом може бути людина як суспільна істота із певними правилами та установами, котрі нею створюються. Стаття 1 КК України вказує на такі найвищі конституційні цінності як права і свободи людини і громадянина. Тобто цінності, ті чи інші інтереси людини чи держави, які охороняються законом, можуть бути об'єктом злочину.

Об'єктом аналізованих злочинів можуть бути суспільні відносини у сфері комп'ютерної інформації.

Предметом злочину в класичній теорії кримінального права визнаються речі матеріального світу, діючи на які особа посягає на цінності (блага), що належать суб'єктам суспільних відносин [3].

Якщо розглядати інформацію як об'єкт права власності, то об'єктом несанкціанованого втручання в роботу відповідних мереж, будуть суспільні відносини щодо створення, користування, володіння та забезпечення безпеки комп'ютерної інформації, оскільки комп'ютерна інформація є результатом розумової діяльності людини.

Об'єктами захисту в системі є інформація, що обробляється в ній, та програмне забезпечення, яке призначено для обробки цієї інформації.

Якщо коротко, то об'єкт злочину – це суспільні відносини, порушення яких становить соціальну суть злочину та, які безпосередньо охороняються законом.

Якщо аналізувати предмет злочину у відповідності з наведеним визначенням, під поняття предмета злочину підпадають усі речі і явища об'єктивного світу, з властивостями яких пов'язана наявність складу злочину в певних діях. При цьому діяння злочинця на них може не бути спрямована, та вони можуть не зазнавати злочинного впливу. Так, наприклад, поняття “час”, для деяких злочинів є обов'язковою

ознакою об'єктивного боку, через те, що закон пов'язує наявність конкретного часу, або повного виду часу з визначенням складу певного злочину. При цьому, час, не виступає предметом злочину, так як особа на нього не впливає; поняття “час” належить до факультативних ознак об'єктивної сторони серед інших: місце, спосіб, обстановка та інші. Аналогічно необхідно відмежовувати знаряддя вчинення злочину від предмету злочинного посягання, розуміючи, що знаряддями можуть виступати також речі як матеріального, так і віртуального світу [4].

Необхідно конкретизувати дане визначення, з урахуванням особливостей безпосередньо визначення поняття предмета злочину, як одного з обов'язкових елементів складу злочину.

Закон України “Про інформацію” в ст. 1 визначає інформацію як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [5]. Однак у даному Законі не йде мова про комп'ютерну інформацію як таку, проте говориться про носії інформації та її форму електронний вигляд. З чого по суті можна зробити висновок, що комп'ютерна інформація – це сукупність символів, кодів, сигналів, команд, що виражені в комп'ютерних програмах, що забезпечують функціонування та керування комп'ютерною технікою, а також за допомогою яких певні відомості набувають електронної форми, забезпечують проведення різних операцій, проявляються назовні; відомості, які не виражені у формі програми, за допомогою яких здійснюється несанкціонований доступ (паролі, електронні сертифікати, ключі доступу). Комп'ютерна інформація характеризується наявністю носія, має власні змістовні та формальні властивості, існує незалежно від свідомості людини, може зберігатися на будь-яких носіях: локальних (жорсткі та оптичні диски, флеш-накопичувачі); віддалених (різноманітні банки даних і сервери, в тому числі «хмарні сховища»). За сучасних умов такі сховища є новим місцем зберігання комп'ютерної інформації, яке потребує належної кримінально-правової охорони [6]. Пов'язано це з тим, що наразі відбувається активний перехід державних реєстрів на «системи хмарних обчислень», складовою яких є «хмарні сховища», при цьому більшість таких систем зараз є більш захищеними від стороннього впливу порівняно з локальними (нерозподіленими) носіями інформації.

Слід звернути увагу, що програмне забезпечення електронно-обчислювальних машин, їх систем та комп'ютерних мереж, у відповідності з визначенням поняття “комп'ютерна інформація”, безпосередньо належить до комп'ютерної інформації.

Стосовно інформації, яка передається каналами електрозв'язку, то вона також може бути комп'ютерною, оскільки телефонні лінії та бездротові мережі стільникового зв'язку – це складові комп'ютерної мережі.

Висновки: з метою правильної кваліфікації злочинів, направлених на несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних мереж, необхідно чітко визначити нормативно, що є предметом даних злочинів та визначити, що входить до поняття комп'ютерної інформації.

Література:

1. Кібервійна рф проти України: як працюють російські хакери та воюють українські кібервійська. URL: <https://thepage.ua/ua/politics/kiber-vijna-rf-proti-ukrayini-yak-voyuuyut-ukrayinski-kibervijnska>;
2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
3. Кравцов С. Ф. Предмет злочину: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидат юридичних наук. 12.00.08. / Ленінградський державний університет ім. А. А. Жданова. – Ленінград, 1976. – С. 9;
4. Науково-практичний коментар до Кримінального Кодексу України. Під загальною редакцією Потебенька М. О., Гончаренка В. Г. – К., – “ФОРУМ”, 2001., у 2-х ч. – Особлива частина. – С. 721;
5. Кримінальне право України: Особлива частина: Підруч. для студ. вищ. навч. зал. освіти / М.І.Бажанов, В.Я.Тацій, В.В.Сташис, І.О.Зінченко та ін.; За ред. Професорів М.І.Бажанова, В.В.Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер; Х.: Право, 2001. – С. 363;
6. Науково-практичний коментар до Кримінального Кодексу України. Під загальною редакцією Потебенька М. О., Гончаренка В. Г. – К., – “ФОРУМ”, 2001., у 2-х ч. – Особлива частина. – С. 721;
7. Кримінальне право України: Особлива частина: Підруч. для студ. вищ. навч. зал. освіти / М.І.Бажанов, В.Я.Тацій, В.В.Сташис, І.О.Зінченко та ін.; За ред. Професорів М.І.Бажанова, В.В.Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер; Х.: Право, 2001. – С. 363.

**ДОЦІЛЬНІСТЬ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНЕ
ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПОЛОЖЕНЬ ДИРЕКТИВИ
2011/24/ЄС ВІД 09.03.2011 р. ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВ
ПАЦІЄНТІВ НА ТРАНСКОРДОННІ ПОСЛУГИ
В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я**

Забуга Юлія Юріївна

кандидат юридичних наук, Науковий-дослідний інститут

вивчення проблем злочинності імені акад. В.В. Сташиса

Національної академії правових наук України

ORCID: 0000-0003-1805-515X

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3735

Вступ України до Європейського Союзу (далі – ЄС) вимагає належної та якісної імплементації положень права ЄС (*acquis communautaire*) у національне законодавство. Зокрема, це стосується і положень Директиви 2011/24/ЄС від 09.03.2011 р. про застосування прав пацієнтів на транскордонні послуги в галузі охорони здоров'я (далі – Директива 2011/24/ЄС від 09.03.2011 р.) [1]. Її норми містять низку вимог, яким має відповідати країна-член ЄС, що надає медичне обслуговування пацієнтам іншої країни-члена ЄС, які здійснюють медичний туризм.

Варто нагадати, що в Україні базовим документом, що регулює сферу охорони здоров'я в Україні є Основи законодавства України про охорону здоров'я (1992 р.). Незважаючи на значну кількість змін, внесених до цього Закону впродовж останніх років, його положення так і не утворили струнку систему норм, що регулюють професійну діяльність медичних працівників в Україні.

Перш за все, суттєвою прогалиною у сфері охорони здоров'я в Україні, є відсутність обов'язкового страхування професійної відповідальності медичних працівників. Варто зазначити, що ця вимога передбачена положеннями Директиви 2011/24/ЄС від 09.03.2011 р. На сьогодні діють положення Закону України “Про страхування” від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. Відповідно до п. 27 ч. 1 ст. 7 цього Закону, в Україні передбачено “обов'язкове страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України”.

Надання ж медичних послуг є ризикованою діяльністю, адже можливі ситуації, коли неналежне виконання професійних обов'язків медичним працівником може заподіяти шкоду здоров'ю пацієнта, що передбачає обов'язок відшкодувати пацієнтові матеріальні і моральні збитки. Передусім йдеться про професійну діяльність лікарів акушерів-гінекологів, хірургів, анестезіологів, стоматологів. Тож, тлумачення положень п. 27 ч. 1 ст. 7 Закону України “Про страхування” свідчить, що в ній йдеться про обов'язок страхування професійної відповідальності, в тому числі, і медичних працівників. Вказана норма на практиці не діє, адже й досі відсутній ухвалений КМУ нормативно-правовий акт, в якому б встановлювався перелік осіб, чия професійна відповідальність підлягає обов'язковому страхуванню. На сьогодні у сфері охорони здоров'я страхування професійної відповідальності медичного працівника (на підставі норм Цивільного кодексу України (далі – ЦК) та відповідних положень Закону України “Про страхування”) відбувається виключно добровільно і здійснюється лише окремими приватними закладами охорони здоров'я та деякими лікарями, які здійснюють свою діяльність як фізичні особи-підприємці. Видається, що така ситуація потребує кардинальних змін, адже відсутність обов'язкового страхування професійної відповідальності медичного працівника, який працює у державній лікарні або лікарні, що належить до комунального некомерційного підприємства, доволі негативно позначається на можливості відшкодувати матеріальні та моральні збитки, завдані пацієнтам під час надання медичної послуги [Див: 2].

Доволі важливими є положення Директиви 2011/24/ЄС від 09.03.2011 р., відповідно до якого країна ЄС, яка надає лікування, має гарантувати, що пацієнти отримують всю інформацію, необхідну для прийняття інформованого рішення. Такі вимоги до держав висуває і Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ). Зокрема, в справі “Ксома проти Румунії” (Csoma v. Romania) ЄСПЛ зазначає, що “держави зобов'язані вжити необхідних регуляторних заходів, щоб гарантувати те, що лікарі розглядатимуть можливі наслідки запланованого медичного втручання у фізичну цілісність пацієнтів та повідомлятимуть пацієнтів про ці наслідки заздалегідь у спосіб, що дасть пацієнтам можливість надати інформовану згоду. Якщо передбачуваний ризик стає реальністю, а пацієнт не був належним чином поінформований лікарями, держава

може бути безпосередньо притягнута до відповідальності згідно зі ст. 8 Конвенції” [3]. Незважаючи на те, що у ч. 1 ст. 285 “Право на інформацію про стан свого здоров'я” ЦК передбачено право повнолітньої фізичної особи на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я, а в ч. 3 ст. 39 Основ законодавства України про охорону здоров'я передбачено обов'язок медичного працівника надати пацієнтові в доступній формі інформацію про стан його здоров'я, мету проведення запланованих досліджень і лікувальних закладів, прогноз можливого розвитку захворювання, у тому числі наявність ризику для життя і здоров'я, на практиці отримання поінформованої згоди у пацієнта залишається суто формальністю. Таку ситуацію можна пояснити: а) усталеною практикою під час лікування, за якої надання пацієнту необхідної та повної інформації про заплановане медичне втручання медичним працівником зводиться до підсування пацієнту папірця, на якому потрібно швидко, і бажано без ознайомлення зі змістом, поставити свій підпис; б) тим, що зміст такої поінформованої згоди визначається не на рівні закону (як наприклад, у § 630d та § 630c ЦК Федеративної республіки Німеччини), а на рівні підзаконного нормативно-правового акту (йдеться про Форму первинної облікової документації N 003-6/o “Інформована добровільна згода пацієнта на проведення діагностики, лікування та на проведення операції та знеболення і на присутність або участь учасників освітнього процесу”, затверджена Наказом МОЗ України від 14.02.2012 р. № 110 (у ред. наказу МОЗ України від 09.12.2020 року № 2837)). Видається, що зміст поінформованої згоди, яку медичний працівник зобов'язаний доступно та зрозумілою мовою довести до пацієнта, має бути закріплений на рівні закону, а саме в ЦК України, де доцільно передбачити окремий розділ, який би містив положення про договір надання медичних послуг. В цьому розділі і мають бути розташовані норми, які б встановлювали обов'язок медичного працівника надати повну й вичерпну інформацію пацієнту про медичну послугу, що надається, а саме: діагноз, імовірний розвиток хвороби, терапію та заходи, як необхідно здійснити під час та після лікування; обставини, що дають підставу припускати помилку в лікуванні, а також про тип, обсяг, реалізацію, очікувані наслідки та ризики заходів, а також їхню необхідність, терміновість, придатність та перспективу успіху щодо діагнозу, про необхідність, терміновість та перспективи лікування.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна прийти до висновку, що майбутнє надання Україні статусу члена ЄС, вимагає від нашої держави прийняття доволі рішучих кроків у всіх сферах державного життя. Винятком не стала і сфера охорони здоров'я, адже законодавство у цій сфері потребує імплементації відповідних положень Директиви 2011/24/ЄС від 09.03.2011 р. з урахуванням досягнень поточної реформи.

Література:

1. Про застосування прав пацієнтів на транскордонні послуги в галузі охорони здоров'я : Директива 2011/24/ЄС Європейського парламенту та ради від 9 березня 2011 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/EU110030> (дата звернення: 01.12.2023).
2. Забуга Ю. Ю. Проблемні питання цивільно-правової відповідальності медичних працівників в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Право, Вип. 23-24, 2022. С. 123-134.
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ксома проти Румунії» (15.01.2013; остаточне 15.04.2013, №. 8759/05. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library...id> (дата звернення: 01.12.2023).

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОКАРАННЯ ЗА КАТУВАННЯ

Лещенко Андрій Вікторович
аспірант, Київський університет інтелектуальної
власності та права Національного університету
«Одеська юридична академія»
ORCID: 0009-0008-5983-5260

Науковий керівник: Воробей Петро Адамович
доктор юридичних наук, професор,
Київський університет інтелектуальної
власності та права Національного університету
«Одеська юридична академія»

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3733

Однією з багатьох актуальних проблем для України, яка має не лише кримінально-правові, але і соціальні наслідки для усього суспільства, є належне покарання за катування. У цьому контексті особливу увагу

становить невідворотність покарання за катування, які вчинені представниками держави та виступають у ролі представників держави України. На жаль, в Україні ми знаємо непоодинокі випадки, коли вчинення катувань з боку представників держави залишилися непокараними. Ці питання є особливо актуальними після прийняття та внесення змін українським законодавцем до ст. 127 Кримінального кодексу України (тут і далі КК України) в редакції Закону № 2812-IX від 01.12.2022, якою уведено в дію та встановлено покарання за катування, у тому числі і представників держави. Сам Закон України «Про внесення змін до КК України щодо удосконалення відповідальності за катування» набув чинності 29 грудня 2022 року.

На перший погляд, складно віднайти щось спільне між правами людини та покаранням за катування за статтею 127 Кримінального кодексу України. Але це лише поверхня айсбергу, оскільки з моменту ратифікації Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі Конвенція) та розвитку практики Європейського суду з прав людини (надалі Суду) між цими двома поняттями існує дуже тісний зв'язок.

Одночасно покарання за катування є частиною кримінально-правової характеристики цього злочину, має важливе значення як у кримінальному праві, так і загалом у суспільстві, залишаючись одночасно одним з головних чинників боротьби з катуваннями на практиці при притягненні до кримінальної відповідальності за ст. 127 КК України.

Поряд з цим на сьогодні відсутні наукові дослідження з питання покарання за катування у кримінальному праві України. Більшість вчених, досліджуючи у своїх роботах покарання за катування, не бачать необхідності в ретельному аналізі цього явища.

Перша проблема стосується високої латентності для покарання у кримінальних провадженнях за катування. Для досягнення реального стану цього аспекту проблеми покарання за катування звернемося до статистичних даних, які містяться у Звіті про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності та опубліковані на сайті Офісу Генерального прокурора [1, 1]. Відповідно до цих статистичних даних Офісу Генерального прокурора, у період з січня по серпень 2023 року за статтею 127 КК України загалом обліковано 72 кримінальні

правопорушення за катування, з них повідомлення про підозру за вчинення катувань було вручено 32 рази, до суду направлені з обвинувальним актом 26 кримінальних проваджень, а станом на кінець серпня 2023 року у правоохоронних органах остаточне рішення не прийнято у 46 кримінальних провадженнях за цією статтею. Додатково аналіз статистики показав, що у 7 випадках кримінальне провадження за катування було закрито.

Для порівняння за статистичними даними Офісу Генерального прокурора з січня по серпень 2023 року усього було обліковано 46 413 кримінальних правопорушень за всіма статтями КК України, повідомлено про підозру у 14 844 випадках, до суду направлені з обвинувальними актами 13 633 кримінальних провадження, закрито 69 618 кримінальних проваджень, остаточне рішення не прийнято у 32 503 кримінальних провадженнях [1, 1].

Таким чином, використовуючи нескладні математичні розрахунки, за статистичними даними за січень-серпень 2023 року відсоток відкритих облікованих кримінальних проваджень за катування за ст. 127 КК України (72) становить 0,15 (нуль цілих п'ятнадцять сотих) відсотка у відношенні до загальної кількості облікованих кримінальних проваджень в Україні (46 413)

Відповідно до статистичних даних Європейського Суду за період з 1997 по 2021 рік ЄСПЛ визнав 23 рази порушення Україною ст. 3 Конвенції щодо порушення абсолютного права на заборону тортур, та ще 123 рази Суд прийняв рішення про порушення Україною позитивних зобов'язань щодо проведення ефективного розслідування тортур [2, с. 2]. При цьому за весь час Україна сплатила жертвам тортур солідні компенсації з Державного бюджету України.

Законодавство України у статті 127 КК України визнає кримінально-караними та встановлює кримінальну відповідальність за катування. У практиці та теорії кримінального права виникає багато питань щодо формулювання диспозиції цієї статті, але ця тема потребує окремого ґрунтовного дослідження.

Загальновідомо, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами (ч. 2 ст. 50 КК України).

При цьому якщо дослідити санкції у діючій редакції ст. 127 КК України, то санкція за ст. 127 КК України встановлює у ч. 1 покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 6 років (до внесення змін було від 2 до 5 років позбавлення свободи), у ч. 2 цієї статті за катування, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з метою дискримінації, у тому числі з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років; у ч. 3 цієї статті за катування, вчинені представником держави, у тому числі іноземної – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Якщо розглянути це покарання через призму статті 12 КК, то катування за ч. 1 та ч. 2 визнаються тяжким злочином, а за ч. 3 – особливо тяжким злочином.

Тепер порівняємо це з санкцією ст. 115 КК України, яка закріплює відповідальність за умисне вбивство, де законодавець визначає покарання за ч. 1 ст. 115 – від 7 до 15 років позбавлення волі, а за ч. 2 цієї статті – так і взагалі від 10 до 15 років позбавлення свободи або довічне позбавлення свободи.

Безумовно, у порівнянні з іншими статтями КК України в сучасних реаліях нашого життя покарання за катування явно не відповідає як охороні заборони катувань як абсолютного права, так і позитивним зобов'язанням України за статтею 3 Європейської Конвенції, що підтверджується наступним.

При призначенні покарання слід керуватися завданням КК України, яке визначене у статті 1, за яким цей кодекс має своїм завданням в першу чергу правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина.

Таким чином, забезпечення абсолютних прав, таких як заборона катування, при призначенні покарання законодавцем повинно мати набагато жорсткіше покарання та становити, як мінімум, аналогічне покарання як і у випадку умисного вбивства як за порушення права на життя, тобто це має бути особливо тяжкий злочин з огляду на абсолютний характер такого права у порівнянні з іншими правами, зокрема правом на життя, правом на свободу тощо.

Встановлення належного покарання за катування впливає на інші інститути кримінального права України, зокрема на інститут звільнення від кримінальної відповідальності. Якщо ми розглянемо санкцію за ч. 1

ст. 127 КК України, яка є тяжким злочином, то у разі спливу 10 років з моменту катувань особа, яка завдала катування, звільняється від кримінальної відповідальності за п. 3 ч. 1 ст. 49 КК України у зв'язку із закінченням строків давності.

На нашу думку, необхідні зміни до КК України з урахуванням абсолютного характеру права на заборону катувань та принципу рівності і пропозиція полягає у необхідності як внесення змін до санкції статті 127 КК України та визначення цього злочину як особливо тяжкого, так і внесення змін до ч. 5 ст. 49 КК України, де зазначити, що давність не застосовується у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 127 КК України (а не тільки частини третьої статті 127 КК України), поряд зі злочинами проти основ національної безпеки України, проти миру та безпеки людства.

Таким чином, такі дії забезпечать дотримання прав людини з боку України, дотримання Україною позитивних зобов'язань за міжнародно-правовими актами та забезпечать невідворотність покарання за катування.

Література:

1. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за січень-серпень 2023 року [Електронний ресурс] // Сайт «Офіс Генерального прокурора». Режим доступу: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-kriminalni-pravoporushennya-vchineni-na-pidpriyemstvah-v-ustanovah-organizaciyah-za-vidami-ekonomichnoyi-diyalnosti-2>.
2. Violation by Article and by the State [Електронний ресурс] // Сайт «European Court of Human Rights». Режим доступу: https://echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2021_ENG.pdf.

ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

Олійник Олег Олександрович

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права та ІТ,
Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Миколаївський інститут розвитку людини*

Буханченко Олександр Анатолійович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та ІТ,
Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Миколаївський інститут розвитку людини*

Олійник Софія Олегівна

*студентка 4 курсу, спеціальності 081 «Право»,
Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Миколаївський інститут розвитку людини*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3723

Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства. Експертиза є самостійною процесуальною формою отримання нових і перевірки (уточнення) встановлених доказів, що полягає в дослідженні експертом, за завданням правоохоронних органів, речових доказів та інших матеріалів з метою встановлення фактичного стану і обставин, що мають істотне значення для правильного вирішення справи [1].

Слід зазначити, що професія судового експерта є унікальною за своїм змістом з одного боку, його професійний статус полягає у проведенні із застосуванням своїх спеціальних знань (з практично необмеженого кола питань – науки, техніки, ремесла тощо) науково-обґрунтованого дослідження для встановлення фактів, що мають доказове значення під час розслідування та розгляду справ у судах, з іншого – він набуває статусу процесуальної особи під час надання висновку експерта

і таким чином у своїй професійній діяльності поєднує статус фахівця з відповідної галузі знань науковця та процесуальної особи. Це суттєво відрізняє правовий статус судового експерта від інших працівників державних установ, оскільки для об'єктивного виконання своїх обов'язків судовий експерт передусім повинен бути незалежним від органів дізнання, досудового розслідування, суду та інших учасників процесу. Тому незалежність судового експерта має забезпечуватись державою шляхом створення необхідних умов для його діяльності та належним матеріальним і соціальним забезпеченням [2, с. 10].

А зараз звернемося до невеличкого історичного екскурсу, адже минуло 110 років з часу заснування Київського та Одеського кабінетів науково-судової експертизи. Якою ж була історія створення та який шлях довелося прийти сучасним експертним установам, щоб бути такими як зараз?

4 липня 1913 року, перебуваючи на яхті «Штандарт» в одному з балтійських портів, Його Імператорська Величність Микола II на оригіналі прийнятого Державною радою та Державною думою російської імперії Закону «Про заснування кабінетів науково-судової експертизи в містах Києві, Одесі та Москві» власноруч написав: «Быть по сему» [3, с. 1441]. Так було започатковано судово-експертну діяльність в Україні, а також засновано найстаріші експертні установи на її теренах – Київський та Одеський науково-дослідні інститути судових експертиз [4, с. 8].

Цьому передувало невпинне зростання кількості і нерозкритих злочинів у країні та світі. Однією з причин низького, рівня їх розкриття вважалася відсутність експертних установ і технічного обладнання, необхідного) для функціонування останніх, а також кваліфіковано підготованих кадрів [4, с. 8-9].

Стрілець Г. О. у своїх працях, окреслила, що судово-експертні установи в Україні та напрямки їх діяльності у системі Міністерства юстиції України були створені ще за часів російської імперії, зокрема, першими у 1914 р. виникли судово-експертні установи у Києві та Одесі, а у 1923 р. відкрилася подібна судово-експертна установа у Харкові [6, с. 6].

Основною метою, відповідно до законів, було проведення судово-експертних досліджень з кримінальних і цивільних справ з використанням методів судової фотографії, дактилоскопії, хімічного і мікроскопічного аналізу [6, с. 6].

Револьюційні події 1917 року перевернули все життя російської імперії. На жаль, кабінети науково-судової експертизи також чекало серйозне випробування. Два російських кабінети практично одразу припинили своє існування. Українські кабінети зуміли вистояти навіть під час революції та громадянської війни, хоча і працювали зі збоями. В цілому, на території радянського союзу до 1929 року не залишалося інших криміналістичних експертних установ, крім українських [5, с. 6].

Продовжуючи історичний екскурс хотілося б відзначити, що доля сучасних судово-експертних установ була досить непростю, особливо зважаючи на ті складні історичні умови в яких їм доводилося розвиватися та працювати.

На законодавчому рівні висновок експерта вперше визначено різновидом судових доказів згідно з КПК УРСР. який набрав чинності 20 вересня 1922 року. Відтак діяльність Київського кабінету науково-судової експертизи також отримала законодавчу регламентацію [4, с. 10].

10 липня 1923 року Радою Народних Комісарів УРСР затверджено Положення про краєві кабінети науково-судової експертизи в містах Києві, Харкові та Одесі, а 30 листопада 1923 року народним комісаром юстиції М. Скрипником схвалено «Інструкцію крайовим кабінетам науково-судової експертизи», котрі «для підмоги органам слідчої влади» мали до встановлення злочину проводити різні науково-технічні дослідження шляхом застосування фотографії, мікрофотографії, дактилоскопії, хімії та інших наукових методів. До відання Київського кабінету НСЕ було віднесено справи, що виникали та розглядалися на Київщині, Чернігівщині й Волині [4, с. 10].

У слідчо-судову практику дуже швидко впроваджувалися нові науково-технічні засоби і прийоми. У зв'язку з розширенням функцій Положенням про судоустрій УРСР. З прийнятим 23 жовтня 1925 року, кабінети науково-судової експертизи реорганізовано в Київський, Харківський та Одеський інститути науково-судової експертизи [4, с. 10]. Три перших українських кабінетів науково-судової експертизи були перетворені в Інститути науково-судової експертизи (1925 рік), а 3 травня 1927 року Міністерство юстиції УРСР утвердило «Указ Інститутам НСЕ», котрий значно розширив спектр їх повноважень та регламентував основні форми діяльності установ: судово-експертну, науково-дослідну, науково-педагогічну та адміністративну [5, с. 6].

Із заснуванням інститутів розпочинається новий етап у розвитку українських експертних науково-дослідних установ, у межах яких, окрім

наявних чотирьох секцій (індивідуальної ідентифікації, кримінальної психології та психопатології, судово-медична, судової хімії), утворюються ще дві – судово-біологічних досліджень і кримінально-психологічних та психопатологічних досліджень [4, с. 10].

Завдяки новій організаційній структурі КІНСЕ розширилося коло його експертної діяльності, що перетворило інститут на багатoproфільну експертну установу її науково-дослідну роботу було сконцентровано на вдосконаленні методів токсикологічного аналізу (у 1926 році В. Л. Павлов запропонував метод використання газоподібного хлору в лужному середовищі для руйнування трупного матеріалу), судової фотографії (кольороподіл, підсилення контрастів), ідентифікації обрізів нарізної зброї [4, с. 10-11].

Після набрання чинності новим Положенням про судоустрій УРСР у складі інституту з вересня 1929 року почали працювати секції хімічних і фізико-хімічних досліджень; біологічних досліджень; фотографічних і досліджень; ідентифікації. Було ліквідовано секції судово-медичних досліджень і кримінально-психологічних та психопатологічних досліджень, припинено роботу кафедри кримінології. [4, с. 11].

Післявоєнний період розвитку НДІСЕ тривав на тлі відбудови зруйнованого господарства України, зростання злочинності й. відтак, подальшого розширення мережі судово-експертних установ [4, с. 11].

Положенням про КНДІСЕ, затвердженим міністром і юстиції УРСР 27 грудня 1950 року, поряд із розробкою нових методів дослідження речових доказів перед І установою було поставлено завдання з вивчення питань теорії криміналістики та судової експертизи. Крім того, змінено профіль експертної діяльності відділів судово-хімічних та судово-біологічних досліджень: хімічний аналіз біогенних матеріалів і біологічні дослідження віднесено до компетенції республіканського й обласних бюро судово-медичної експертизи [4, с. 11].

Після здобуття Україною незалежності завдання ліквідації злочинності на її теренах визначило необхідність подальшого розвитку методів криміналістики і судової експертизи [4, с. 12].

Сьогодні під час роботи експерти використовують сучасне електронне обладнання для виявлення латентних слідів, лазерні прилади (інфрачервоні та ультрафіолетові спектрометри), технічні засоби для рентгено-структурного аналізу та газової хроматографії, і комп'ютерну техніку [4, с. 12].

В інституті створюються власна інформаційна база, наукова бібліотека, яка налічує понад 50 тисяч примірників друкованих видань, а також архів, котрий уміщує документальний базис установи починаючи з 1944 року, натурні колекції та стандартизовані, зареєстровані в Мін'юсті України методики дослідження різних речових доказів. Про високу наукову кваліфікацію співробітників інституту свідчить наявність у них низки міжнародних патентів на власні методики криміналістичних досліджень [4, с. 12].

Тож, пишаючись цінним досвідом експертної та наукової роботи, накопиченим за 110-річний період і діяльності КНДІСЕ, його колектив сьогодні має неабиякий потенціал творчого інтелекту для продовження справи боротьби зі злочинністю і служіння правосуддю України [4, с. 12].

Наприкінці нашого історичного екскурсу, хотілося б відзначити, що досліджуючи історію створення та розвитку науково-дослідних інститутів судових експертиз в Україні, ми можемо зробити висновок, що вона є досить не простою, адже їм доводилося «виживати» і під час революції, і під час Другої світової війни, але все ж співробітникам цих установ вдалося вистояти в такі непрості часи та зберегти бажання передати накопичений багатовіковий досвід послідовникам, нестримного служіння науці і до теперішнього часу.

Використання література:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t403800?ed=2003_04_03 (дата звернення: 25.11.2023).
2. Головченко Л. М. Проблемні питання законодавчого регулювання судово-експертної діяльності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. Київ. 2013. № 1. С. 8-10.
3. Збірник указів та розпоряджень уряду: 1913 р. № 158. С. 1551.
4. Клименко Н. З історії розвитку і становлення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України. Віче. Рубрика «Наукова бібліотека». 2013. № 14. С. 8-12.
5. Історична довідка: Проект СПЕЦТЕМА. *Незалежний аудитор*. 2013. № 6. С. 2-17.
6. Стрілець Г.О. Генезис системи судово-експертних установ в Україні та напрямки їх діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 16 с.

ЗАСТОСУВАННЯ СУДОВОЇ ФОТОГРАФІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Федоренко Дарья Віталіївна

*здобувачка вищої освіти, 4 курсу, юридичного
факультету, Національний університет
«Чернігівська політехніка»*

Осипенко Іван Петрович

*старший викладач, Національний університет
«Чернігівська політехніка»*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3731

Криміналістика, як наука, утворює цілісну систему різноманітних наукових знань з метою забезпечення якісного та оперативного розкриття і розслідування кримінальних правопорушень та встановлення правди у кожному кримінальному провадженні. Техніко-криміналістичні засоби та методи широко використовуються не лише в криміналістиці, а й в суміжних галузях, таких як оперативно-розшукова, судова, прокурорська та експертна діяльність.

З урахуванням наукового прогресу, що постійно розвивається, виникає питання щодо ефективності використання техніко-криміналістичних засобів та методів, розроблених у минулому столітті. Це пов'язано із тим, що правопорушники все частіше використовують наукові досягнення при вчиненні кримінальних правопорушень [1, с. 44].

На сьогоднішній день використання новітніх технологій стає особливо актуальним, хоча деякі з них, наприклад, оптографія, були розроблені ще в ХІХ столітті.

Судова фотографія, яка є галуззю криміналістичної техніки, представляє собою систему наукових положень, технічних засобів та методів зйомки для фіксації криміналістичних об'єктів з метою розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Фотографія використовується для фіксації слідів, об'єктів та місць подій, а також для дослідження речових доказів. Порівняно з іншими методами фіксації, фотографія забезпечує вищий рівень точності, повноти та наочності [2].

Судова фотографія використовується під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій згідно з Кримінально-процесуальним законом. Вона є ефективним засобом наочної фіксації обстановки, в якій здійснюються слідчі дії, оперативно-розшукові заходи та експертні дослідження. Фотографія є надійним методом закарбування слідів правопорушень, об'єктів та матеріальних доказів, сприяючи об'єктивізації доказування.

Використання фотографічної зйомки в розслідуванні кримінальних правопорушень мотивоване наступними факторами:

- Надає можливість максимально точно зафіксувати об'єкт, його стан та ознаки.
- Забезпечує оперативну фіксацію різних об'єктів.
- Забезпечує адекватне уявлення про зображений на фотознімку об'єкт; фотографічне зображення володіє властивістю наочності й документальності.
- Відкриває можливість отримання деталей, слідів чи ознак, які можуть бути слабковидимими або невидимими.

Результати фотозйомки ефективно використовуються під час розслідування різноманітних видів кримінальних правопорушень, при проведенні слідчих (розшукових) дій (огляд місця події, слідчий огляд документів, обшуку, пред'явлення для впізнання, відтворення обстановки і обставин події тощо), у експертних дослідженнях та оперативно-розшуковій діяльності [3, с.118].

Важливо зауважити, що фотографічний метод фіксації не завдає шкоди стану матеріальних об'єктів або слідів. У деяких випадках вона дозволяє заповнити прогалини в описі фактів у протоколах слідчого огляду, виявити слабковидимі або невидимі деталі чи ознаки об'єкта. Завдяки ілюстративності та наочності фотографія може застосовуватися для попередження кримінальних правопорушень, пошуку зниклих осіб та злочинців.

Таким чином, щодо судової фотографії, важливо відзначити, що вона широко використовується у криміналістиці при проведенні слідчих (розшукових) дій. З розвитком технологій почалося впровадження нових методів судової фотографії, серед яких перспективними є методи сферичних панорам та 3D сканування.

Окрім цього, отримують широке застосування 3D принтери та інші допоміжні пристрої, мета яких полягає в достовірному відтворенні всіх об'єктів та обставин. Усі ці інноваційні методи значно розширюють можливості судової фотографії для ефективного використання у сфері правосуддя та розслідування кримінальних правопорушень.

Література:

1. Постика І. В. Судова (криміналістична) фотографія: теорія і практика: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2002. 296 с.
2. Поняття судової фотографії та відеозапису, їх значення та процесуальне оформлення застосування у розслідуванні. URL: <https://studies.in.ua/kryminalistyka-shaprgalky/3607-ponyattya-sudovoyi-fotografyi-ta-vdeozapisu-yih-znachennya-ta-procesualne-oformlennya-zastosuvannya-u-rozsliduvann.html>
3. Семенов В. В. Використання новітніх технологій та досягнень науки й техніки в кримінальному провадженні. Криміналістика и судебная экспертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. М-во юстиції України. Київ. 2015. Вип. 60. С. 117-125.

ПРИЧИНИ, ЕТАПИ, ОСОБЛИВОСТІ ПЕРШОЇ КОДИФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УСРР

Басанець Богдан

студент першого курсу юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3743

Знання про першу кодифікацію законодавства в УСРР сприяє глибокому розумінню правової спадщини та дозволяє оцінити, які чинники визначали правовий ландшафт того часу. Це, в свою чергу, може вплинути на розвиток та реформу сучасної правової системи, надаючи інсайти для оптимізації та вдосконалення сучасного законодавства в контексті власної історії та особливостей. Окрім того, аналіз першої кодифікації дозволяє визначити, які важливі виклики та завдання стояли перед законотворчою діяльністю в той період, що може служити цінною інформацією для сучасних законодавців та дослідників у плануванні та реалізації реформ в правовій сфері.

Стан наукового дослідження теми. Стан наукового дослідження цієї теми є досить розвиненим і актуальним, зокрема доцільно виокремити праці І. Автушенко, В. Акуленко, О. Волох, В. Ухач, О. Чеберяко та ін.

Метою публікації є дослідження історичний процес першої кодифікації законодавства УСРР, який був важливим етапом у формуванні радянської правової системи в Україні.

Виклад основного матеріалу. Причини першої кодифікації законодавства УСРР були пов'язані з політичною, економічною і соціальною ситуацією в країні після закінчення громадянської війни і введення нової економічної політики. З одного боку, була необхідність узгодити і уніфікувати різноманітні джерела права, які існували в різних регіонах і галузях, і які часто суперечили один одному. З іншого боку, була потреба адаптувати правову систему до нових умов розвитку соціалістичної економіки, яка передбачала співіснування державної, кооперативної і приватної форм власності, а також розширення

торговельних і культурних зв'язків з іншими країнами [3, с. 200-201]. Крім того, був врахований і міжнародний фактор, оскільки радянське законодавство мало відповідати міжнародним зобов'язанням СРСР.

Етапи першої кодифікації законодавства УСРР можна поділити на три. Перший етап тривав з 1922 по 1924 рік і був пов'язаний з прийняттям найважливіших кодексів і законів, які регулювали цивільні, сімейні, земельні, трудові, адміністративні, освітні, будівельні, цивільно-процесуальні, кримінально-процесуальні відносини. Другий етап тривав з 1924 по 1927 рік і був пов'язаний з прийняттям Конституції СРСР 1924 року, внесенням змін і доповнень до Конституції УСРР, прийняттям загальносоюзного законодавства, а також з удосконаленням і доповненням раніше прийнятих кодексів і законів. Третій етап тривав з 1927 по 1929 рік і був пов'язаний з прийняттям Кримінального кодексу УСРР 1927 року, який замінив попередній кодекс 1922 року, а також з розробкою проектів нових кодексів і законів, які не були прийняті через початок сталінської революції зверху і курсу на суцільну колективізацію і індустріалізацію [2, с. 3].

Особливості першої кодифікації законодавства УСРР полягали в тому, що вона здійснювалася в рамках єдиної законодавчої політики єдиноправлячої в усіх радянських республіках партії більшовиків, базувалася на принципі єдності радянського законодавства, а прикладом для неї були законодавчі акти РСФРР. Однак, вона також враховувала національні і регіональні особливості України, її історичні традиції і правову культуру [4, с. 33]. Так, в Україні були прийняті власні кодекси і закони, які відрізнялися від російських або мали додаткові положення, які відповідали специфіці українського суспільства. Наприклад, в Україні було прийнято Земельний кодекс УСРР 1922 року, який визнавав право на землю селянських громад, а також Закон про національно-особисту автономію 1925 року, який надавав право на самоврядування національним меншинам. Також в Україні було введено українську мову як державну і судову, а також латинську графіку для її письма.

Перша кодифікація законодавства УСРР, здійснена у період становлення радянської влади, визначалася не лише потребою у створенні системи правових норм, що відповідали б ідеології радянського режиму, але й прагненням вирішити низку складних завдань, які виникали в зв'язку з переходом до нового суспільного устрою.

Цей історичний етап також визначився як перша українська кодифікація, спрямована на створення національного законодавства, яке не лише рефlekтувало б інтереси українського народу, а й враховувало його культурну ідентичність. Це свідчило про важливий крок у формуванні правового простору, що відображав історичні та культурні аспекти українського суспільства.

Однак, можливо, найбільш цікавим було включення до першої кодифікації законодавства УСРР положень про національно-особисту автономію [1, с. 173]. Це визначало право на самоврядування національним меншинам, що проживали на території України. Цей аспект робив кодифікацію унікальною в світовому правовому досвіді, демонструючи спробу узгодження ідеології із захистом прав національних меншин в контексті становлення нового державного устрою.

Таким чином, причини першої кодифікації законодавства в УСРР були визначені складним соціально-політичним контекстом того часу. Перш за все, це включало в себе потребу у систематизації та уніфікації розмаїтих правових актів, які існували в різних регіонах. Кодифікація також слугувала ідеологічним та політичним інструментом для закріплення нових соціальних та економічних засад, що впливали з переходу до соціалістичної системи влади. Усе це підкреслює необхідність створення єдиної, системної основи для правового регулювання, спрямованої на формування нового суспільства.

Література:

1. Автушенко І. Б. Проблема встановлення партійно-державного контролю в культурній сфері УСРР 20-х - першої половини-30-х років ХХ століття. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2003. Вип. 5/7. С. 172-175.
2. Волох О. В. Кримінально-правова боротьба з майновими злочинами в Україні після першої кодифікації кримінального законодавства. *Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених*. 2001. № 5. С. 3-7.
3. Ухач В. З. *Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекцій)*. Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.
4. Чеберяко О. Доходи бюджету УСРР 1925-1929 рр. *Часопис української історії*. 2012. Вип. 23. С. 32-38.

«РУСЬКА ПРАВДА»: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Боднар Лілія Антонівна

Відокремлений структурний підрозділ

*«Калуський фаховий коледж економіки, права та
інформаційних технологій Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу»*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3722

Однією з найвеличніших сторінок в українській історії є період Княжої доби, про що свідчить значна кількість наукових праць, присвячених дослідженню держави і права цього часу, в яких історики та вчені-правники виявляли непідробний інтерес до джерельної спадщини Київської Русі. В особливий спосіб викликала зацікавленість «Руська правда», яка є не тільки зразком права княжого періоду, а й оригінальним витвором давньоукраїнської юридичної думки XI ст. Цінність цього джерела полягає, зокрема, в тому, що завдяки йому вчені мають змогу досліджувати окремі галузі існуючого на той час права. Окрім того, досліджуючи цю правову пам'ятку, можна отримати досить чітке уявлення про тогочасне громадське життя, поєднати право із загальним рівнем розвитку руського народу. Хоча очевидним є й те, що при вивченні окремих джерел важко прийти до однозначного їх сприйняття і розуміння.

Над дослідженням змісту та сутності норм та положень «Руської правди» працювали вчені-історики України, іноземних країн, а також правники й філологи, що є свідченням її багатоаспектності та плюралізму підходів до її аналізу і вивчення. Такий багатовимірний аспект свідчить про високий рівень розвитку джерела, професійну майстерність авторів та її значення для розвитку української історико-правової науки.

У даній праці хотілося б звернути увагу на історіографічні та деякі джерелознавчі аспекти досліджуваної проблематики. Так, Михайло Грушевський у своїй найвідомішій праці розглядав історію створення «Руської правди», її джерела, норми кримінального права. Серед джерел кодексу історик виділяв практику судових рішень та княжі постанови. Аналізуючи рецепцію іноземного права (дискусії про яке досить активно точилися в науковому середовищі), вчений не вбачав в скандинавському праві реального впливу на «Руську правду». Натомість візантійське право,

на його думку, мало певний вплив на сімейне і частково спадкове право Київської Русі. Проте такий вплив був незначним, оскільки на Русі існували власні правові ідеї, вважав науковець [1, с. 269].

У радянський період українські вчені були позбавлені права належно працювати над дослідженням джерел Русі-України. Водночас вагоме місце посідали відомі праці професорів М. Чубатого, Я. Падеха та Л. Білецького – вчених, які належали до української діаспори. Так, Л. Білецький писав про «Руську правду», що вона є найвидатнішою пам'яткою, яка так яскраво змальовує відносини між вищими і нижчими верствами староукраїнського населення; що це є «невичерпане джерело щодо пізнання соціальної структури українського населення середньовіччя» [2, с. 24].

В роки після проголошення незалежності України професор О. Шевченко в своєму навчальному посібнику доводив, що «Руська правда» є кодифікованим збірником юридичних норм українського народу [3, с. 11]. Автор досліджував такі галузі права, як кримінальне, цивільне, шлюбно-сімейне, а також процесуальне право Київської Русі й прийшов до висновку, що загалом тогочасна система права була значно розвиненішою, ніж західноєвропейське право.

Сучасні українські науковці називають «Руську правду» пам'яткою української мови, в якій відобразилися специфічні її риси [4, с. 143]. Щодо значення «Руської правди» в історії українського права, можна погодитись із думкою М. Чубатого, що вона є головним твором, де зібрані найперші правні погляди українського народу, є ніби підручником пізнання цілої правничої системи, що панувала в Київській державі [5, с. 114]. Вона була головним джерелом права Галичини й Литви і загалом вплинула на подальший розвиток всього українського права.

Таким чином, аналіз історіографічних та правових джерел дозволив прийти до певних висновків та сформулювати наступні основні положення:

1. «Руська правда», безсумнівно, є важливою пам'яткою історії та правовим джерелом, яке вважають «вінцем» національного права України. Вона привертала особливу увагу дослідників, оскільки в ній відображено соціально-побутове життя тогочасного суспільства. Це своєрідний літопис життя народу. Крім того, «Руська правда» багата історичною та правничою термінологією, яка є цікавою для сучасників. Її норми сформовані на ідеях гуманізму та демократизму, що яскраво проявляється в характері судочинства.

2. Виникнення цієї пам'ятки є закономірним процесом, що свідчить про належний рівень правової культури тогочасного суспільства. Вона стала результатом еволюції як звичаєвих норм, так і княжого права, а також рецепції візантійського права, хоча вагоме місце в її положеннях посідає саме звичаєвий елемент.

3. «Руська правда» є яскравим свідченням високого розвитку права з притаманними йому простотою викладення правових норм, з глибоким історичним корінням та значною правовою визначеністю та деталізацією прав різних верств населення, у тому числі й напівзалежних людей. Вона була не тільки правовим документом, що регламентував суспільні відносини, а й також джерелом, пам'яткою української мови з притаманними їй специфічними рисами. В цьому і полягає особливість державотворчих та правотворчих процесів на українських землях тогочасного періоду.

4. Сьогодні вся наукова спільнота, громадськість об'єднана навколо ідеї, що Україна є спадкоємицею тієї правової спадщини, яка споконвіків існувала на українських землях. Сучасна Україна неабияк усвідомлює свою спорідненість із Київською державою, що є потужним морально-емоційним засобом національної ідентичності, могутності та величності українського народу та держави України загалом.

Література:

1. Грушевський М. С. Нові гіпотези з історії староруського права. Критичні замітки з приводу праці К. Л. Геца. Твори: у 50 т. / М. С. Грушевський; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), І. Гирич та ін. Львів: Видавництво «Світ». 2007. Т. 8. С. 266-284.
2. Білецький Л. Руська правда й історія її тексту / за ред. та вступ. сл. Ю. Книша. Вінніпег : Укр. Вільна Акад. наук в Канаді, 1993. 166 с.
3. Історія українського права: навч. посібник / за ред. проф. О. О. Шевченка. К.: Олан, 2001. 214 с.
4. Німчук В. В. Руська правда XI-XII ст. за списком 1282 року. Хрестоматія з історії української мови X-XIII ст. НАН України. Інститут української мови. Київ; Житомир: Полісся, 2015. 349 с.
5. Чубатий М. Огляд історії українського права. Історія джерел та державного права. Мюнхен, Київ: Ноосфера : *Український діловий журнал*, 1994. № 2-4 (4-6). 224 с.

ОСОБЛИВОСТІ КОЗАЦЬКОГО ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА

Булко Надія

студентка першого курсу юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3742

Козацьке звичаєве право є невід'ємною частиною української історії та культури. Його вивчення сприяє збереженню та передачі унікальних культурних традицій та цінностей. Вивчення правових аспектів козацької системи може надати важливі висновки для сучасного правового розвитку, допомагаючи вдосконалювати та адаптувати сучасні правові норми та інститути. Отже, вивчення козацького звичаєвого права важливе для збереження культурної спадщини, формування історичної свідомості, підтримки правового розвитку та визначення національної самоідентифікації.

Стан наукового дослідження теми. Особливості козацького звичаєвого права досліджували різні науковці: І. Грозовський, П. Захарченко, О. Макаренко, М. Слабченко, А. Ткач, І. Паньонко, В. Тімашов, В. Ухач та ін.

Мета публікації є з'ясувати особливості звичаєвого козацького права.

Виклад основного матеріалу. У XIV-XVIII століттях на українських землях велике значення у системі права мали норми звичаєвого права. База козацького звичаєвого права була закладена у XV – середині XVII століття. Основними складовими цього права були суспільні відносини, сформовані в спільноті запорожців, а його юридичними джерелами є трансформовані норми давньоруського права, українського звичаєвого права та литовсько-руського права, адаптовані до конкретних історичних умов. Козацьке право визнається як не лише звичаєве, а й національне. Норми козацького звичаєвого права виникали та розвивалися внаслідок еволюції господарсько-побутових відносин і ґрунтувалися на загальноприйнятих правилах поведінки, сформованих за різних обставин. Козацьке звичаєве право представляло собою систему звичаєвих норм, більшість яких виробилася на Запорозькій Січі. Ця система служила основою для структури і функціонування військово-адміністративних та

судових органів, а також вирішувала питання земельних, майнових і особистих відносин [3, с. 56].

Головним критерієм прийняття нових звичаїв і традицій була їхня практична значущість для досягнення конкретних цілей козацьких спрямувань. У процесі розвитку Запорозької Вольниці ці традиції еволюціонували в конкретні концепції, які стали основою для формування козацького права. Існування Запорозької Січі виявилось важливим фактором для розвитку цього правового порядку. Порядок і структура управління козацьким кошовим, зокрема, система правосуддя, визначалися воєнними традиціями, що передавалися з покоління в покоління.

Особливі історичні умови та життєві обставини запорозького козацтва сформували особливу правову систему. У Запорозькій Січі існувало власне козацьке право, яке передавалося не писаними законами, а засновувалося на «стародавньому звичаєві, усному праві та розумінні». Це обумовлено відсутністю традиції, зумовленої короткою історією козаків, постійною військовою діяльністю, яка заважала зосередитися на внутрішньому житті, і страхом перед обмеженням свобод писаними законами. Козацьке право фіксувало відносини в Січі та встановлювало військово-адміністративну організацію, визначало правила військових дій, діяльність адміністративних і судових органів, регулювало землекористування, укладення договорів, визначало види злочинів та покарань. Норми звичаєвого права запоріжців можна розділити на «право публічне» і «право приватне» [1, с. 116-117].

Отже, до сфери публічного права запорозьких козаків можна віднести військово-адміністративний устрій, воєнні аспекти, регулювання володіння та користування землею, управління спільним нерухомим і рухомим майном, організацію судочинства та встановлення відповідальності за вчинені злочини, серед інших ключових аспектів. Іншими словами, важливі інститути права входили в особливу галузь публічного права. Приватне право регулювало відносини цивільно-правового характеру, такі як власність на особисте нерухоме та рухоме майно, укладання різноманітних угод, а також відповідальність за завдану шкоду та інші аспекти.

Так, Ухач В. З., визначив такі характерні риси козацького права: суворість; корпоративність; домінуюча роль «публічного права» у порівнянні з «приватним правом»; усна форма вираження правових норм (у більшості випадків); обрядовість [2, с. 101].

Тімашов В. до вищеперелічених особливостей додає ще консерватизм, відсутність поділу на галузі та широке застосування смертної кари [1, с. 117].

Звичаєве право Запорозької Січі, щодо правових інститутів, не визначало різницю між кримінальними та цивільними правопорушеннями, регулювало відносини як кримінального характеру (злочини та покарання), так і цивільного характеру (право власності та угоди).

Найбільший розвиток отримала сфера кримінального правового регулювання, зокрема норми, що встановлювали відповідальність за вчинені злочини.

Таким чином, забезпечення правового порядку в Запорозькій Січі базувалося на таких важливих складових, як система козацького звичаєвого права, правова свідомість широких верств козацтва, розгалужена система управління та судова структура, а також на самому способі життя, орієнтованому на захист та оборону кордонів країни. До головних особливостей козацького звичаєвого права можна віднести обрядовість, суворість покарань, консерватизм та відсутність поділу на інститути.

Література:

1. Тімашов В. Правовий порядок діяльності Запорізької Січі у площині права людини на особисте волевиявлення. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. №1. С. 116-120. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/01/22.pdf>.
2. Ухач В. З. *Історія держави і права України. Навчальний посібник (конспекти лекцій)*. Тернопіль: Вектор, 2023. 302 с.
3. Ухач В. З. Звичаєве право запорозьких козаків: особливості формування, характерні риси. *Мат-ли I міжнар наук конф. «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку»* 24 лютого 2011 р. Київ: НАУ, 2011. С. 54-57.

ЕТАПИ, ОСОБЛИВОСТІ, ТРУДНОЩІ У ПРОВЕДЕННІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ 1991 – 2000 рр.

Волощак Марія

студентка I курсу юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3741

Суди відграють важливу роль у суспільстві, адже незалежне справедливе правосуддя – ключова засада демократичних держав. Ефективність судової системи в першу чергу характеризується можливістю надійно захищати права та свободи людини і громадянина. З проголошенням незалежності виникла необхідність здійснення судової реформи, яка обумовлена тим, що суди України переживали глибоку кризу, викликану багатьма факторами, які негативно впливали на їх діяльність [5].

Стан наукового дослідження теми. Дослідження про проведення судової реформи в Україні здійснювали такі українські вчені, як В. О. Сердюк, Г. Л. Бондар, Р. О. Куйбіда, І. П. Зеленко, В. В. Назаров та ін.

Метою публікації є розкриття основних етапів, особливостей, труднощів у проведенні судової реформи в Україні 1991-2000 рр.

Виклад основного матеріалу. Як не дивно, принцип розподілу влади не знайшов свого належного втілення у радянських конституціях. Так, у них закріплювалася судова система, але про судову владу як окрему гілку державної влади не було згадано нічого. 16 липня 1990 р., після прийняття Декларації про державний суверенітет України, уперше було закріплено поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову. З цього моменту починається формування судової влади та одночасно реформування судової системи в умовах існування України як незалежної правової держави [4].

28 квітня 1992 р. Верховна Рада України схвалила Концепцію судово-правової реформи в Україні, за якою судочинство в Україні мало здійснюватися Конституційним судом і судами загальної юрисдикції [1]. Реформу запланували у три етапи, однак строків виконання кожного з них не було встановлено.

Перший етап мав на меті реалізацію таких пунктів: розроблення і затвердження Концепції судової реформи Верховною Радою України; внесення змін та доповнень до Закону «Про судоустрій України», підготовку та прийняття законів про Конституційний Суд України, конституційне судочинство, введення посад суддів з адміністративних справ у районних (міських) судах, створення судових колегій з адміністративних справ у Верховному Суді України, Верховному Суді Республіки Крим, обласних судах і Київському міському суді; створення окружних судів; створення апеляційних колегій при Верховному Суді України, Верховному Суді Республіки Крим, обласних судах і Київському міському суді.

Другий етап реформи передбачав такі ключові завдання: створення адміністративних судів, судів з розгляду сімейних справ та справ неповнолітніх, а також створення Вищого апеляційного суду України.

Завершення третього етапу судово-правової реформи могло бути досягнуто виконанням такого плану: вивчення й узагальнення ефективності судово-правової реформи; внесення змін і доповнень щодо вдосконалення діяльності судової влади; проведення подальшої роботи щодо спеціалізації судів [5].

Попри великі зусилля, що прикладалися для здійснення судово-правової реформи, цей процес характеризувався певною інертністю. Причинами такої ситуації були: по-перше, відсутність чітких положень концептуального визначення подальших шляхів реформування судової влади, хоч проекти нової концепції реформи розроблялися, але затвердження парламентом кінцевого документа так і не відбулося; по-друге, робота щодо приведення законодавства у відповідність здійснювалося переважно у формі підготовки законопроектів про судоустрій; по-третє, правове забезпечення діяльності судової системи здійснювалося за рахунок роз'яснення судом у Постановах Пленуму Верховного Суду України. Цей орган взяв на себе невластиву йому функцію законодавця. Але навіть це не могло вирішити прогалин законодавства [7].

Реалізація завдань, визначених у Концепції судово-правової реформи, також гальмувалася і через відсутність конституційно-визначених положень про систему правосуддя. Саме тому важливою подією у розвитку державного судоустрою і судочинства стало прийняття Конституції України 28 червня 1996 року, яка закріпила принцип поділу державної влади на три гілки: законодавчу, виконавчу та судову (ст. 6)

і визначила, що правосуддя в Україні здійснюється лише судами (ст. 124) [6]. Більше того саме в Конституції було визначено побудову судової системи України за принципами територіальності та спеціалізації.

Проте після прийняття цього правового акту, Концепція судово-правової реформи 1992 р., відігравши важливу роль у становленні судової влади в Україні, практично втратила значення програмного документа, хоча окремі положення Концепції тривалий час залишалися актуальними. З проведенням «Малої судової реформи», а саме у 2001 р, Україна, наслідуючи європейські принципи правосуддя, відмовилася від судового нагляду й запропонувала суспільству процедури апеляційного та касаційного перегляду судових рішень.

Таким чином, розбудова самостійної держави – тривалий і складний процес. Реформування судової системи – невід’ємна складова побудови демократичної правової держави, однак у цьому будівництві є як і значимі здобутки, так і певні прорахунки. Я вважаю, що подальше реформування судової системи повинне відбуватися з врахуванням історичних традицій, суспільного менталітету та фінансових можливостей. Крім того, подальше запровадження міжнародних стандартів у сфері правосуддя зовсім не повинно бути схематичним перенесенням в українську дійсність. Їх імплементація вимагає творчого підходу та врахування національних особливостей. Більше того, подальше реформування вітчизняної судової системи можливе лише при розумінні кожної людини в необхідності захисту своїх прав, свобод, тому наше суспільство повинно відчувати необхідність у відновленні справедливості, лише таке розуміння є передумовою для побудови демократичного, неупередженого, об’єктивного суду та запорукою ефективного правосуддя.

Література:

1. Ухач В. З. *Історія держави і права України : навч. посіб. (конспекти лекцій)*. Тернопіль: Вектор, 2022. 302 с.
2. Музиченко П. П. *Історія держави і права України : навч. посіб. Вид. 6-те, переробл. і допов.* Київ: Знання, 2007. 471 с.
3. Гончаренко В. Д., Рогожин А. Й., Святоцький О. Д. та ін. *Історія держави і права України : підручник, у 2 т. / за ред.: В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, О. Д. Святоцького.* Київ: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. Т. 2. 580 с.

4. Кубійда Р. О. *Організація і розвиток сучасної судової системи України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.10.* Київ, 2006. 215 с.
5. *Про Концепцію судово-правової реформи в Україні* : постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. № 2296-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12#Text>.
6. *Коментар до Конституції України.* Київ, 1996. 378 с.
7. Сердюк В. О. *Проблеми реалізації судово-правової реформи в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01.* Київ, 2007. 195 с.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЗА ДОБИ УЦР І ГЕТЬМАНАТУ

Дмитраш Марія

студентка I курсу юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3745

В усі часи для українського селянина земля була першочерговою цінністю, не лише як дохід, а й як символ свободи, земля була власністю землероба, а також його країни, і він з надзвичайною впертістю боровся з будь-якими спробами обмежити право його власності на землю. Вирішення земельного питання в ці буремні часи було, без перебільшення, основою всього революційного руху народу, так як на початку ХХ ст. українське селянство становило понад 75% населення України. Тому легітимне подальше існування країни залежало від того, як владні органи вирішуватимуть аграрне питання [1].

Стан наукового дослідження теми. Історіографія заявленої наукової теми досить вагома. Виокремимо таких дослідників М. Бурдін, В. Верстюк, Г. Грабовська, П. Захарченко, О. Копиленко, С. Кульчицький, О. Солдатенко, Т. Подковенко, В. Ухач та ін.

Метою публікації є проаналізувати та порівняти окремі сегменти вирішення земельного питання за доби Української Центральної Ради (далі – УЦР) та Української держави П. Скоропадського.

Виклад основного матеріалу. Державну правову політику під час Української революції 1917-1921 рр. визначали особи, тісно пов'язані з українським національно-демократичним рухом, який був передусім соціалістичним, ідеї якого включали соціалізацію землі. У суспільну власність (власність трудящих) переходять земля, акваторії, підземні ґрунти тощо, що фактично перетворює приватну власність на землю в індивідуальну трудову власність. Тимчасове наймання робочої сили для обслуговування дозволяється лише у виняткових випадках і відповідно до правил, встановлених Земельною комісією [3].

Перший Універсал УЦР описував вилучення землі у поміщиків, царської родини та церкви та домагався повноважень українського парламенту законодавчо видавати землю в Україні. Третій Універсал скасував власність землевласників і оголосив їх «власністю всіх трудящих», і їх можна було придбати без викупу. Генеральний Секретаріат видав офіційне роз'яснення до Універсалу, в якому наголошувалося, що під скасуванням приватної власності на землю і передачею її трудящим слід розуміти перехід власності на ці землі до народу Української Республіки, тому від дати опублікування Універсалу колишнім власникам забороняється продавати, купувати, закладати, дарувати або будь-яким іншим способом передавати будь-кому, оскільки ці землі, визнані УЦР як ті, що належать не особам чи установам, а всьому трудовому народу. Так само воно має бути підтверджене і остаточно встановлене Установчими Зборами України [1].

Звісно ж селяни не були задоволені такою політикою УЦР щодо приватної власності і виступали проти соціалізації землі, особливо середні і заможні класи Полтавщини, Херсонщини та Українська демократично-хліборобська партія. УЦР в свою чергу відмовилася вислуховувати невдоволення селян і продовжували дотримуватися радикальних гасел соціалізації землі до останніх днів свого існування [2, с. 344].

За обмежений період, вісім місяців, існування Гетьманату (квітень-грудень 1918 р.) урядова влада здійснила кілька заходів, спрямованих на відновлення рівноваги між індивідуальною власністю та суспільними інтересами держави. За часів правління українського гетьмана П. Скоропадського правова політика будувалася на засадах збереження та охорони права приватної власності. Цей факт підтверджує Гетьманська грамота від 29 квітня 1918 р., яка спеціально скасовувала всі попередні розпорядження уряду УНР і Тимчасового уряду. Однак це скасування

обмежувалося тими указами, які згубно впливали на права приватної власності [3].

Гетьман П. Скоропадський добре знав про різноманітні проблеми, які виникли в аграрному секторі економіки ще до його приходу до влади. Він висловлював критичні зауваження Центральній Раді щодо аграрної реформи, разом із Українською демократично-хліборобською партією (УДХП) та Українською народною громадою (УНГ). У своїх програмних положеннях ці партії запропонували альтернативні варіанти вирішення проблеми аграрного сектора Розмірковуючи над аграрною політикою Центральної Ради, він відзначав, що «наш українець – індивідуаліст, ніяка соціалізація йому не потрібна. Він рішуче проти цього». Серед гасел революції, найзрозуміліших селянству, на думку гетьмана, ідея землі [5, с. 73-74].

Науковці стверджують, що багато факторів мали значний вплив на погляд П. Скоропадського на основні принципи земельної реформи. По-перше, столипінська реформа, яку підтримав Гетьман. Це, очевидно, пояснює зміну думок П. Скоропадського на користь фермерського господарювання. По-друге, Гетьман керував програмною платформою Української народної громади, яка чітко демонструвала ліберально-консервативне бачення шляхів вирішення земельного питання. По-третє, Українська демократично-хліборобська партія підтримує позицію щодо ліквідації латифундій і надання селянам землі за викуп. Звичайно, Союз земельних власників був проти таких методів, оскільки він відстоював незмінність поміщицького землеволодіння. Нарешті, німецьке командування дало Гетьману вказівки, які в основному підтримували реформаторські плани П. Скоропадського [4, с.147-148].

Таким чином, у результаті викладеного вище матеріалу можна зробити порівняльний аналіз земельного законодавства за доби Української Центральної Ради і Гетьманату. Видно, що обидва періоди характеризувалися різними підходами до регулювання власності на землю та земельних відносин. УЦР, спрямовуючи свою політику на соціалізацію землі серед селян та скасування приватної власності, намагалася проголосити власність трудового народу на землю, що сприяло поширенню невдоволення серед українського селянства. Також сам факт соціалістичних поглядів УЦР було зумовлено впливом більшовицької ідеології на території Наддніпрянської України [1].

З іншого боку, земельне законодавство Гетьманату під керівництвом Павла Скоропадського характеризувалося відповідністю до загальноєвропейських тенденцій вирішення аграрного питання та відповідало бажанням селянства мати право на приватну власність.

У підсумку, цей порівняльний аналіз вказує на те, що обидва періоди в історії України визначалися своєрідними викликами і завданнями, що відбивались у земельному законодавстві. УЦР більше акцентувала на соціалістичних ідеях, тоді як Гетьманат будував аграрну політику на принципах приватної власності «як фундаменту культури і цивілізації». Отже, зміст і призначення земельного законодавства визначалися конкретними суспільно-політичними умовами та поглядами керівництва на розвиток сільського господарства і соціальної структури.

Література:

1. Ухач В. З. Земельне питання в політиці Української Центральної Ради: пошук оптимального шляху вирішення (вибрані аспекти). *Правозастосування: теорія, методологія та практика*: матеріали наук.-практ. інтернет-конф., 23 березня 2017 р. Тернопіль. 2017. С. 56-62.
2. Ковальова Н. «Міфи» земельного законодавства Центральної Ради. *Гуржіївські історичні читання*. 2009. Вип. 4. С. 342-346.
3. Майданик Р. А. Речове право України в період революції 1917-1921 рр. *Тенденції і перспективи розвитку інститутів права та держави*: матеріали наук.-практ. інтернет-конф., 19 квітня 2018 р. Київ, 2019. С. 78-82.
4. Ухач В. З. Земельне питання за доби гетьманату Павла Скоропадського. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 12)*: матеріали міжн. наук.-практ. інтернет-конф. м. Тернопіль, 8 травня 2019 р. Тернопіль, 2019. С.146-149.
5. Корновенко С. В. Аграрне законодавство П. Скоропадського у контексті вітчизняного та європейського досвіду вирішення земельного питання (1918-1921 рр.). *Український історичний журнал*. 2008. №4. С. 72-81.

ЗВИЧАЄВЕ КОЗАЦЬКЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Карпунь Анастасія

студентка першого курсу юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3740

В глибині історії козацтва виявилася і отримала право визнання серед козаків унікальна правова система – козацьке звичаєве кримінальне право. Цей аспект правосуддя відображав особливості та цінності козацького суспільства.

Подаючи дослідження даної теми, ми спробуємо глибше зрозуміти основні принципи та функції цього правопорядку, який визначав минуле співіснування козацької спільноти.

Вивчення звичаєвого кримінального козацького права вимагає розгляду його структури, принципів та впливу на правопорядок в козацькому суспільстві. Ця тема відкриває важливі питання щодо взаємодії традиційних норм і санкцій з функціонуванням козацького судочинства. Дослідження звичаєвого кримінального козацького права має за мету розкриття його ролі у формуванні правової системи козацького суспільства та встановлення взаємозв'язків з соціокультурним контекстом епохи.

У козацьку добу козацьке звичаєве кримінальне право визначало структуру та функції правопорядку в козацькому суспільстві. Базуючись на традиціях і звичаях, це право враховує особливості козацької спільноти та виклики, пов'язані з кримінальними подіями [3, 116].

Козацька правова система ґрунтувалася на саморегулюванні та колективному вирішенні конфліктів. Злочин вважається порушенням громадського порядку, а не лише окремим злочином. Поняття провини та відповідальності визначено в контексті впливу на козацьку спільноту [2, с. 211].

Злочином визнається заподіяння шкоди життю, здоров'ю, майну, честі окремої особи чи запорізького суспільства в цілому. Козацьке право передбачає досить широкий перелік злочинів, які умовно поділяються на кілька видів за об'єктом злочину: військові злочини (порушення правил служби, дезертирство, ухилення від служби); службові (розкрадання державної скарбниці, перевищення службових повноважень, злочини,

пов'язані з зловживанням обов'язками); порушення проти судів і порядку (непокора, підробка документів, підробка печаток документів, лжесвідчення та лжесвідчення в суді); проти особи (вбивство, каліцтво, тілесні ушкодження чи напад, образа); проти власності (крадіжка, грабіж, приховування краденого, знищення чужого майна); порушення моралі («приниження жінки», вчинення подружньої зради або спілкування з жінками (на Січі), вивезення жінок на Січ) [1, с. 116; 5, с. 55].

Санкціями, які використовувалися були:

1. Вигнання з козацького товариства. Однією з суворих санкцій було виключення особи з козацького співтовариства. Це не лише визначало втрату соціального статусу, але й позбавляло прав та пільг, пов'язаних із членством у козацькому товаристві.

2. Штрафи та обтяжливі податки. Козацьке право передбачало фінансові санкції, такі як штрафи чи обтяжливі податки, які особа мусила сплатити за вчинений злочин. Це було спрямовано на компенсацію завданої кривди та відновлення громадського порядку [4, с. 121].

3. Публічні покарання. Деякі санкції передбачали публічне викриття винуватця чи покарання на громадських заходах. Це слугувало прикладом для інших та викликало відчуття сорому в самій особі.

4. Обмеження прав та привілеїв. Винуватець міг бути обмежений у використанні певних прав чи привілеїв, наприклад, участі в загальногромадських рішеннях чи використанні загального майна.

5. Позбавлення військового становища. У випадку, коли порушення стосувалося військової служби, санкцією могло бути позбавлення військового становища та пов'язаних з ним переваг [6, с. 132].

Таким чином, звичаєве козацьке кримінальне право відображало унікальні аспекти тогочасного життя суспільства і створювало ефективне правосуддя. Засноване воно було на традиціях, нормах моралі, релігії, козацьких і сімейних цінностях, і неабияк об'єднувало всіх між собою. Це дозволяло розвивати державність і культурну, правову спадщину України. Virізнялись різні види злочинів та покарання. Честь і гідність цінувались більше, ніж будь-коли. Звичаєве кримінальне козацьке право відображало не лише спосіб вирішення правових питань і обрання покарання, а й віддзеркалювало унікальний дух українців і козацької епохи.

Література:

1. Бедрій М. Козацьке право як історичний тип українського звичаєвого права (XVI ст. – 40 рр. XIX ст.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Вип. 123. С. 78-85.
2. Медвідь Ф.М., Маркелова А.А. Звичаєве «козацьке» право Запорозької Січі. In: *The 10th International scientific and practical conference «Actual trends of modern scientific research» (May 9-11, 2021) MDPC Publishing, Munich, Germany*. 2021. 435 p. 2021. 406 с.
3. Толкачова Н. Звичаєве право України: особливості розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. Вип. 124. С. 111-118.
4. Ухач В. З. *Історія держави і права України. Навчальний посібник (конспекти лекцій)*. Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.
5. Ухач В. З. Звичаєве право запорозьких козаків: особливості формування, характерні риси. *Мат-ли I міжнар наук конф. «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку»* 24 лютого 2011 р. Київ: НАУ, 2011. С. 54-57.
6. Щербатюк В. М., Сокур Ю. В., Орищенко Ю. В. Козацьке право Запорозької Січі в контексті українського правотворення. *Zaporozhian Cossacks' Law within the Context of Ukrainian Law-Making Process*. Київ, 2020. С. 125-137.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Мадараш Катерина

студентка першого курсу юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3739

Утворення ЗУНР призвела до виникнення нових форм правового регулювання на території Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття. Більшість дослідників, науковців та істориків приділяють увагу військовій, управлінській та дипломатичній діяльності ЗУНР. Натомість соціально-економічну та політичну сферу розкрито не

достатньо, що зумовлює потребу провести детальніше дослідження на дану тему.

Стан наукового дослідження теми. Вивчення загальних правових регулювань соціально-економічної сфери, зокрема земельної реформи ЗУНР, здійснювали такі вчені, як А.Й. Рогожина, К. Науменко, В. Чуприна, Б. Тищик, П. Гай-Нижник, Я. Малик, В. Д. Гончаренко, О. Павлишин, Ухач В. та ін.

Метою публікації є дослідження та його систематизація щодо правового регулювання земельної реформи Західноукраїнської Народної Республіки.

Виклад основного матеріалу. У формуванні нового законодавства ЗУНР велику роль відіграла його соціально-економічна спрямованість. Найболючішим питанням кожного українця завжди була земля та її розподіл. Саме тому, було створено спеціальну комісію для вирішення цього питання. Окрім цього, допомогу у розробці закону надавали політичні партії та секретарство земельних справ. Ця спеціальна комісія на чолі з Левом Бачинським подала на розгляд Українській Національній Раді Закон про земельну реформу, який було прийнято 14 квітня 1919 р., а оприлюднено 8 травня 1919 р [7]. Закон складався з декількох розділів. У них містилися статті, які повинні були вирішити проблему надмірного поміщицького землеволодіння [1, с. 324].

На початок ХХ століття до структури земельної власності входило майже 15% безземельних господарств та 43% бідних господарств. В той час як лише 14% були заможними господарствами. Така статистика зумовлювала максимальну конфіскацію землі від поміщиків, церков і монастирів та її справедливий перерозподіл [6, с. 193]. Позбавляли власності на землю й тих, хто воював проти Української держави, або ж набув незаконно землю під час ходу війни. Згідно нових порядків 67% землі повинно було належати селянам, 20% - поміщикам і 13% - церквам, монастирям та державі [3, с. 141].

Проте, всі ці землі переходили спочатку до земельного фонду, а поряdkувати ними мали Загальна повітова і земельна комісія. Сам розподіл земель передбачався на післявоєнний час, коли повернуться воїни та полоненні. Основний пріоритет мав би надаватися військовослужбовцям, інвалідам, які зазнали поранення під час війни, родичам і дітям загиблих, ветеранам Першої світової війни та безземельним селянам [2, с. 127].

Таке рішення призвело до невдоволення населення, адже відтерміновувало вирішення нагальної проблеми. Нерішучі дії керівництва призвели до самостійного захоплення селянами земель та їх освоєння. Що в свою чергу спричинило виконання владою ст. 21, згідно з якою такі дії селян визначалися неправомірними і суворо каралися. За свавільне захоплення земель селянам загрожувало ув'язнення на шість місяців. Додатково їх карали штрафом у розмірі 10-ти тисяч крон за «самовільне захоплення землі», розподіл націоналізованих Законом будинків й інвентарю [5, с. 271].

Не надавалися землі й дезертирам української армії, зокрема дезертирам з УГА, іноземцям та людям, що скоїли державний злочин.

Разом з цим не було чітко окреслено, яку саме кількість територій дозволено утримувати поміщикам-землевласникам. Закон не визначав спосіб наділу земель(безкоштовно чи платно) та не порушував питання конфіскації земель(за викуп чи без нього) [4, с. 107].

Відповідальність за вирішення цих питань перекладалася на майбутні державні установи післявоєнного періоду, а саме Сейм та допоміжні органи.

Безумовно існували переваги даного законодавства. Річки, які використовували для судноплавства та лісосплаву, ліси і природні надра були передані державі. Водойми та пасовища перейшли під владу сільських громад.

Таким чином, Закон про земельну реформу 1919 р. мав стати фундаментом соціально-економічної політики ЗУНР. Попри низку вдалих статей Закону, нерішучість і зволікання керівництва щодо невирішених питань призвело до народного невдоволення.

Література:

1. Гончаренко В., Рогожин А., Святоцький О. *Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб.* / ред. В. Гончаренко. Т. 2: Хрестоматія з історії держави і права України. Київ: Ін Юре, 1997. 800 с.
2. Дорошук Н. Особливості розвитку законодавства Західноукраїнської Народної Республіки. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції: зб. наук. праць.* Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 45. С. 136-141.
3. Макарчук С. *Українська Республіка галичан. Нариси про ЗУНР.* Львів: Світ, 1997. 192 с.

4. Музиченко П. *Історія держави і права України: навч. посіб. 6-те вид., допов. і переробл.* Київ: Знання, 2007. 471 с.
5. Тимченко Р. Земельна реформа ЗУНР (ЗОУНР) 1919 р. *Український історичний збірник*. 2012. Вип. 15. С. 105-118.
6. Ухач В. З. *Історія держави і права України: навч. посіб.* Тернопіль: Вектор, 2023. 302 с.
7. Ухач В. З. Земельне законодавство ЗУНР, УНР, та Української держави: порівняльний аналіз. URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=324 (дата звернення: 15.11.2023).

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Мартинишин Віталій

студент першого курсу юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3738

Гетьманат П. Скоропадського був коротким, але важливим періодом в історії державності України, який тривав. Це був час великих потрясінь і змін, коли Україна прагнула встановити свою незалежність.

Метою публікації є висвітлення особливостей державного будівництва в добу Гетьманату Павла Скоропадського.

Виклад основного матеріалу. В. Винниченко зазначав, що деякі політичні сили запропонували розглядати гетьмана як «тимчасового президента» України. Проте було б перебільшенням ставити знак рівності між президентством (тим більше, що цей термін тоді не набув загального визнання) і гетьманством. Режим П. Скоропадського можна розглядати лише як перший крок на шляху переходу від парламентської до більш ефективної моделі організації влади [1, с. 72-73].

Декларована П. Скоропадським ідея сильної влади заради політичних і соціальних реформ втілювалась у затвердженню ним 29 квітня 1918 р. «Закон про тимчасовий державний устрій України». Так, виключно Гетьману належала «влада управи» в усій Українській державі, він призначав «отамана Ради Міністрів» і за його поданням

затверджував «Кабінет у повнім його складі [4, с. 136]. Так само він і скасовував його. Гетьман був також найвищим керівничим всіх зносин української держави з закордонними державами і верховним воєводою української армії і флоту, здійснював помилування [1, с. 73].

Згідно вище зазначеного закону, пунктом «Про Гетьманську владу» визначено: 1). Влада управління належить виключно до Гетьмана України в межах всієї Української Держави; 2) Гетьман стверджує закони і без його санкцій ніякий закон не може мати сили; 3). Гетьман оголошує області на військовому, осадному або виключному положенні; 4) Накази і розпорядження Гетьмана закріплюються Міністром або відповідним йому Міністром [2, с. 63].

Крім того, гетьман уособлював не тільки виконавчу, а й законодавчу владу, згідно із «Законом про тимчасовий державний устрій України». За цим документом парламент не передбачався. Гетьман виконував свої функції в обсязі, окресленому цим актом, тільки тимчасово – «до обрання Сейму і початку його діяльності» [1, с. 73].

1 серпня 1918 року було видано «Тимчасовий закон про верховне управління державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза межами держави Ясновельможного пана Гетьмана всієї України». Згідно цього закону влада переходила до Колегії Верховних Правителів Держави, допоки Гетьман або не одужає, або не знайдеться його наступник. Сама ж Колегія складалась з трьох осіб: одного правителя заздалегідь визначає сам Пан Гетьман, одного вибирає Державний Сенат і одного вибирає Рада Міністрів [1, с. 74].

Також Пан Гетьман визначає дві особи, а саме – першою – визначеного ним Верховного Правителя, а другою – особу, яка має стати Верховним Правителем, якщо перша помре, тяжко занедужає, або складе свої повноваження [2, с. 69].

Що стосується Ради Міністрів, то на неї покладалися напрямок і об'єднання праці окремих відомств за прикметами як законодавства, так і найвищої державної управи. Раду Міністрів очолював Отаман-Міністр, а керування її справами покладалось на Генерального Секретаря і підлеглу йому державну Генеральну Канцелярію [5, с. 34]. Також Отаман-Міністр і Міністри відповідають перед Гетьманом за загальний хід державного управління. Кожний з них окремо відповідає за свою діяльність і розпорядження [3, с. 106].

25 травня 1918 року Гетьман затвердив «Положення про Малу Раду Міністрів», яка формувалася з товаришів або, сучасною мовою, заступників міністрів, і розглядала, зокрема, «ті законодавчі та адміністративні пропозиції окремих міністрів, які в силу їх нескладності не вимагали взаємного узгодження відомств у письмовій формі», проекти штатів і кошторису окремих міністерств та ін. [1, с. 74].

У складі гетьманського уряду, затвердженого на початку травня, були міністри внутрішніх справ, фінансів, торгівлі й промисловості, земельних справ, судових справ, іноземних справ, військовий міністр, генеральний контролер. Водночас з'являються й нові інституції – міністерство народного здоров'я і міністерство сповідань, яке займалося релігійними проблемами [1, с. 74]. Також було створено Фінансову Раду – це вища народна інстанція в справах державного кредиту і фінансової політики. Фінансова Рада складається з представників і членів, яких призначає Гетьман. Крім того в склад Ради входять на правах членів: Отаман-Міністр, Міністр Фінансів і Державний Контролер. На Раду покладено такі повноваження: обмірковування часу і умов здійснення державних позичок; обмірковування справ дотичних державного кредиту, а також питань грошового обороту; попередній, з особистого кожного раз розпорядження Гетьмана, розгляд справ по фінансовій частині, належачих вирішенню в законодавчому порядку; обмірковування Ради подаються на погляд Гетьмана [2, с. 65-66].

У «Законах про тимчасовий державний устрій України» йшлося про Генеральний Суд як «найвищого хоронителя і захисника закону та найвищий суд України для справ судівництва та адміністративних». Новація полягала лише в тому, що Порядкуючий Генеральний Суддя та всі Генеральні Судді призначалися Гетьманом. Генеральний суд оголошує до загальної відомості всі закони і накази Уряду, слідкуючи за закономірністю їх видання [3, с. 106].

2 червня 1918 року було прийнято закон про зміну закону від 2 грудня 1917 року про Генеральний Суд, який, з одного боку, окреслював перспективи судової реформи, а з іншого, до її здійснення уточнював функції Генерального Суду, сформованого за часів Центральної Ради. Згідно з цим законом, Генеральний Суд мав складатися з трьох

департаментів – цивільного, карного й адміністративного – і виконувати на всій території України функції, що до його формування належали російському Урядовому Сенату, а також касаційні функції Головного Військового Суду [1, с. 80-81].

У місцевій адміністрації, призначені Центральною Радою комісари були усунуті зі своїх посад, їх змінили так звані старости. Державна варта, тобто міліція, підпорядковувалася безпосередньо старостам: на рівні губернії функціонував помічник-інспектор Державної варти, на рівні повіту – начальник повітової Державної варти [6, с. 54]. За своїм статусом губернські старости майже повністю відповідали російським губернаторам, та й загалом система місцевої влади поступово наближалась до колишньої російської моделі [1, с. 75].

Таким чином, Гетьманат П. Скоропадського був трансформаційним періодом в українській історії, позначеним як досягненнями, так і прорахунками. Він відіграв вирішальну роль у формуванні української національної свідомості, збереженні української культури, пошуку шляхів самоврядності. Незважаючи на економічну та соціальну боротьбу та функціонування в авторитарних рамках, Гетьманат заклав основи для майбутнього прагнення до української державності.

Література:

1. Гончаренко В. Д., Рогожин А. Й., Святоцький О. Д. та ін. *Історія держави і права України: підручник*. У 2-х т. / за ред. Тація В. Я., Рогожина А. Й., Гончаренка В. Д. Том 2. Київ: Концерн «Видавничий Дім Ін Юре», 2003. 580 с.
2. Гончаренко В. Д., Рогожин А. Й., Святоцький О. Д. *Хрестоматія з історії держави і права України*. Том 2. 1996 р.: Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 т. Київ: Ін Юре, 1997. 800 с.
3. Терлюк І.Я. *Історія держави і права України. Практикум: навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл.* Київ: Атіка, 1999. 192 с.
4. Ухач В. З. *Історія держави і права України. Навчальний посібник (конспекти лекцій)*. Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.
5. Ухач В. З. Земельне питання в політиці Української держави П. Скоропадського: чергова спроба вирішення одного з ключових питань

української революції 1917-1921 років. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет, 5-6 квітня 2019 р. Тернопіль: Економічна думка, 2019. Т. 1. С. 125-128.

6. Ухач В. З. Державна варта в системі розбудови правоохоронних органів Української держави Павла Скоропадського. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*: Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Вип. 32 (м. Тернопіль, 13 травня 2021 р.). Тернопіль, 2021. С. 52-57.

СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ У ДОБУ УКРАЇНИ-РУСИ

Пилипчук Юлія

студентка I курсу юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3744

У контексті княжої доби України залишається недостатньо дослідженим становище жінок, їхня соціокультурна роль та вплив на різні сфери суспільства. Завдання дослідження полягає в аналізі життєвого шляху та участі жінок у громадських, економічних та культурних аспектах того періоду, розкритті впливу соціальних норм та правових обмежень на їхню життєдіяльність. Пошук відповідей на ці питання є ключовим для розуміння ролі жінок в історії України та формування повноцінного образу княжої епохи.

Мета наукової розвідки є дослідити за допомогою історико-правових джерел становище та роль української жінки в період княжої Київської держави.

Для досягнення поставленої мети слід виконати наступні завдання: розглянути особливості становища жіночого населення України у добу княжу; дослідити та проаналізувати історичні писемні джерела законодавства України цього періоду, які затверджували становище жінок.

Свобода та честь, ще з найдавніших часів становлення держави на українських землях, вважалися найпрестижнішими цінностями, якими могла володіти вільна людина. Прадавня Україна-Русь, у тодішньому середньовічному світі, славилася одними з найдосконалішими правовими актами, які затверджували права та свободи жіночого населення. Окремі постанови карного права охороняли життя жінки та навіть її честь. Одним із таких історичних джерел, що регулювали правове становище жінок є найвідоміший збірник стародавнього руського права - «Руська Правда». Цей документ містив низку статей щодо шлюбно-сімейних відносин, питання життя та майна, зобов'язального та спадкове право [5, с. 34]. Ці статті включали положення про шлюб, права та обов'язки подружжя, а також аспекти опікунства над дітьми. Зокрема, стаття 88 П.П. гласить, «За вбивство вільної жінки стягувався штраф у розмірі 20 гривень» [1, с. 230]. Також до джерел, що встановлювали правове становище жінки, можна віднести Статут князя Ярослава про церковні суди та Устав князя Володимира.

Вже з народження дівчинка мала певні права. «Руська Правда» гарантувала їй майнові права. Як відомо, традиційно в сім'ї феодального суспільства було прийнято, що сини отримували свою частину батьківського майна, а доньки – придане. Тому, суспільство було зацікавлене, щоб дівчина вийшла заміж, оскільки за нормами давньоруського права у зворотному випадку сім'я повинна була сплатити штраф церкві, що встановлював Церковний Устав Ярослава (ст. 29) [3, с. 43]. Перед весіллям молодят обов'язково проводилися змовини-заручини, які відбувалися у вигляді святкового застілля в оселі батьків нареченої. Порушення угоди з боку нареченого розглядалося як неповага до самої дівчини та каралося штрафом: «дівчині за її сором 3 грн., митрополиту – 5 грн., а князь казнив». Вік вступу в шлюб становив для жінки 15-16 років.

Якщо говорити про розлучення, то зі сторони дружини припускалися такі причини подання на розірвання шлюбу: через подружню невірність, через приховання чоловіком свого холопства, через матеріальну незабезпеченість. При залишенні чоловіком своєї дружини без аргументованих на те підстав, змушений був виплатити їй велику матеріальну компенсацію і обов'язково сплатити штраф в церковну казну.

Щодо матеріальних благ давньоукраїнської сім'ї, то варто відзначити нерівноправність розподілу батьківського та материнського майна. Стаття 106 «Руської правди» засвідчує право самої жінки кому з дітей передати свій спадок. Він міг бути успадкований не лише синами, як наприклад батьківський, а й доньки могли на нього претендувати. Процес передачі можливий був не лише за заповітом, але й без нього [2, с. 33-34]. Говорячи загалом про матеріальні права жіноцтва, то слід сказати, що вони були досить широкими. У цьому право жінки окреслювалося володінням великих коштів та маєтностей. При умові, що жінка належала до вищого стану в суспільстві, вона мала своє «жіноче» майно і розпоряджалася ним на свій розсуд.

У разі смерті чоловіка обов'язки голови сім'ї набувала жінка. Статусу вдови та її спадкових прав відводиться особливе місце в регулюючих нормах «Руської Правди». Право вдови на її успадкування закріплюється наступними статтями Просторової редакції «Руської правди»: ст. 93, 101, 106. Зокрема, у ст. 101 йдеться про збереження жінкою майна чоловіка, для подальшої передачі його дітям, або вона мала відшкодувати витрачені кошти їм. Згідно з статтею 106, якщо діти невідповідно поводитися зі своєю матір'ю, вона могла залишити їх без спадщини [2, с. 33]. У випадку, якщо вдова не виходила заміж вдруге, то їй дозволялося успадкувати частину майна свого покійного чоловіка. Жінки та доньки великих феодалів чи бояр користувалися більшим спектром привілеїв у сфері спадкового права аніж до прикладу смерди.

В найбільшій мірі становище жінки залежало саме до якого стану вона належала. Законодавство України-Руси в першу чергу, було направлене на захист заможних. Наприклад, за статтями «Руської Правди» клас бояр-землевласників користувався тим привілеєм, що рухоме та нерухоме майно після смерті батька в разі відсутності синів могло бути успадковане доньками. А ось смерд, який працював на княжій землі зі своїм інвентарем, міг передати дочкам лише рухоме майно [2, с. 36]. Варто підкреслити, що Україна-Русь була єдина країна в Європі, де жінка мала право наслідувати власність чоловіка після його смерті, що показує нам високий рівень розвитку права на українських землях [4, с. 40].

Церковні устави Володимира Великого (ст. 9), та Ярослава Мудрого (ст. 2-3) визначають покарання за злочини, скоєні проти жіночої особи. Проте покарання за вбивство жінки та чоловіка значно різнилися.

Основною метою було відшкодувати збитки потерпілій стороні (головщина), та стягнути грошову пеню на користь князя (віра). Насильницька смерть жінки була тотожною з нанесенням важких тілесних ушкоджень чоловіку. Усе це дає нам зрозуміти вагомість становища жінки, та рівень покарання за злочини здійснені проти цієї особи.

Незважаючи на це, існували норми, які обмежували свободу та певні права жінок у Русі. Відповідно до ст. 53 Церковного статуту Ярослава, дорога до політичного та соціального життя держави жіночому населенню була закрита. Також обмежувалися в правах у повсякденному житті, зокрема, їм заборонялося з'являтися серед людей без присутності чоловіка та вести відчужений спосіб життя [3, с. 42].

Таким чином, жінки в княжу добу України перебували у досить вигідному становищі в порівнянні з іншими країнами Європи, вони користувалися широкими майновими та спадковими правами, які регулювало та захищало тодішнє давньоукраїнське законодавство.

Література:

1. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т.1. Методологічні та історично-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. Цвіка М. В., Петришина О. В. Харків : Право, 2008. 728 с.
2. Руська правда: (Коротка та Просторова редакції). Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. для юрид. вищ. навч. закладів і ф-тів: у 2 т. Т. 1: 3 найдавніших часів до поч. XX ст./ за ред. Гончаренка В. Д. Київ, 1997. 645 с.
3. Статут князя Ярослава про церковні суди: (Просторова редакція). Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. для юрид. вищ. навч. закладів і ф-тів: у 2 т. Т. 1: 3 найдавніших часів до поч. XX ст. / з а ред. Гончаренка В. Д. Київ, 1997. 645 с.
4. Гендерний аналіз українського суспільства. Київ: ПРООН, 1999. 453 с.
5. Ухач В. З. Історія держави і права України. Навчальний посібник (конспекти лекцій). Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.

ЗВИЧАЄВЕ ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО В КОЗАЦЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Солевич Діана

студентка першого курсу юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3737

В українській культурі козацтво відіграє важливу роль, а його цінності і традиції зберігаються й досі. В умовах сьогодення постає проблема збереження й вивчення цивільного права в контексті козацької культури, а також його впливу на сучасне правосуддя в Україні.

Стан наукового дослідження теми. Різноманітні аспекти звичаєвого цивільного права козацьких часів розкрито у працях багатьох вітчизняних дослідників, зокрема, Авраменка А., Атаманової Н., Бачинської О., Вакулюка П., Гакан М., Дорош М., Зубенка В., Бедрія О., Ухача В. та ін.

Метою наукової розвідки є дослідження особливостей звичаєвого цивільного права в козацькій культурі, проаналізувати його вплив на розвиток українського права.

Виклад основного матеріалу. Найперші згадки про козаків з'явилися у 1492 році, а саме у статті про події 1489 року – похід сина польського короля Яна Альбрехта проти татар. Водночас в історії існує точка зору, що прототипом козаків можна вважати бродників-населення, яке бродило степом у пошуках кращого життя, згадуються у Іпатіївському літописі 1147 року. Козацька культура виникла на основі культури народу Русі. Водночас завдяки успіхам Богдана Хмельницького козацька культура вийшла з періоду православно – католицького протиборства і почала створювати самобутній православний культурний продукт. Також серед представників козацтва були народи ближнього і дальнього зарубіжжя [2, с. 145].

Козацьке звичаєве право визначається як сукупність норм поведінки, яка вироблена у процесі виникнення козацтва та перетворення його на велику суспільну групу (XVI-XVIII ст.). Воно застосовувалося в діяльності національних військово-адміністративних і судових установ [6, с. 308].

За змістом звичаєве право Запорозької Січі поділялося на публічне і приватне.

Публічне право козаків було певним військовим статутом, що регулював найважливіші суспільні відносини запорозької громади, а саме: військово-адміністративний устрій (порядок виборів,

функціонування органів влади та управління), військові справи, порядок володіння й користування землею, угіддями, спільним нерухомим і рухомим майном, порядок судочинства, встановлював відповідальність за злочини [1].

Натомість приватне право регулювало відносини цивільно-правового характеру: право власності на особисте рухоме і нерухоме майно, різноманітні угоди, відповідальність за спричинення шкоди.

Гакан М. у своєму дослідженні віднесла до характерних рис звичаєвого права: корпоративність, переважання публічного права, усна форма вираження, відсутність поділу на галузі, консерватизм, обрядовість, досить суворі (переважно тілесні) покарання, широке застосування смертної кари тощо [1].

За формою правління, Запорізьку Січ вчені відносять до типу демократичної республіки. Органом прямої демократії виступала козацька рада. Вона не була представницьким органом, як у Західній Європі. В ухваленні законів і управлінні справами безпосередню участь брали лише представники одного суспільного стану – козаків. Лідером Запорізької Січі, який мав вищу військову, адміністративну, судову та навіть духовну владу, був кошовий отаман [4, с. 87].

В основі всієї козацької громади був звичай: згідно зі звичаєм козаки не допускали в Січ жінок, згідно зі звичаєм чинили суд і розправу, згідно зі звичаєм ділилися на курені і паланки, згідно зі звичаєм збиралися у відомий час на спільні ради [8, с. 108].

В цілому, козацьке звичаєве право являло собою систему звичаєвих норм, переважна більшість яких сформувалась на Запорізькій Січі, на основі якої базувалась структура і діяльність військово-адміністративних і судових органів, базувались питання земельних, майнових, особистих відносин.

У своїх наукових дослідженнях Ухач В. зазначив, що праву Запорізької Січі були притаманні:

- суворість – за порушення запорозьких порядків встановлювалися суворі покарання;
- корпоративність – захищаючи військово – політичну організацію запорожців, воно встановлювало різний правовий статус
- усна форма вираження правових норм (у більшості випадків) – загальновідоме положення про те, що запорозькі козаки не мали писаних законів, а діяли виключно на підставі «стародавніх звичаїв, словесного права і здорового глузду» [7, с. 55].

Важливим джерелом права Гетьманщини було Магдебурзьке право. Німецьке право внесло в міста не дріб'язкову регламентацію їх життя, а певну його організацію, складовими елементами якої були особиста свобода, впорядкування повинностей, міське самоврядування. Основоположним джерелом козацького цивільного права була Конституція Пилипа Орлика – «Пакти й Конституції прав і вольностей Війська Запорозького», прийнята 5 квітня 1710 року. Цей документ містив збірник правил і норм, які регулювали різні сфери громадського життя в козацькій державі.

Ще одним джерелом козацького цивільного права є рішення Чигиринського козацького суду. Цей суд був незалежною установою, яка розглядала цивільні спори та виносила вирoki. Рішення цього суду збереглося у вигляді грамот іноземних держав, які підтверджували правові відносини у козацькому суспільстві. Також до джерел козацького цивільного права можна віднести збірники правил і норм, визначені Чигиринським договором (1654 рік) та Білоцерківським договором (1667 рік) між Московським царством і Військом Запорозьким. Ці договори містять положення, що стосуються взаємин держави і козацтва, а також прав і обов'язків окремих осіб в козацькому суспільстві [6, с. 309].

Серед прав, які були доступні козакам можемо виділити наступні: бути присутнім на колах, зборах, радах козаків, бути обраним на будь-яку посаду; вільно висловлювати й відстоювати свою точку зору; з 14 років козак може відвідувати козацькі кола і збори разом з батьком, повнолітнім старшим братом, хрещеним батьком або наставником з козаків, з 18 років самостійно та ін.

Натомість за правами слідували й обов'язки, такі як: служити козацтву і своїй країні, свято зберігати традиції та звичаї козаків; бути хоробрим, терпляче й стійко зносити усілякі негаразди; берегти честь козака і козацької громади; поважати батьків і старших козаків; вести здоровий, тверезий спосіб життя, дотримуватися традицій і законів козацького народу; бути прикладом в житті і побуті, виховувати в собі і своїх близьких високу культуру і віру тощо [5, с. 409].

Звичаєве цивільне право козаків було використане для регулювання великої кількості ситуацій та спорів, які виникали у козацькому суспільстві. Основні принципи та засади цивільного права козаків були зібрані в різних грамотах та закониках, таких як "Судная грамота Запорозького війська" та "Козацька старшина з справ правних письма до Запорозького куреня".

У разі суперечок та спорів в козацькій спільноті, козаки зазвичай вирішували їх через спеціальні суди – козацькі ради. Ці ради складалися з обраної зіставної та воєводи, які разом збиралися і обговорювали ситуацію або спір. Розглядалися свідчення, доводи та аргументи, а потім приймалося рішення, яке виносилося у вигляді рекомендацій чи звільнення винних осіб.

Козацьке право також визначало покарання для порушників. Воно передбачало штрафи, виконавчі роботи, а в окремих випадках і смертні вироки. Значна увага приділялася відшкодуванню збитків, які були завдані шкідливими діями або порушеннями. У таких випадках, козацьке право передбачало не тільки фінансову компенсацію, але і можливість мститися чи відшкодувати збитки способом, що вважався справедливим [3, с. 177].

Висновки. Козацьке звичаєве цивільне право має важливе значення для розвитку правової системи суспільства. Козацьке звичаєве цивільне право визначало правові норми та принципи, які регулювали відносини між людьми в рамках козацького соціально-політичного утворення. Це включало в себе такі аспекти, як власність, договори, спадкування та інші цивільно-правові відносини. Ідеї та принципи, що знаходяться в основі козацького цивільного права, мали великий вплив на подальший розвиток правової системи.

Козацтво виявилось відносно незалежним утворенням, що мало власну систему управління та правові норми. Це сприяло формуванню принципів розподілу влади між козацькими старшинами та прийняттю важливих правових рішень. Відданням козацького цивільного права було забезпечення правової незалежності та правової державності. Крім того, козацьке звичаєве цивільне право сприяло формуванню української правової свідомості та правової культури українського народу. Ідеї про справедливість, рівність перед законом, захист особистої свободи та прав, які знаходилися в основі козацького цивільного права, вплинули на подальший розвиток правової системи.

Таким чином, козацьке звичаєве цивільне право має велике значення для розвитку правової системи суспільства, сприяючи правовій незалежності, утворенню правової свідомості та формуванню принципів, що лежать в основі сучасної правової системи.

Література:

1. Гакан М. І. Публічне звичаєве право Запорізьких козаків. *Правовий розвиток суспільства і держави: традиції та новації*. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1738%3A091217-16&catid=197%3A1-122017&Itemid=244&lang=en. (дата звернення: 29. 11. 2023 р.)
2. Дорош М. Держава та право України в період української козацько – гетьманської держави. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*, 25. 2020. С.144-148.
3. Зубенко В. Становлення розшукової та слідчої діяльності в Україні за часів козацької доби. *Юридичний бюлетень*. № 6. Одеса, 2018. С. 176-179.
4. Маланчук Х. Звичаєве право: сутність, генезис, чинність на українських землях. Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 11): матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / Збірник тез доповідей: випуск 11 (м. Тернопіль, 4 квітня 2019 р.). Тернопіль, 2019. С. 86-89.
5. Медвідь Ф., Маркелова А., Урбанський М., Висоцька О. Звичаєве «козацьке» право Запорозької Січі. Актуальні тенденції сучасних наукових досліджень: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні напрямки сучасних наукових досліджень». MDPC Publishing, Мюнхен, Німеччина. 2021. С. 406-412.
6. Мойсейович Ю. Звичаєво – правова культура українського козацтва (від Хортицької Січі до ліквідації Гетьманщини і Нової Січі). Харківський національний університет внутрішніх справ: 20 років у статусі національного : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 берез. 2021 р.) / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), Д. В. Швець (заст. голови), О. М. Бандурка та ін. ; упоряд. В. А. Греченко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. С. 308-310.
7. Ухач В. З. Звичаєве право запорозьких козаків: особливості формування, характерні риси. / Мат-ли I міжнар наук конф. «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку» 24 лютого 2011 р. / В.З. Ухач. К.: НАУ, 2011. С. 54-57.
8. Юрчишин Д. Інститут покарання за звичаєвим козацьким правом. Актуальні дослідження правової та історичної науки: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / Збірник тез доповідей: випуск 28 (м. Тернопіль, 11 грудня 2020 р.). Тернопіль, 2020. С. 106-109.

**УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ СТОСУНКИ У КОНТЕКСТІ
УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ КІН. 40 – ПЕРШ. ПОЛ.
50 – Х РР. XX СТ. (ВИБРАНІ АСПЕКТИ): ІНТЕРПРЕТАЦІЇ
СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ**

Ухач Василь

кандидат історичних наук, доцент

Західноукраїнського національного університету

Ухач Олександра

викладачка вищої категорії, Відокремлений структурний

підрозділ «Фаховий коледж економіки, права та інформаційних

технологій Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3736

Об'єктивна оцінка минулого є суттєвим чинником дієвого впливу на сучасні реалії та перспективи подальшого розвитку суспільства та держави. «Історична пам'ять, сформована на основі об'єктивного пізнання історії, не тільки поєднує минуле з сучасним, а й «підказує» осмислений вибір майбутнього» [1, с. 1].

Українсько-польські взаємини Другої світової війни, поза сумнівом, є однією з найгостріших проблем у розвитку сучасних як української так і польської історіографій [12]. І сьогодні вони є не тільки «...предметом емоційних наукових дискусій, а й елементом наростання ідеологічного та політичного протистояння», слугують перманентному наростанню напруги у взаємних стосунках. Як зазначає знаний дослідник соціальної пам'яті М. Гальбвакс, історія перебуває у послідовному зв'язку з пам'яттю, «історія розпочинається в цілому тільки там, де закінчується традиція і зникає суспільна пам'ять» [2]. Збільшення часової ретроспективи веде до зменшення суб'єктивності погляду. Ключовим моментом в інтерпретації минулого завжди залишається соціально-культурна ідентифікація історика, і, як наслідок – знову ж таки питання ставлення до «іншого» [2]. Тому, як зазначає Л. Зашкільняк, «...значно зростає соціальна роль історика в складному лавіруванні між «знаю, уявляю і промовляю (створюю тексти)» [2]. Поділяємо думку знаного

львівського історика, який стверджує, що ланцюг конфліктних ситуацій у напружених українсько-польських відносинах першої половини ХХ століття «...не може розглядатись ізольовано від іншої» (курсив наш. – Авт.) [2].

На цій важливій методологічного значення тезі хочемо наголосити (зрештою така позиція комплексного підходу до оцінки українсько-польських відносин в роки Другої світової війни є переважаючою в сучасній українській історіографії – Авт.), бо це шлях до максимально об'єктивного, всебічного й неупередженого висвітлення повноти українсько-польських відносин останньої світової війни.

Безперечно, однією з найгостріших в українсько-польському науковому діалозі, в суспільствах, є питання встановлення причин кривавих українсько-польських міжнаціональних взаємин. Вітчизняні фахівці (М. Кучерепа, О. Каліщук, І. Ільюшин, Л. Зашкільняк, В. Вятрович, І. Патриляк та ін.) базуючись на узагальнюючих збірниках документів конференцій, спільних українсько-польських семінарів [3] подають достатньо повний комплекс причин протистояння. Доцільно наголосити, що цілий ряд сучасних вітчизняних авторів, очевидно не в останню чергу «ідучи слідом» за польською концептуальною лінією, із її фокусуванням виключно на Волинських трагічних подіях 1943 року, часто екстраполюють причини, хід і наслідки українсько-польського конфлікту на Волині на увесь період 1942-1947 років, який є усталеним в сучасній українській історичній науці. Луцька дослідниця О. Каліщук зазначає, що науковці дійшли до єдиного узагальнення, стверджуючи про «комплекс чинників суспільно-політичного та соціально-економічного характеру» [4, с. 24]. Науковець цілком слушно вказує на стрижневі дослідницькі акценти обох історіографій – української – на з'ясуванні особливостей національної політики Другої Речі Посполитої; польської – на з'ясуванні впливу ідеології українського націоналізму й рішень бандерівської ОУН і УПА як ключових суб'єктів українського національно-визвольного руху на розгортання антипольських акцій [4, с. 24]. Важливою обставиною було те, що території розгортання братовбивчого протистояння для конфліктуючих суб'єктів були «...невід'ємною складовою частиною їх візії майбутнього державотворення» [4, с. 24].

З поміж причин протистояння сучасні українські історики виокремлюють:

1) драматичну історію українського і польського народів у XVI-XVIII століттях, що залишала у свідомості багатьох поколінь задавлені [5, с. 160], проте не забуті взаємні кривди та почуття соціальної несправедливості [6];

2) досвід та історичні уроки програної українцями війни з Польщею 1918-1919 років, закарбування у пам'яті, що Друга Річ Посполита була головною перепорою до омріяної незалежності [5];

3) «національну політику Другої Речі Посполитої на східних територіях, що ґрунтувалася на засадах націоналізму та усунення інших національностей від участі в державному і громадському житті (справа автономії на самоврядування, проблема земельної реформи, освітня політика, порушення громадянських прав і свобод, репресії проти українців)» [5, с. 160]. Саме характеристика «бездумної» політики державних керівників Другої Речі Посполитої знаходить своє висвітлення практично в усіх публікаціях сучасних вітчизняних істориків. Так, І. Патриляк зазначає, що західноукраїнські землі у 1920-1939 роках «відігравали роль класичної внутрішньої колонії» [7]. В. В'ятрович стверджує, що саме важка пам'ять про міжвоєнне двадцятиліття була одним з головних джерел наростання українсько-польського антагонізму [8, с. 60]. Про грубе порушення Польщею міжнародних зобов'язань, суворий окупаційний режим та дискримінаційну щодо українців політику наголошує Я. Дашкевич [9];

4) терористична і саботажна діяльність УВО, а потім ОУН на територіях міжвоєнної Другої Речі Посполитої [5, с. 160];

5) роль «третіх сил», зокрема комуністичного та нацистського тоталітарних режимів у роздмухуванні українсько-польського протистояння [9];

6) «Безкомпромісні позиції польського уряду і керівництва ОУН у територіальному питанні» [6, с. 35], оскільки польські правлячі еліти вбачали майбутню відновлену Польську державу в межах кордонів до вересня 1939 року, тоді як керівництво українського національно-визвольного руху прагнуло відновити на теренах Галичини, Волині власну державність [10];

7) деморалізуючий вплив війни, яка спричинила значне моральне спустошення, відхід від норм соціальної поведінки, зумовивши кривавий і злочинний характер братовбивчого конфлікту [5].

О. Каліщук слушно акцентує увагу на тому, що обидві сторони, враховуючи «уконституційований» творцями Версальсько-Вашингтонської системи, досвід розв'язання територіальних суперечностей, вважали, що статус території визначатиме етнічний склад населення, а тому прагнули до моноетнічності через деполонізацію та деукраїнізацію. На імперських стереотипах польських управлінських еліт, з їх баченням земель «східних кресів» своїми, а їх корінних мешканців «як генетичний матеріал для ополячення і окатоличення», наголошують М. Мальський та С. Трохимчук [11, с. 4].

Отже українсько-польська локальна «мікрівійна» періоду Другої світової війни потребує об'єктивних, детальних наукових студій комплексного міждисциплінарного характеру на міждержавному (міжнародному) рівні з виключенням політизації цих питань. Святий Іван Павло II говорив: «Нехай завдяки очищенню історичної пам'яті всі будуть готові ставити вище те, що єднає, аніж те, що ділить, щоб разом будувати майбутнє засноване на взаємній повазі, братерській співпраці та справжній солідарності».

Хочеться вірити, що ці справді глибинні слова Святого Христової Церкви будуть для кожного, хто намагається оцінювати українсько-польські стосунки мірилом пошуку правди (якою б гіркою вона не була), а не риторичною фразеологією в намаганні «прикрасити» власні, часто повні суперечливості, злоби, мстивості слова і дії.

Література:

1. Горбань Ю.А., Горбань Т.Ю. Історичне дослідження: імперативи неупередженого пізнання. *Історія науки і біографістика*. 2009. № 4. С. 1.
2. Зашкільняк Л. Огляд проблем спільної (важкої) історії українців і поляків XX століття. URL: <http://www.memory.gov.ua/news/oglyad-problem-spilnoi-vazhkoj-istorii-ukraintsiv-i-polyakiv-khkh-stolittya>.
3. *У пошуках правди: Зб. мат. міжнар. наук. конф. «Українсько-польський конфлікт на Волині в роки Другої світової війни: генезис, характер, перебіг і наслідки»*, Луцьк, 20-23 травня 2009 р. / Упорядн. В. К. Баран, М. М. Кучерепа, М. В. Моклиця, В. І. Гребенюк. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-тет ім. Л. Українки, 2009. 536 с; Україна-Польща: важкі питання. Т. 1-10. Варшава, Луцьк, 1998-2002 та ін.

4. Каліщук О. М. *Українсько-польське протистояння на Волині та в Галичині у роки Другої світової війни: науковий та суспільний дискурс*: автореф. дис. ... д.і.н.: 07.00.01 – історія України. Львів: НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознавства. [б.в.], 2013. С. 24.
5. Каліщук О. М. Українське та польське державотворення і міжнаціональний конфлікт у роки Другої світової війни: історіографічний аспект. *Держава і армія*. 2010. № 670. С. 160.
6. Кучерепа М. Причини, хід та наслідки українсько-польського конфлікту на Волині в роки Другої світової війни. URL: http://history.org.ua/JournALL/kraj/kraj_2013_3/7.pdf.
7. Патриляк І. К. Українсько-польський збройний конфлікт у роки Другої світової війни. Спроба синтетичного погляду. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?...
8. В'ятрович В. *Друга польсько-українська війна. 1942-1947*. Вид. 2-ге доп. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. С. 60.
9. Дашкевич Я. Третій фронт у міжнародній грі в минулому і тепер. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Dashkevych_Yaroslav/Tretii_front_u_mizhnarodni_i_hri_v_mynulomu_i_teper/.
10. Україна-Польща: важкі питання. Т. 4. С. 109-165, 237-310.
11. Мальський М., Трохимчук С. Вступне слово / Матеріали круглого столу «Геополітичний вимір волинської трагедії в контексті українсько-польського міжнаціонального конфлікту 1939-1947 років» (Львів, 23 травня 2003 року). Упорядник Трохимович С. Львів, 2003. С. 4.
12. Ухач В. З. «Геноцидна» інтерпретація українсько-польських взаємин в 1943-1944 роках у візіях сучасних дослідників (історико-правовий аспект). *Актуальні проблеми правознавства. Збірник наукових праць ЮФ ТНЕУ*. Тернопіль: ТНЕУ. 2017. Випуск 3. С. 38-44; його ж. Українсько-польські взаємини 1942-1944 рр.: сучасний історіографічний дискурс (вибрані аспекти). *Східноєвропейський історичний вісник* / [гол. ред. В. Ільницький; упор. В. Футала, М. Галів]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Спеціальний випуск II. С. 100-108; Історико-правові аспекти інтерпретації Волинських подій 1943 року: візії сучасних науковців. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=2185.

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Філософія права

Бедрій Мар'ян Миронович

ПРАВОВИЙ ЗВИЧАЙ У ТЕОРІЇ ЧИСТОГО ПРАВОЗНАВСТВА ГАНСА КЕЛЬЗЕНА.....	3
---	---

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

Darya Shvydka

USAGE OF THE FROZEN ASSETS OF THE RUSSIAN FEDERATION IN ECONOMIC AND POLITICAL INTERESTS OF UKRAINE: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES.....	8
--	---

Буханевич Анастасія Сергіївна

ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	11
--	----

Васильченко Дар'я Ігорівна

ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ІСАО.....	13
---	----

Віннікова Олександра Олександрівна

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЄС.....	21
------------------------------------	----

Парайко Микола Ілліч

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ПРАВОВА ЦІННІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	26
--	----

Петришина Марина Олександрівна

Е-УРЯДУВАННЯ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ.....	32
--	----

Семенець Катерина Миколаївна

ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ ЯК ЄВРОПЕЙСЬКА ЦІННІСТЬ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	35
--	----

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

Кузуб Софія Юріївна

ПРЕДСТАВНИЦТВО ЗА РИМСЬКИМ ПРАВОМ ТА ЙОГО
РЕЦЕПЦІЯ У СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....40

Купка Олена Іванівна

ПОНЯТТЯ МИРОВОЇ УГОДИ ЗА ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....45

Онофрейчук Олександра Сергіївна

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНИХ
ВІДНОСИН У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....47

Цеберський Володимир Віталійович

ВКЛЮЧЕННЯ ДО ЛІКВІДАЦІЙНОЇ МАСИ ЖИТЛА БОРЖНИКА,
ЯКЕ Є У СПІЛЬНІЙ ЧАСТКОВІЙ ВЛАСНОСТІ, В МЕЖАХ
ПРОЦЕДУРИ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ.....53

Шебела Віталіна Віталіївна

ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ПОГЛЯД ПРИЙНЯТТЯ
СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЕННОГО СТАНУ56

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

Василенко Микита Олександрович

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. ОСНОВНІ
ПОНЯТТЯ І ПОЛІТИКА ЩОДО ОКРЕМИХ ЗЛОЧИНІВ.
ЧИМ ВІДРІЗНЯЄТЬСЯ ВІД МІЖНАРОДНОГО
ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....59

Дрижакова Діна Юріївна

ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ТА ОБ'ЄКТА НЕСАНКЦІОНОВАНОГО
ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ (АВТОМАТИЗОВАНИХ),
ЕЛЕКТРОННИХ, ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
СИСТЕМ, ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ
(ст.ст.361, 361-1 КК УКРАЇНИ).....62

Забуга Юлія Юріївна

ДОЦІЛЬНІСТЬ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНЕ
ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПОЛОЖЕНЬ ДИРЕКТИВИ
2011/24/ЄС ВІД 09.03.2011 р. ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВ
ПАЦІЄНТІВ НА ТРАНСКОРДОННІ ПОСЛУГИ
В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....66

Лещенко Андрій Вікторович

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОКАРАННЯ ЗА КАТУВАННЯ.....69

*Олійник Олег Олександрович, Буханченко Олександр Анатолійович,
Олійник Софія Олегівна*

ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ...74

Федоренко Дар'я Віталіївна, Осипенко Іван Петрович

ЗАСТОСУВАННЯ СУДОВОЇ ФОТОГРАФІЇ ПІД ЧАС
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....79

Історія держави і права. Історія політичних і правових вчень

Басанець Богдан

ПРИЧИНИ, ЕТАПИ, ОСОБЛИВОСТІ ПЕРШОЇ КОДИФІКАЦІЇ
ЗАКОНОДАВСТВА УСРР.....82

Боднар Лілія Антонівна

«РУСЬКА ПРАВДА»: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ТА
МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ.....85

Булко Надія

ОСОБЛИВОСТІ КОЗАЦЬКОГО ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА.....88

<i>Волощак Марія</i> ЕТАПИ, ОСОБЛИВОСТІ, ТРУДНОЩІ У ПРОВЕДЕННІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ 1991 – 2000 рр.....	91
<i>Дмитраш Марія</i> ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЗА ДОБИ УЦР І ГЕТЬМАНАТУ.....	94
<i>Карпунь Анастасія</i> ЗВИЧАЄВЕ КОЗАЦЬКЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО.....	98
<i>Мадараш Катерина</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	100
<i>Мартинишин Віталій</i> ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО.....	103
<i>Пилипчук Юлія</i> СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ У ДОБУ УКРАЇНИ-РУСИ.....	107
<i>Солевич Діана</i> ЗВИЧАЄВЕ ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО В КОЗАЦЬКІЙ КУЛЬТУРІ.....	111

Історія становлення української державності

<i>Ухач Василь, Ухач Олександра</i> УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ СТОСУНКИ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ КІН. 40 – ПЕРШ. ПОЛ. 50 – Х РР. ХХ СТ. (ВИБРАНІ АСПЕКТИ): ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ.....	116
--	-----

Наукове видання

«Актуальні дослідження правової та історичної науки»

Рік заснування – 2018

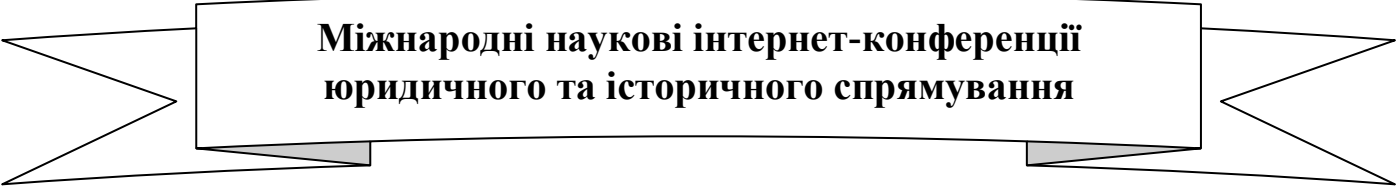
Видання виходить 10 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 11.12.2023
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

**Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування**

Актуальні дослідження правової та історичної науки

Випуск 56

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

www.lex-line.com.ua

6-7 грудня 2023 р.

